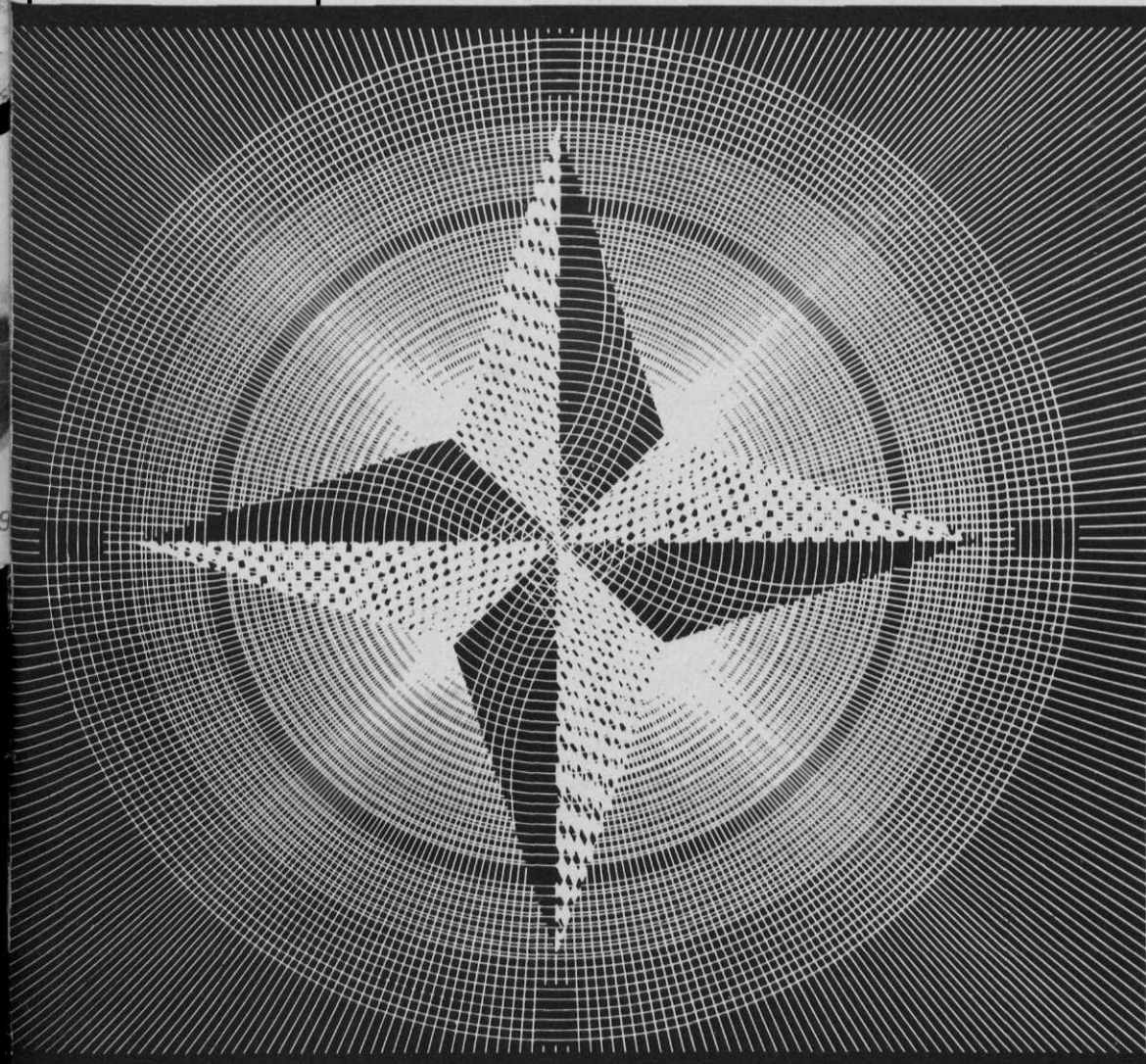

Militaire Spectator

**N
A
V
O
40
J
A
A
R**

WAARIN OPGENOMEN DE
OFFICIËLE MEDEDELINGEN
VAN DE KONINKLIJKE
LANDMAGT EN DE
KONINKLIJKE LUCHTMAGT

... are determined to safeguard the freedom, common heritage and civilization of their peoples, founded on the principles of democracy, individual liberty and the rule of law ...

56188

Militaire Spectator

MAANDBLAD

waarin opgenomen de officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht

UITGAVE:

Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap

Secretaris:

Denijsstraat 135, 2551 HJ Den Haag

Ledenadministratie:

K. Doormanlaan 274, 2283 BB Rijswijk

HOOFDREDACTEUR:

J. C. A. C. de Vogel

brigade-generaal der infanterie

p/a HKS, Frederikkazerne

v.d. Burchlaan 31, 2597 PC Den Haag

Telefoon (070) 16 66 29

ADJ.-HOOFDREDACTEUR:

W. C. Louwerse

generaal-majoor v. d. Kon. luchtmacht

REDACTEUREN:

J. M. J. Bosch

luitenant-kolonel der cavalerie

B. A. C. Droste

kolonel van de Koninklijke luchtmacht

ir. G. M. van der Laan

brigade-generaal van de technische staf

H. M. van Lent

majoor der genie

drs. J. W. M. Schulten

luitenant-kolonel verbindingdienst

drs. Ch. F. Turpijn

kolonel van de militair psychologische en sociologische dienst

BUREAU-REDACTIE/PRODUKTIE:

Spui 47, 2511 BL Den Haag

Telefoon (070) 18 68 67

ABONNEMENTEN:

f 30,-, buitenland f 40,- per jaar

Losse nummers f 3,-

ADVERTENTIES:

N.V. Noord-Nederlandse Drukkerij

Postbus 6, 7940 AA Meppel

Telefoon (05220) 6 86 66

i.s.m. CET Reclame & Publiciteit

Rogge 19, 5521 RX Eersel

Commerciële zaken: A. H. C. Thijssen

Telefoon (04970) 1 67 89

NADruk VERBODEN

NAVO-NUMMER

<i>Officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht</i>	146
<i>Editoriaal:</i>	
De nieuwe uitdaging	147
mr. drs. F. Bolkestein:	
De NAVO na veertig jaar	149
G. L. J. Huyser:	
De NAVO en de Nederlandse krijgsmacht	156
W. Nazarenko:	
De militaire doctrine van de Sovjet-Unie. Een strategie ter voorkoming van oorlog	165
prof. dr. H. W. Tromp:	
De NAVO: op weg naar een tweestromenland?	170
G. C. Berkhof:	
De NAVO op weg naar een nieuwe strategie?	177
<i>Vakpers:</i>	
NAVO-strategie: de noodzaak van terugkeer naar de uitgangspunten	185
<i>Meningen van anderen:</i>	
Operatieve kunst en tactiek – Offensief optreden, maar hoe?	186
<i>Antwoord op meningen van anderen:</i>	
Operatieve kunst en tactiek – Offensief optreden, maar hoe?	189

OFFICIELE MEDEDELINGEN

KONINKLIJKE LANDMACHT
KONINKLIJKE LUCHTMACHT

Uit de landmacht- en luchtmachtorders

LaO 77010 (23.1/80). Adviescommissie III bij de Koninklijke landmacht (herdruk, juni 1988).

LaO 77009 (23.1/79). Adviescommissie-II bij de Koninklijke landmacht (2e herdruk, juni 1988).

LuO 79505 (23.3/9). Overzicht vredesorganisatie van de Koninklijke luchtmacht (herdruk, juli 1988).

LaO 88008 (55.17/98). Regeling internationale verhuizingen van/naar Nederland naar/van de Verenigde Staten van Amerika of Canada en verhuizingen binnen de Verenigde Staten van Amerika.

LaO 71525 (81/33) / LuO 71031 (81/37). Regeling militaire rijbewijzen (herdruk, december 1988).

Lacirc 006-87 op VS 2-1100 (15/3a). Het dragen van sieraden tijdens werkzaamheden praktische diensten en oefeningen.

Lacirc 007-87 op VS 2-1100 (13.23/1). Aanwijzing met betrekking tot gebruik van merkingen.

Lamed 001-88 (78.555). Opleiding instructeur lo en sport.

Lamed 002-88 (55.3/255) / LuO 501-88 (55.3/255). 40e Tweedaagse militaire prestatietoets.

Lamed 012-88 (78/559). Omscholing tot materieelbeheerder.

Lamed 013-88 (78/560). Dienstvaktechnische opleiding voor (sergeant-majoor) administrateur.

Lamed 014-88 (78/561). Omscholing tot administrateur.

Lamed 015-88 (78/562). Cursus stafdienst/staforiëntatie aan de Hogere Krijgsschool.

Mededelingen van het Commando Verbindingen Koninklijke landmacht

VS 11-4/2. Procedures statische telefooncentrales KL, 3e dr., wijziging 2. Deze wijziging was noodzakelijk door de integratie van het Krijgsmacht Telecommunicatiebureau (KTCB) in de afdeling Telecommunicatie van de Defensiestaf, alsmede doordat de PTT is overgegaan naar één landelijk autotelefoonnet.

VS 11-6. Het (militaire) bericht, 2e dr., wijziging 3. Deze wijziging omvat een uitbreiding van het verbod op privégebruik van militaire berichtendiensten, alsmede regels ten aanzien van facsimile-berichtenverkeer.

VR 11-50. Het legerkorpsrayonverbindingssysteem.

VR 11-52. Het verbindingscentrum in het legerkorpsrayonverbindingssysteem (dl 1, beschrijving; dl 2, bijlagen).

VR 11-55. Handleiding voor abonnees van het legerkorpsrayonverbindingssysteem.

VR 11-56. Systeemondersteuning en telecommunicatieadvies in het legerkorpsrayonverbindingssysteem.

Deze voorlopige-richtlijnsenserie beschrijft het omgaan met het legerkorpsrayonverbindingssysteem na de invoering van schakelautomaten; elke richtlijn is bestemd voor een specifieke doelgroep. De serie is voorshands uitsluitend beschikbaar voor opleidings- en planningsdoeleinden en voor verdere ontwikkeling tot een definitieve-voorschriftenserie. De richtlijnen zijn aan de belanghebbende instituten verstrekt. Zij zijn uitsluitend verkrijgbaar bij Staf CVKL, tel (mdtn) 678, tsl 2319.

Einde van de Officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en Koninklijke luchtmacht

U bent lid van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap,

tevens actief dienend officier van KL of KLu, en u gaat de dienst verlaten?

Meldt u dat dan s.v.p. even aan de ledenadministratie (Karel Doormanlaan 274, 2283 BB Rijswijk), dan wordt ervoor gezorgd dat u de Militaire Spectator blijft ontvangen!

De nieuwe uitdaging

Een nieuwe ronde in het gevecht tussen de supermogendheden — de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie — is losgebarsten. Een ronde die door links en rechts met respectievelijk hoop en verbazing wordt gadeslagen. De inzet is opmerkelijk. De strijd gaat nu niet om het opvoeren van de bewapeningsspiraal maar juist om het tegenovergestelde: welke systemen doeken wij op en in welke aantallen? Het lijkt geen twijfel: voor het eerst sinds de totstandkoming van de twee machtsblokken is een afbouwproces van de militaire macht aangekondigd.

Nu hebben NAVO en het Warschau-Pact elkaar al eerder met ontwapeningsretoriek bestookt. In de praktijk leverde dat ten hoogste een min of meer beheerste opbouw op. SALT I en II zijn voorbeelden van een kwantitatieve beperking. Van echte vermindering, zoals de „Mutual Balanced Force Reductions“-onderhandelingen beoogden, is in feite niets terechtgekomen. En dan nu, na het succes van de INF-onderhandelingen, plotseling een aankondiging dat vele duizenden tanks en vliegtuigen in het Centraaleuropese gebied zullen worden teruggetrokken. En dan nog wel eenzijdig, zonder

enige tegenprestatie van de VS of de NAVO te eisen.

Te goed om waar te zijn zeggen de sceptici (volgens hen zelf realisten). Die unieke kans mag niet worden gemist, zeggen alle overigen. Het momentum van de neerwaartse spiraal moet volgens hen direct worden benut. Laten de heren Bush en Gorbatsjov maar tegen elkaar opbieden (eigenlijk afbieden).

Zelfs publiciteitsstunts zijn plotseling geoorloofd als dat maar leidt tot minder.

Hoe is het zover gekomen? Dat mag zo langzamerhand genoegzaam bekend worden verondersteld. Om het vastgelopen Sovjetrussische economische bestel weer los te krijgen, is een shocktherapie nodig. Een therapie die beoogt dat de grote massa van de Sovjetrussische bevolking, gewapend met de welhaast ideologische begrippen *glasnost* en *perestroika* de verstikkende bureaucratie op non-actief zet. Het gaat deze keer dus erom een innerlijke vijand te overwinnen. Hiervoor heeft de Sovjetrussische leiding al haar aandacht en middelen nodig. Een voortzetting van de min of meer koude oorlog met het Westen zou een gevecht op twee fronten betekenen. Dat kan de Sovjet-Unie zich uiteraard niet veroorloven. Om velerlei redenen, waaronder niet in de laatste plaats de economische factor, biedt ontspanning met het Westen de mogelijkheid ten koste van de defensie-inspanning geld en middelen vrij te maken voor een economie die de burgers ten goede komt.

In hoeverre kan Gorbatsjov op zijn woord worden geloofd? Militairen weten van oudsher dat zij niet zozeer naar *intentions* maar meer naar *capabilities* moeten kijken. En de *capabilities* zijn er nog steeds. Wat betekenen enkele duizenden tanks minder in de DDR, Polen en Tsjechoslowakije als zij vervolgens in West-Rusland worden opgeslagen? Voor vliegtuigen met hun inherente eigen mobiliteit is die vraag nog pregnanter. Willen de *capabilities* echt worden afgebouwd dan moet er een einde komen aan de enorme asymmetrie tussen de industriële apparaten die in het Oosten en Westen de krijgsmachten van wapens voorzien. Pas als er iets wordt gedaan aan de ten opzichte van het Westen veelvoudige militaire-productiecapaciteit van het

Oostblok, worden fundamentele stappen gezet. En zover is het nog niet.

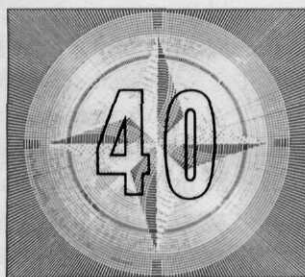
Zien militairen dan helemaal niets in de voortvarende plannen van Gorbatsjov? Zijn ze erop uit de euforie van het ontluikende vredesproces de kop in te drukken? Of zijn ze soms heimelijk bang hun baan te verliezen? Allemaal legitieme vragen. Voor de antwoorden hoeven wij echter niet bang te zijn, want militairen, hoezeer ook professionele sceptici inzake de *intentions* van de andere partij, beseffen immers dat er werkelijk van een nieuwe ronde sprake is. Een ronde, weliswaar niet ontdaan van propagandistische elementen, maar waarin de wil van de Sovjetrussische leider zich van onnodige militaire ballast te ontdoen oprecht moet worden ingeschat. Hij kan immers niet anders. En dit in een spanningsveld waarin de Sovjetrussische bureaucratistische elite (de *nomenklatura*) en de militaire leiding ongetwijfeld als tegenkrachten optreden. De door Gorbatsjov nagestreefde ontspanning is dus van een geheel andere aard dan de vorige uitgave, de détente van Brezjnef in het begin van de jaren '70. De laatste beoogde immers de militaire machine uit te breiden terwijl het Westen werd verondersteld het tegenovergestelde te doen.

Politici, defensiespecialisten en militairen maken bij al dit nieuws soms een richtingloze indruk. Zij zoe-

ken naar de juiste antwoorden op de voortvarende initiatieven. In feite is die stuurloosheid onnodig. De huidige situatie biedt immers ongekende mogelijkheden om de altijd zo beklemtoonde asymmetrie tussen Oost en West fundamenteel te helpen slechten. Creatieve oplossingen van NAVO-zijde zijn daarbij onontbeerlijk. Zo lang echter geen resultaat wordt geboekt, is standvastigheid met betrekking tot de omvang van het eigen potentieel geboden.

Trouw aan haar 40 jaar geleden geformuleerde bestaansreden is en blijft de NAVO een defensieve organisatie. Een nieuw Handvest is niet nodig. Wel een verhoogde inspanning om het Sovjetrussische volk met raad en daad te overtuigen dat de NAVO van puur defensieve aard is.

Wie had ooit gedacht dat de NAVO een Sovjetrussische leider zeer behulpzaam zou kunnen zijn bij het bereiken van zijn doel? Een nieuwe uitdaging tekent zich af, die uitzicht biedt op dezelfde hoeveelheid veiligheid tegen betaalbare prijzen. En dat moet de NAVO-landen, die met sommige onbetaalbare wapensystemen worden geconfronteerd, in feite een pak van het hart zijn. De nieuwe uitdaging biedt niet alleen voor Gorbatsjov voordelen, voor de 40-jarige NAVO kan zij een flinke teug levenselixer blijken te zijn.

mr. drs. F. Bolkestein

minister van defensie

De NAVO na veertig jaar

Veertig jaar geleden, op 9 april 1949, werd in Washington het Noordatlantisch Verdrag ondertekend. Daarmee werd de grondslag gelegd voor een intensieve samenwerking op veiligheidsgebied tussen de Verenigde Staten, Canada en een aantal Westeuropese landen, die binnen de NAVO op allerlei manieren gestalte zou krijgen. Hoewel Noord-Amerika en West-Europa zijn gescheiden door de Atlantische Oceaan, is er geen sprake van een onnatuurlijk bondgenootschap. De preambule van het Noordatlantisch Verdrag zegt niet voor niets dat de bondgenoten

... are determined to safeguard the freedom, common heritage and civilization of their peoples, founded on the principles of democracy, individual liberty and the rule of the law.

Het zijn deze beginselen die wezenlijk zijn voor de Westerse democratieën.

Voor de meeste bondgenoten betekende de ondertekening van het Noordatlantische Verdrag een ingrijpende verandering van hun veiligheidsbeleid. Dat gold ook voor Nederland, dat in mei 1940 moest ervaren dat zijn op afzijdigheid stoevende veiligheidsbeleid oorlog en bezetting niet kon voorkomen. Na de Tweede Wereldoorlog maakte de politiek van de Sovjet-Unie in Oost-Europa duidelijk dat de zo verzwakte Westeuropese landen aansluiting moesten zoeken bij de Verenigde Staten om hun veiligheid te verzekeren.

De Verenigde Staten zagen destijds in dat hun belangen zich tot ver buiten de landsgrenzen uitstrekten. Met de ondertekening van het Noordatlantisch Verdrag verplichtten zij zich tot de verdediging van West-Europa. Hoewel de NAVO zich zou ontwikkelen tot een politiek-militair bondgenootschap, speelden ook economische factoren een rol bij haar oprichting. Artikel 2 van het Noordatlantisch Verdrag stelt dat de verdragspartners „seek to eliminate conflict in their inter-

national economic policies” en „encourage economic collaboration between any or all of them”. Deze woorden zijn geen dode letter gebleven. Niet alleen verschaftte de Amerikaanse Marshallhulp de Westeuropese landen de mogelijkheid hun economieën weer op te bouwen; zonder de krachtige steun van de Verenigde Staten in de jaren '50 en '60 aan het proces van economische en politieke eenwording van West-Europa zou dit moeilijker zijn verlopen.

De Verenigde Staten en West-Europa

De verhouding tussen de Verenigde Staten en West-Europa is de afgelopen 40 jaar belangrijk veranderd. Sinds 1949 heeft de NAVO zelden rustige tijden gekend; steeds weer deden zich problemen voor die als bedreigend voor de transatlantische eenheid en samenwerking werden ervaren. Ook nu, bij de 40e verjaardag, zijn er ontwikkelingen die op den duur de Amerikaanse veiligheidsgarantie aan West-Europa zouden kunnen aantasten.

Veel van de huidige problemen vloeien voort uit ontwikkelingen op economisch gebied. Het debat over „burden sharing” en het groeiende Amerikaanse onbehagen over de financieel-economische politiek van de landen van de Europese Gemeenschap zijn voorbeelden. Het gaat om meer dan een tijdelijk ongenoegen over het beleid van de Westeuropese landen. Ontwikkelingen buiten Europa vragen in toenemende mate de aandacht van de Verenigde Staten. Sommige Amerikanen menen dat de Verenigde Staten met te weinig middelen in te veel gebieden van de wereld hun belangen proberen te behartigen en achten de tijd gekomen om prioriteiten te stellen. Jarenlang vormde West-Europa het belangrijkste aandachtsgebied in de Amerikaanse buitenlandse politiek. De communistische dreiging was op het Europese conti-

ment het meest voelbaar en de Westerse democratieën zagen daarin de belangrijkste ideologische en politieke uitdaging. In de naoorlogse periode liepen de spanningen in Europa herhaaldelijk hoog op. Sinds de tweede helft van de jaren '60 zijn de verhoudingen op het verdeelde continent evenwel geleidelijk gestabiliseerd. Bovendien worden de Oost-Westbetrekkingen in toenemende mate „ontideologiseerd”. Het nieuwe buitenlandse beleid van de Sovjet-Unie onder Gorbatsjov bevordert dat proces.

Het afnemende gewicht van de ideologische component in de Oost-Westbetrekkingen draagt bij tot de langzame afbrokkeling van de vooraanstaande positie van West-Europa in het Amerikaanse buitenlandse beleid. Ook de emotionele betrokkenheid van de Verenigde Staten bij West-Europa lijkt geleidelijk af te nemen. De Verenigde Staten zijn door Europeanen gesticht en latere emigratiegolven hebben de Amerikaans-Europese banden versterkt. Het van oorsprong niet-Europese deel van de Amerikaanse bevolking neemt echter toe. In het bijzonder aan de Westkust en in het Zuiden spelen emigranten van Aziatische en vooral Zuidamerikaanse afkomst een steeds belangrijker rol in het sociale, economische en politieke leven. Dat heeft de buitenlands-politieke oriëntatie van de Verenigde Staten nog niet echt veranderd, maar andere dan Europese belangen wegen steeds zwaarder mee bij de uiteindelijke beleidskeuzen. Te meer nu de Amerikaanse invoer uit Oost-Azië ongeveer tweemaal groter is geworden dan die uit West-Europa. De Amerikaanse uitvoer naar beide gebieden is overigens ongeveer even groot. De economische eenwording van de landen van de Europese Gemeenschap zet voorts de handelsbetrekkingen tussen de Verenigde Staten en West-Europa steeds meer onder druk. De vrees dat de Europeanen naarmate „1992” nadert hun markt steeds meer zullen sluiten voor de Amerikaanse export, leeft sterk aan de overzijde van de Atlantische Oceaan.

Nu West-Europa en Japan economische wereldmachten zijn geworden, gaan vele Amerikanen ervan uit dat zij een groter deel van de kosten van de gemeenschappelijke verdediging behoren te betalen. De Amerikaanse bijdrage aan de verdediging van West-Europa wordt geschat op 40% van de Amerikaanse defensiebegroting. Het defensiebudget van de Verenigde Staten staat onder

zware druk wegens de noodzaak het tekort op de begroting terug te dringen. Het wordt steeds moeilijker alle verplichtingen jegens de bondgenoten ten volle na te komen. West-Europa dient rekening te houden met aanpassingen in de Amerikaanse bijdrage aan zijn verdediging.

Ondanks deze ontwikkelingen zijn de grondslagen van de transatlantische samenwerking door de jaren heen dezelfde gebleven. Om politieke, militair-strategische en economische redenen blijven de Verenigde Staten en de Westeuropese landen met elkaar verbonden. Alle veranderingen in de internationale politiek sinds 1949 ten spijt, blijft West-Europa een zeer belangrijke plaats innemen in het buitenlandse beleid van de Verenigde Staten. De meeste Amerikanen zien de veiligheid van West-Europa nog steeds als óók een Amerikaans belang. Politiek gezien is het voor de Verenigde Staten ondenkbaar dat West-Europa „verloren” zou gaan. De Westeuropese landen kunnen op hun beurt hun veiligheid niet verzekeren zonder de Verenigde Staten. De fundamentele NAVO zijn in de achterliggende 40 jaar sterk genoeg gebleken om de spanningen te doorstaan die zich regelmatig in de alliantie hebben voorgedaan en nog voordoen. Een goed huwelijk kan ruzies verdragen.

Ontwikkelingen in de Sovjet-Unie

De oprichting van de NAVO was het antwoord van de westelijke wereld op de toenemende dreiging van de Sovjet-Unie in de naoorlogse jaren. De Oost-Westbetrekkingen werden indertijd gekenmerkt door spanning en confrontatie. Vier decennia later is sprake van toenemende ontspanning en groeiende samenwerking.

Er zijn veranderingen gaande in de Sovjet-Unie, die belangrijke gevolgen hebben voor de betrekkingen tussen Oost en West. De felle toonzetting van de eerste helft van de jaren '80 is vervangen door een groeiende bereidheid — over nog steeds bestaande fundamentele politiek-militaire tegenstellingen heen — met elkaar in gesprek te komen en wederzijds voordelige overeenkomsten te sluiten. De Sovjet-Unie stelt zich in haar buitenlandse beleid veel beweeglijker en pragmatischer op dan tot voor kort nog voor mogelijk werd gehouden. Wij moeten echter niet te snel conclusies trekken uit de gewijzigde opstelling van de Sovjet-Unie

voor de betrekkingen tussen Oost en West. De drijfveren voor de wijzigingen in het buitenlandse beleid van de Sovjet-Unie zijn vooral van binnenlands-politieke aard.

President Gorbatsjov ziet in dat fundamentele hervormingen nodig zijn om de stagnerende Sovjet-russische economie weer in beweging te krijgen. Daarvoor is het nodig de macht op het hoogste niveau te versterken om bureaucratische weerstanden en behoudend gedrag op lagere niveaus tegen te gaan. De nieuwe grondwet kent Gorbatsjov verregaande bevoegdheden toe. Er zijn tekenen die wijzen op verzet tegen deze machtsconcentratie in de handen van één persoon. Gorbatsjov zal het verzet van gevestigde bureaucratische elites en in partijkringen wellicht kunnen breken. Door medestanders op belangrijke plaatsen in het overheidsapparaat te benoemen en door de partij te hervormen, probeert hij steun te verwerven.

Belangrijker nog lijkt het verzet buiten Moskou. Republieken als de Baltische Staten, Georgië, Armenië en Azerbeidzjan vrezen dat de economische en politieke *perestroika* niet leidt tot meer autonomie, maar tot een sterkere greep van het centrale gezag op hun politieke, sociale en economische leven. Ook de snellere groei van de niet-Russische bevolking in de Sovjet-Unie en religieuze factoren, waaronder de invloed van de islam, doen het oude nationaliteitsvraagstuk herleven. Het verlangen naar grotere nationale identiteit bij veel van de volkeren in de Sovjet-Unie botst met de hegemonie van de Russen in het staats- en partijapparaat en roept spanningen op die Gorbatsjovs hervormingen nadelig kunnen beïnvloeden.

„Imperial overstretch”

De „imperial overstretch” van de Sovjet-Unie is niet alleen merkbaar in Afghanistan maar ook in Oost-Europa. Lange tijd vormden de Oosteuropese landen vanuit het gezichtspunt van Moskou een integraal onderdeel van het Sovjet-imperium. Onder Gorbatsjov is sprake van een nuancering van deze opvatting. De bewegingsvrijheid van de Oosteuropese landen is toegenomen, al mogen ze niet tornen aan het lidmaatschap van het Warschau-Pact en de machtspositie van de communistische partij en dienen ze de hoofdlijnen van het buitenlandse beleid van de Sovjet-Unie te volgen. Vooral op het terrein van de binnenlandse politiek

hebben Moskou's bondgenoten thans meer ruimte. Landen als de DDR en Tsjechoslowakije lijken overigens de nodige moeite te hebben met *glasnost* en *perestroika*. Op economisch gebied kampen de meeste Oosteuropese landen met grote problemen. Terwijl de ruimte voor een meer eigen weg is gegroeid, verlangt de Sovjet-Unie een grotere economische inspanning van haar bondgenoten. Hun economische afhankelijkheid van Moskou is mede daardoor groter dan ooit.

Voorzichtigheid blijft geboden ten aanzien van het hervormingsbeleid van Gorbatsjov. Zo'n 15 tot 17% van het nationaal produkt van de Sovjet-Unie wordt besteed aan de strijdkrachten en nog eens zo'n 17% aan subsidies op levensmiddelen. Dat zijn enorme bedragen, die de marges aangeven voor de modernisering van de economie. Zowel het verminderen van de militaire uitgaven als het verminderen van de subsidies op levensmiddelen kunnen politiek gevaarlijk zijn voor Gorbatsjov, die dus wordt gedwongen behoedzaam te opereren.

Modernisering kernwapens voor de korte afstand

Zolang de internationale invloed van de Sovjet-Unie voor het grootste deel op militaire macht blijft berusten, dient de NAVO haar defensie op peil te houden. Het blijft noodzakelijk te beschikken over een geloofwaardige, op het voorkomen van oorlog gerichte afschrikking. Dat veronderstelt een toereikende conventionele en nucleaire bewapening. Daaraan zal de komende jaren de nodige aandacht moeten worden besteed. Zo is het gewenst de in West-Europa opgeslagen kernwapens op peil te houden. Aan de orde is een modernisering waarvan de noodzaak al in 1983 door het gehele bondgenootschap is onderkend: het Montebello-besluit voorzag in een eenzijdige vermindering van de kernwapens in Europa bij gelijktijdige modernisering van de resterende kernwapens.

De NAVO beziet thans de omvang en de structuur van de in West-Europa opgeslagen kernwapens. Het gaat om nucleaire granaten voor de artillerie, nucleaire bommen voor vliegtuigen en de Lance-raket. Elk van deze wapensoorten kent bepaalde voor- en nadelen.

De nucleaire-artilleriegranaten leveren een bijdrage aan de afschrikking doordat ze de tegen-

stander dwingen zijn troepen te spreiden, waardoor de verdediging wordt vergemakkelijkt. De aanwezigheid van nucleaire granaten kan voorkomen dat de tegenstander zelf dergelijke wapens inzet. Daartegenover staat dat deze kernwapens alleen op of nabij het eigen grondgebied kunnen worden ingezet en dat, door het geringe bereik en de aanwezigheid in de voorste linies, in geval van een gewapend conflict al spoedig over inzet moet worden beslist. Dat brengt uiteraard problemen mee. Nucleaire granaten leiden, zo wordt wel gezegd, door de inzet op eigen grondgebied tot „zelfafschrikking”. Bovendien: het tijdstip van inzet mag nooit uitsluitend worden bepaald door de ontwikkelingen op het slagveld. Daarom wordt al sinds geruime tijd bekeken of de rol van deze wapens geheel of ten dele kan worden overgenomen door andere systemen. Dat is een gedachte die door Nederland van harte wordt ondersteund.

Vliegtuigbommen hebben uiteraard een groter bereik, maar door de kwetsbaarheid van de vliegtuigen, zowel op de grond als boven vijandelijk gebied, kleven ook aan deze wapens bezwaren. Al in 1983 is daarom in de NAVO besloten de mogelijkheden na te gaan een groot deel van deze bommen te vervangen door „stand off”-raketten, met behulp waarvan vliegtuigen doelwitten tot op een afstand van enkele honderden kilometers kunnen uitschakelen zonder de sterke luchtverdediging van het Warschau-Pact dicht te hoeven naderen.

De Lance-raket is niet alleen verouderd, het aantal van slechts 88 lanceerinrichtingen maakt dit wapen ook kwetsbaar. Een nieuwe raket met een groter bereik en met meer lanceerinrichtingen zou niet alleen aan deze bezwaren tegemoetkomen, maar ook de nucleaire artillerie ten dele overbodig maken en daardoor een aanzienlijke, eenzijdige vermindering van het aantal in West-Europa opgeslagen kernladingen mogelijk maken.

Alvorens ter zake beslissingen te nemen, dient de NAVO eerst de „alomvattende conceptie voor wapenbeheersing en ontwapening” vast te stellen. Hierin moeten de defensiebehoeften en de wapenbeheersingsdoeleinden op elkaar worden afgestemd.

Conventionele verdediging

Voorts moeten de tekortkomingen in de conventionele verdediging van de NAVO worden opge-

heven. Door gebruik te maken van nieuwe technologieën en door betere materieelsamenwerking kan de conventionele verdediging worden versterkt. Moderne wapensystemen, zoals de F-16 en de MLRS, maken het, meer dan in het verleden, mogelijk de aanvoer van versterkingen door de tegenstander te ontregelen en daardoor de eigen verdediging meer kansen te bieden. Met het „Conceptual Military Framework” heeft het bondgenootschap de grondslag gelegd voor betere, meer op elkaar afgestemde plannen voor de lange termijn van de krijgsmachten van de afzonderlijke lidstaten. Met het „Conventional Defense Improvement (CDI) Program” probeert de NAVO een aantal tekortkomingen op korte termijn ongedaan te maken. Het betreft onder andere het aanleggen van voldoende munitie- en brandstofvoorraden, het verbeteren van opleidingen en het optimaliseren van mobilisatiesystemen.

Overigens moet worden voorkomen dat de roep om verbetering van de conventionele verdediging leidt tot nauwelijks realistische pleidooien voor aanzienlijke verhogingen van de defensieuitgaven. Een bescheiden jaarlijkse groei is toereikend om de strijdkrachten van de Westeuropese landen geleidelijk te verbeteren.

Versterking van de conventionele verdediging vraagt om extra Westeuropese inspanningen. Op afzienbare termijn zal de Westeuropese samenwerking het beste gestalte kunnen krijgen in projecten waaraan slechts een beperkt aantal landen met vergelijkbare operationele taken deelneemt. Een voorbeeld is de mogelijke oprichting van een gezamenlijke Belgisch-Brits-Nederlands-Westduitse, vooral met helikopters te verplaatsen, divisie ter versterking van de verdediging op de Noordduitse laagvlakte. Telkens dient per regio te worden bezien welke landen op welke terreinen zinvol kunnen samenwerken. Een dergelijke samenwerking kan ook van belang zijn op het gebied van onderzoek, ontwikkeling en productie van defensiematerieel.

Een ander belangrijk gebied waarop de Westeuropese bondgenoten nauwer kunnen samenwerken betreft de „out-of-area”-problemen. Optreden buiten het NAVO-verdragsgebied is in bondgenootschappelijk verband niet mogelijk. Dat neemt niet weg dat conflicten buiten het NAVO-ver-

dragsgebied de veiligheid van de bondgenoten ernstig kunnen bedreigen.

Wapenbeheersing

In 1967 stelde de NAVO in het rapport-Harmel vast dat behalve de instandhouding van een toereikende defensie een beleid van dialoog en samenwerking met het Oosten kan bijdragen tot vrede en veiligheid. De uitgangspunten van dat rapport blijven onverminderd van kracht. Waar het om gaat is het tweesporenbeleid van „Harmel” nader vorm te geven in het licht van de huidige ontwikkelingen. Het INF-verdrag heeft een gunstige invloed op andere wapenbeheersingsonderhandelingen. De lopende besprekingen en de roep om nieuwe onderhandelingen maken het noodzakelijk op het gebied van de wapenbeheersing prioriteiten te stellen. De reeds genoemde „alomvattende conceptie voor wapenbeheersing en ontwapening”, die waarschijnlijk deze zomer gereedkomt, moet hierin voorzien.

Wapenbeheersing vormt een belangrijk maar lang niet het enige onderdeel van de Oost-Westbetrekkingen. Vrede en veiligheid worden alleen bevorderd als militaire factoren worden geplaatst in het bredere kader van de internationale politieke en economische verhoudingen. In dit verband is het vraagstuk van de mensenrechten van belang. Ook op dit gebied is sprake van belangrijke ontwikkelingen. De burgers in de Sovjet-Unie en enkele Oosteuropese landen krijgen langzaam aan meer rechten en vrijheden, al blijven die beperkt in vergelijking met het Westen.

Begin dit jaar is de derde vervolgbijeenkomst van de Conferentie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (CVSE) in Wenen afgesloten. Het Slotdocument bevat belangrijke nieuwe bepalingen op het gebied van de veiligheid, de economische betrekkingen en de mensenrechten in Europa. In het CVSE-kader is een mandaat overeengekomen voor de inmiddels begonnen onderhandelingen over vermindering van de conventionele strijdkrachten in Europa. Tegelijkertijd zijn op aandringen van de westelijke landen in het Slotdocument maatregelen opgenomen die de situatie van de burgers in Oost-Europa aanzienlijk verbeteren, onder andere op het gebied van de vrijheid van meningsuiting, reizen naar het buitenland en culturele manifestaties. De CVSE-vervolgconfe-

rentie heeft opnieuw de juistheid aangetoond van het door de NAVO nagestreefde samenhangende beleid voor veiligheid in Europa en voor economische en humanitaire samenwerking tussen Oost en West.

Strategische kernwapens

In de nabije toekomst zullen de wapenbeheersingsonderhandelingen alle aandacht opeisen. Nu het INF-verdrag een feit is, heeft op het gebied van de nucleaire wapenbeheersing een overeenkomst over halvering van het aantal strategische kernwapens van de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie prioriteit.

Sinds de jaren '60 heeft de Sovjet-Unie een indrukwekkend aantal te land geplaatste intercontinentale raketten ingevoerd: er zijn er nu 1386, met in totaal 6412 kernkoppen. Zet deze ontwikkeling zich voort, dan is de Sovjet-Unie binnen afzienbare tijd in staat met een betrekkelijk klein deel van haar intercontinentale raketten de te land geplaatste intercontinentale raketten, een groot deel van de strategische bommenwerpers en de niet op zee patrouillerende strategische onderzeeërs van de Verenigde Staten in één klap uit te schakelen. De Verenigde Staten zouden in dat geval niet langer beschikken over een geloofwaardig vergeldingspotentieel. Er zou dan geen sprake meer zijn van strategische stabiliteit. Tevens zou de inzet van Amerikaanse strategische wapens in geval van een militair conflict in Europa niet langer geloofwaardig zijn, waardoor de veiligheid van West-Europa zou worden losgekoppeld van die van de Verenigde Staten. Daarmee zou de strategie van de NAVO haar geloofwaardigheid hebben verloren. Zover zal het niet komen. Onder president Reagan zijn de Verenigde Staten begonnen met een omvangrijk moderniseringsprogramma van de strategische bewapening. De kwetsbaarheid van wapensystemen is verminderd en nieuwe wapensystemen zijn of worden ingevoerd. Dat heeft de positie van de Verenigde Staten in de START-onderhandelingen versterkt. Van meet af aan heeft Washington de nadruk gelegd op een sterke vermindering van het aantal kernkoppen op de te land geplaatste zware intercontinentale raketten. Deze wapens zijn destabiliserend omdat ze èn nauwkeurig èn — doordat ze in vaste silo's zijn geplaatst — kwetsbaar zijn. De combinatie van deze

twee eigenschappen kan in geval van crisis of oorlog ertoe leiden dat deze raketten vroegtijdig worden ingezet om te voorkomen dat de tegenstander ze uitschakelt. Beide partijen zijn het erover eens dat deze soort kernwapens sterk in aantal moet worden verminderd.

Belangrijke struikelblokken blijven de naleving van het ABM-verdrag en, in verband daarmee, de toelaatbaarheid van SDI-proeven, het beperken van het aantal ter zee geplaatste kruisvluchtwapens en afdoende verificatiemaatregelen. Pas wanneer het START-verdrag gereed is, kan worden beoordeeld in hoeverre de wederzijdse verminderingen in de strategische bewapening de geloofwaardigheid van de Amerikaanse nucleaire garantie aan West-Europa ten goede komen.

Conventionele onevenwichtigheid in Europa

Voor het bondgenootschap — en meer in het bijzonder voor West-Europa — zijn de onderhandelingen over conventionele stabiliteit van groot belang. Het einddoel, evenwichtige conventionele verhoudingen op een lager en stabiel niveau van bewapening, is nog ver weg. Toch zijn er bemoedigende ontwikkelingen.

In tegenstelling tot vroeger zijn de landen van het Warschau-Pact bereid met een zekere openheid te praten over hun strijdkrachten en geven ze toe dat op deelgebieden van de conventionele bewapening onevenwichtige verhoudingen tussen beide blokken bestaan. Verificatie is sinds enige jaren niet langer een aspect van wapenbeheersing dat alleen op de westelijke agenda prijkt. De inspecties in het kader van het Stockholm-document over vertrouwenwekkende en veiligheidsbevorderende maatregelen en van het INF-verdrag onderstrepen de Oostelijke aanvaarding van Westelijke verlangens op het gebied van de verificatie. In de onderhandelingen over conventionele stabiliteit zal verificatie zeker opnieuw een belangrijk — zij het nu minder omstreden — onderwerp zijn.

De onevenwichtigheden op conventioneel gebied zijn groot. In Europa beschikt het Warschau-Pact over veel meer tanks en artillerie dan de NAVO. De strijdkrachten van de Sovjet-Unie nemen het leeuwedeel van het overwicht voor hun rekening. Meer dan 70% van de ruim 50.000 tanks van het Warschau-Pact behoort tot de Sovjetrussische

strijdkrachten; bij de artillerie bedraagt het aandeel van de Sovjet-Unie 84% op een totaal van ongeveer 44.000 stukken.

Eenzijdige reducties door de Sovjet-Unie

Gorbatsjov heeft in zijn rede voor de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties op 7 december 1988 eenzijdige reducties van de Sovjetrussische strijdkrachten aangekondigd die van grote politieke en militaire betekenis zijn. Een vermindering met 10.000 tanks, 8.500 stukken artillerie en 800 gevechtsvliegtuigen is een belangrijke stap op weg naar gelijke en lagere niveaus van de conventionele bewapening in Europa. Van belang is vooral de vermindering van 5.000 tanks bij de Sovjetrussische strijdkrachten in Centraal-Europa, onder meer in de vorm van terugtrekking en „ontbinding” van zes tankdivisies uit de DDR, Tsjechoslowakije en Hongarije. Een reductie van 5.000 Sovjetrussische tanks in deze landen betekent een halvering van het aantal tanks bij de daar gelegerde Sovjetrussische strijdkrachten. Het gevaar van een verrassingsaanval neemt daardoor af. Voor het eerst ook heeft de Sovjet-Unie maatregelen aangekondigd om aan de omvang, de lokatie, de structuur en de bewapening van haar strijdkrachten een defensiever karakter te geven. Zij heeft onder meer de terugtrekking toegezegd van eenheden die een bij uitstek offensief karakter hebben, waaronder met brugslagmaterieel uitgeruste eenheden. Het sinds enige tijd verkondigde beginsel van een „toereikende” en „defensieve” defensie lijkt meer te zijn dan alleen propaganda.

De aangekondigde eenzijdige verminderingen roepen overigens vele vragen op. Zo heeft Gorbatsjov niet gezegd welke tanks, artilleriestukken en vliegtuigen worden gereduceerd. Gaat het slechts om verouderd materieel of ook om moderne systemen? Belangrijk is ook hoe de resterende strijdkrachten volgens „het defensieve beginsel” zullen worden georganiseerd. Ook na de reducties behoudt het Warschau-Pact overigens een groot numeriek overwicht in Europa. De verhouding tussen Warschau-Pact en NAVO in tanks en artillerie daalt van bijna 3:1 naar 2:1. Verdergaande verminderingen tot wederzijds gelijke niveaus blijven dus nodig. In de onderhandelingen moet

blijken of de Sovjet-Unie bereid is haar conventionele overwicht uiteindelijk prijs te geven.

NAVO-voorstellen

De NAVO-landen streven naar een limiet van 40.000 tanks in heel Europa. Gelijk verdeeld over beide blokken betekent dat een plafond van 20.000 tanks voor zowel de NAVO als het Warschau-Pact. De NAVO meent voorts dat geen van de betrokken landen meer dan 30% van het totale toegestane aantal tanks — dus 12.000 — mag bezitten. Dat zal de Sovjet-Unie dwingen het overgrote deel van de reducties van het Warschau-Pact voor haar rekening te nemen.

Onderhandelingen met dergelijke ambitieuze doelstellingen zullen niet eenvoudig zijn en de nodige tijd vragen. De NAVO-voorstellen stellen de landen van het Warschau-Pact, in het bijzonder de Sovjet-Unie, op de proef. Ze impliceren dat het Warschau-Pact niet alleen zijn vermogen tot een verrassingsaanval opgeeft. Dat zal door de aangekondigde eenzijdige reducties van de Sovjetrussische strijdkrachten al belangrijk afnemen. De NAVO streeft ook ernaar het vermogen van de Sovjet-Unie om een groot offensief uit te voeren te elimineren. Pas als de Sovjet-Unie bereid is dat te aanvaarden, zal werkelijk sprake zijn van een „toereikende” en „defensieve” defensie.

SNF en wapenbeheersing

In samenhang met een algeheel verbod van chemische wapens en met een conventioneel evenwicht in Europa streeft de NAVO nog een ander en verder in de toekomst gelegen prioriteit na: onderhandelingen over gelijke plafonds voor de te land geplaatste nucleaire raketten voor de korte afstand van de Sovjet-Unie en de Verenigde Staten. De NAVO beschikt, als gezegd, over 88 lanceerinrichtingen voor de Lance-raket, die over enkele jaren aan het eind van haar levensduur is. De Sovjet-Unie en haar bondgenoten beschikken over meer dan 1300 lanceerinrichtingen voor te land geplaatste raketten met een korte dracht, die in hoog tempo worden gemoderniseerd. De marges voor de onderhandelingspositie van het bondgenootschap zijn dus smal: de overmacht van het Warschau-Pact nodigt uit tot vèrgaande eenzijdige

ge verminderingen, ook nadat de NAVO haar te land geplaatste raketten met korte dracht heeft gemoderniseerd.

De uitdaging voor de NAVO

Veertig jaar geleden leidde de politiek-ideologische en militaire dreiging van de Sovjet-Unie tot de oprichting van de NAVO. De omstandigheden zijn inmiddels ingrijpend veranderd, niet in de laatste plaats door de nieuwe koers van de Sovjet-Unie onder Gorbatsjov. Bij velen kan de indruk ontstaan dat de NAVO haar langste tijd heeft gehad. Dat is bepaald niet het geval.

In de eerste plaats blijven de Sovjet-Unie en de overige lidstaten van het Warschau-Pact over een groot militair overwicht beschikken. Ondanks de opmerkelijk verbeterde Oost-Westbetrekkingen moet rekening worden gehouden met de nucleaire, chemische en conventionele wapens van het Oosten. Die blijven een bedreiging voor de NAVO. De Westerse defensie moet dus op peil worden gehouden. In de onderhandelingen over wapenbeheersing zal blijken of het Oosten bereid is tot reducties die leiden tot een aanzienlijk lager en stabielere niveau van bewapening.

In de tweede plaats is het duidelijk dat de hervormingen op economisch en politiek gebied tot doel hebben het Sovjetrussische systeem in stand te houden, en niet zozeer om aan westerse wensen tegemoet te komen. De Sovjet-Unie streeft voornamelijk niet naar een politieke en economische structuur die vergelijkbaar is met die welke wij in het Westen kennen.

Het is daarom onduidelijk of de ontwikkelingen in de Sovjet-Unie en in Oost-Europa op den duur gunstig zijn voor het Westen. Niet uitgesloten is dat wij juist met een sterkere en wellicht gevaarlijker tegenstander te maken krijgen.

De hervormingen zullen veel tijd vergen. Ook als ze slagen, zullen wij pas in de loop van de jaren '90 resultaten zien. Pas dan kunnen wij beoordelen of definitief de grondslagen zijn gelegd voor verdere, blijvende toenadering tussen Oost en West en voor een geleidelijke oplossing van de fundamentele tegenstellingen die in het verleden tot diep wantrouwen, grote spanningen en instandhouding van een ongekend grote militaire macht hebben geleid.

G. L. J. Huyser

generaal der infanterie b.d.

De NAVO en de Nederlandse krijgsmacht

In de huidige structuur, taak- en samenstelling van de Nederlandse krijgsmacht is de invloed van de NAVO onmiskenbaar. De mate waarin het Bondgenootschap invloed uitoefent op de Nederlandse defensie is geleidelijk gegroeid tot de huidige situatie, waarin de uitgangspunten voor de Nederlandse defensieplanning voor het overgrote deel moeten worden afgestemd op de bondgenootschappelijke verdediging. Op die ontwikkeling is een groot aantal aspecten van invloed geweest. In dit artikel zullen enkele daarvan aan de orde worden gesteld, met name de ontwikkelingen op strategisch/conceptueel gebied en op het gebied van de internationale operationele samenwerking en de commandostructuur. Afgesloten zal worden met enkele verkenningen die naar mijn mening van groot belang zijn voor de toekomst van het Bondgenootschap. Daarbij wordt tevens aandacht geschonken aan de invloed die Nederland zou kunnen uitoefenen.

Voorgeschiedenis

Tot de Tweede Wereldoorlog was de Bevelhebber der Landstrijdkrachten aangewezen om, in geval van een gewapend conflict waarin het Nederlandse territorium betrokken zou geraken, als opperbevelhebber op te treden. Omdat Nederland als gevolg van een strikte neutraliteitspolitiek zelfstandig het eigen grondgebied zou moeten verdedigen, was een complete krijgsmacht vereist: ter zee, te land en in de lucht, zij het dat het luchtwapen was ondergebracht bij de landstrijdkrachten.

In Nederlands-Indië bestond een zelfde situatie. Onder de Gouverneur-Generaal ressorteerde een zelfstandige strijdmacht, die bestond uit het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger (KNIL) en een afdeling van de Koninklijke marine. Behalve een Koloniale Reserve konden desgewenst eenheden

van de Koninklijke landmacht en van het Korps Mariniers ter versterking worden aangevoerd. De Bevelhebber van het KNIL trad in oorlogstijd als opperbevelhebber op. Ook de organisatie van de luchstrijdkrachten was dezelfde als in Nederland. Het bestaansrecht van de Koninklijke marine vond zijn oorsprong vooral in de bescherming van de Nederlandse handelsbelangen en de koloniën. Door de betrekkelijk scherpe scheiding van hun taken alsmede hun optreden in ver van elkaar gelegen gebieden hebben zee- en landstrijdkrachten zich dan ook min of meer onafhankelijk van elkaar ontwikkeld.

Na de Tweede Wereldoorlog moesten de land- en luchstrijdkrachten vrijwel vanaf de grond worden opgebouwd. Alhoewel ook de zeestrijdkrachten zware verliezen hadden geleden bleef de organisatie van de Koninklijke marine intact. De plannen voor de wederopbouw van de KM waren zelfs voor een deel al tijdens de oorlog ontwikkeld. Volgens die nogal ambitieuze plannen zou de KM gaan bestaan uit drie eskaders, elk met een vliegkampschip, twee kruisers en een aantal kleinere eenheden.

In de eerste jaren na de oorlog lag de nadruk van de defensie-inspanningen vooral op het herstel van de vrede en veiligheid in Nederlands-Indië, daarmee echter nog niet op de zeestrijdkrachten. De opbouw van de landstrijdkrachten en het Korps Mariniers kreeg de meeste aandacht. In de eerste, eveneens ambitieuze plannen was sprake van een tiental divisies. De Nederlandse luchstrijdkrachten vormden ook in die periode nog geen zelfstandig krijgsmachtdeel. Door de aandacht voor de situatie in Nederlands-Indië en het dingen van zee- en landstrijdkrachten naar het grootste deel van de financiële middelen kwamen plannen voor de organisatie van het luchtwapen maar moeizaam op gang.

Eind 1949 werd Indonesië zelfstandig. Dat vereiste een economische heroriëntering. Meer nog dan deze gebeurtenis was het afzweren van de neutraliteitspolitiek van invloed op de taken en samenstelling van de Nederlandse krijgsmacht. Nederland was toegetreden tot de Noordatlantische Verdragsorganisatie en die wezenlijke verandering zou van steeds groter gewicht worden.

De beginjaren van de NAVO

Binnen een bondgenootschap moet in de eerste plaats overeenstemming worden bereikt over de gezamenlijke strategie. In de beginjaren van de NAVO was die vooral gebaseerd op het nucleaire afschrikingsvermogen van de Verenigde Staten, aangevuld met hun conventionele macht. De strategische luchtmacht leverden daaraan de belangrijkste bijdrage. Zij werden aangevuld door een strijdmacht van deels parate en deels snel te mobiliseren eenheden van alle krijgsmachtdelen. Die eenheden fungeerden als een soort „schild” voor het strategische „zwaard”. Deze „zwaard en schild”-strategie bleef tot 1957 van kracht, toen de strategie van de „massive retaliation” werd ingevoerd.

In die periode greep de Koninklijke landmacht terug op de verdedigingsconcepties van het begin van de Tweede Wereldoorlog: Nederland naast België en Frankrijk achter de IJssel/Rijn-linie. Aangezien de bezettingsmachten militaire eenheden in West-Duitsland hadden gestationeerd, werden de Amerikaanse, Britse en Franse formaties in SACEUR's en CINCENT's operatieplannen geïntegreerd. De in NAVO-verband te voeren verdediging vereiste verder dat ook Belgische en Nederlandse eenheden in de Bondsrepubliek moesten kunnen optreden. De Westduitse regering weigerde echter Nederland toestemming meer dan één lichte brigade op haar grondgebied te stationeren. De door de NAVO gevraagde Nederlandse bijdrage aan grondstrijdkrachten bestond uit een legerkorps van vijf divisies. Later is dat aantal in overleg tussen het Bondgenootschap en de Nederlandse regering gereduceerd tot drie divisies, onder voorwaarde dat Nederland zich verplichtte tot het leveren van een grotere marinebijdrage.

Aangezien in geval van agressie de verdediging ook op Nederlands grondgebied zou kunnen wor-

den gevoerd, diende de territoriale verdediging te worden afgestemd op de algehele NAVO-verdediging in dit deel van de Centrale Sector. De Bevelhebber der Landstrijdkrachten stemde de territoriale verdediging dan ook af op het optreden van het legerkorps. Ook op het gebied van de territoriale luchtverdediging speelde de Koninklijke landmacht in die tijd nog een belangrijke rol. Zo had zij bv. de beschikking over een eigen luchtwaarnemerskorps en afdelingen zware luchtdoelartillerie.

Toen tijdens de regeringsperiode Drees tactisch-nucleaire middelen aan het NAVO-arsenaal werden toegevoegd, verschoof daarmee het accent in de besluitvorming inzake de inzet van nucleaire middelen in de richting van de NAVO-bevelsstructuur. De beslissingsbevoegdheid bleef onverminderd in handen van de Amerikaanse president.

De in 1951 ontvouwde plannen voor de luchtmacht dienden te leiden tot een zelfstandig krijgsmachtdeel, met 13 vliegbases, 9 squadrons dagjagers, 6 squadrons nachtjagers, 6 tactische squadrons, 1 transportsquadron, 2 verkenningssquadrons en 4 squadrons lichte vliegtuigen. Op 11 maart 1953 werd het wapen van de militaire luchtvaart een zelfstandig krijgsmachtdeel.

Gebaseerd op de ervaringen in de Tweede Wereldoorlog leefde in NAVO-verband reeds vroeg het besef dat luchtoperaties, zeker op het gebied van de luchtverdediging, zowel het effectiefst als efficiënt zouden kunnen worden uitgevoerd indien de diverse nationale middelen in een geïntegreerd systeem zijn ondergebracht. De geïntegreerde NAVO-luchtverdediging (NATINAD) is er wellicht het meest sprekende voorbeeld van hoever een dergelijke integratie kan gaan, en hoe zij tot een succesvol einde kan worden gebracht. In de loop van dit artikel zal de ontwikkeling van de geïntegreerde luchtverdediging dan ook in hoofdlijnen worden aangehaald als basis voor een mogelijk in de toekomst veel verder gaande integratie van de krijgsmachten van de lidstaten.

Hoewel in de beginjaren van ons NAVO-lidmaatschap de nadruk lag op de opbouw van de land- en luchtmacht, wenste de Nederlandse regering toch ook over eigen zeestrijdkrachten te beschikken. De reden daarvoor lag vooral in het belang van bescherming van de eigen handelsbelangen, in het bijzonder van de in die tijd nog om-

vangrijke koopvaardijvloot. In NAVO-verband zouden deze vlooteenheden een bijdrage kunnen leveren aan de beveiliging van de verbindingen over de Atlantische Oceaan. De ambitieuze vlootplannen van vlak na de Tweede Wereldoorlog zijn echter maar gedeeltelijk gerealiseerd.

Later kreeg de Koninklijke marine weer meer aandacht. Dat kwam door de opbouw van de Sovjet-russische vloot, vooral op het gebied van onderzeeboten. De bondgenoten vreesden een toekomstig tekort aan middelen, waardoor in NAVO-verband een grotere aandring onstond op een versterking van de Nederlandse maritieme bijdrage.

De Verenigde Staten stelden in dit verband zes fregatten ter beschikking. De oorspronkelijke eskaders werden geleidelijk omgevormd tot escortegroepen met als belangrijkste taak onderzeebootbestrijding.

De NAVO-bevelsstructuur

In die periode kwam een NAVO-bevelsstructuur tot stand die in hoofdlijnen tot op de dag van vandaag ongewijzigd is. Gekozen is voor een structuur waarin het bondgenootschappelijke karakter duidelijk naar voren komt. De eenheden van de KM komen in oorlogstijd onder bevel van SACLANT en CINCHAN. De KL wordt dan onder bevel van SA-CEUR gesteld. Dat geldt ook voor de eenheden van de KLu, met dien verstande dat die voor een belangrijk deel ook in vreedstijd al onder bevel van NAVO-commandanten opereren. Integratie van land- en luchtoperaties wordt ook zichtbaar in de structuur van de hoofdkwartieren van de Major Subordinate Commanders (MSC) en de Principal Subordinate Commanders (PSC). Desondanks bleek het later toch noodzakelijk te zijn ten behoeve van de coördinatie van specifieke luchtmachtaspecten een apart hoofdkwartier in het leven te roepen op het niveau van een PSC: Allied Air Forces Central Europe (AAFCE). ATAFs (Allied Tactical Air Forces) zijn belast met de uitvoering en de coördinatie met de Army Groups.

Ontwikkelingen tot de jaren '80

De jaren '60 kenmerkten zich door een belangrijke verschuiving in de NAVO-strategie. De Sovjet-Unie had al in de jaren '50 het nucleaire monopo-

lie van de Verenigde Staten doorbroken. In de VS werd steeds duidelijker beseft dat het Amerikaanse grondgebied niet is te vrijwaren tegen een nucleaire aanval. Dat leidde ertoe dat de strategie van de „massive retaliation” moest worden aangepast. Kern van de „massive retaliation” was het onmiddellijke nucleaire antwoord op elke vorm van militaire agressie. Dat betekende een verminderd belang van het conventionele vermogen. Zolang de Sovjet-Unie niet in staat was het grondgebied van de Verenigde Staten met nucleaire middelen substantieel te treffen was die strategie geloofwaardig. Toen die situatie veranderde ontstond in de VS geleidelijk de ontwikkeling van wat de strategie van de „flexible response” zou gaan heten.

Die nieuwe strategie vereiste meer militaire middelen, zowel conventionele als nucleaire, omdat op elke vorm van agressie moest kunnen worden gereageerd. Bovendien moest „deliberate escalation” van de kant van de NAVO mogelijk zijn. De nucleaire bewapening werd dan ook uitgebreid, maar de versterking van de conventionele verdediging bleek veel moeilijker te verwezenlijken. Toen in 1966 Frankrijk zich bovendien terugtrok uit de militaire structuur van de NAVO en zowel de VS als het Verenigd Koninkrijk de parate sterkte van hun troepen in de Bondsrepubliek verminderden, verslechterde, ondanks een uitbreiding van de Westduitse bijdrage, de conventionele positie van de NAVO.

Het toetreden van de Bondsrepubliek tot het Bondgenootschap in 1955 betekende niet alleen een conventionele versterking maar ook dat de „voorwaartse verdediging” een zwaarwegend strategisch uitgangspunt werd. Die wijziging heeft ook belangrijke gevolgen voor de Nederlandse krijgsmacht gehad, vooral voor de KL en de KLu. Het Eerste Legerkorps werd als het ware een „expeditionaire macht”, die in geval van een conflict ten oosten van de Weser moest optreden. Daarnaast bleef Nederland verantwoordelijk voor zijn eigen territoriale beveiliging. Door het instellen van een in NATINAD-verband opererende gordel van geleide wapens in de Bondsrepubliek verviel in de dreiging van dat moment de noodzaak voor een specifieke territoriale luchtverdediging in Nederland. De KLu nam deel aan de geleide-wapengordel met zowel Nike- als Hawk-systemen.

Zowel het Eerste Legerkorps als het Nationaal Territoriaal Commando (NTC) bleven in logistiek opzicht aangewezen op nationale eenheden. Die logistieke ondersteuningsfunctie wordt vervuld door het Nationaal Logistiek Commando en het Legerkorps Logistiek Commando. De geografische positie van Nederland en zijn voortreffelijke infrastructuur maken het grondgebied en in het bijzonder de zee- en luchthavens ook van wezenlijk belang voor de aanvoer van versterkingen van de bondgenoten. Het NTC is er verantwoordelijk voor dat dit zonder onacceptabele verstoringen door vijandelijke acties kan worden uitgevoerd. Omdat COMNORTHAG een mogelijk terugvallen op meer naar achteren gelegen verdedigingslijnen moet coördineren, verschoof ook in dit opzicht een beslissingsbevoegdheid van de Bevelhebber der Landstrijdkrachten naar de bondgenootschappelijke autoriteiten.

Aangezien CINCENT en COMNORTHAG verantwoordelijk zijn voor de verdediging van (een deel van) de Centrale Sector, stellen zij regelmatig verbeteringen voor terzake van de verschillende nationale bijdragen. Op die manier beïnvloeden zij het Nederlandse defensiebeleid.

Na de soevereiniteitsoverdracht van Nieuw-Guinea is de KM nog slechts incidenteel in het Verre Oosten aanwezig. Zij ontwikkelde zich steeds meer in de richting van een op de NAVO-taak afgestemde structuur, sterk gericht op de groeiende Sovjetrussische onderwaterdreiging. De toename van die dreiging is vooral veroorzaakt door de invoering van nucleair voortgestuwde onderzeeboten. Voorts legde de SU in die periode de basis voor een vloot van grotere oppervlakteschepen. De strategie van de flexible response leidde bovendien ertoe dat het belang van de transatlantische zeewegen weer toenam. Daarover moet immers een belangrijk deel van de conventionele versterkingen voor Europa worden aangevoerd.

De KM heeft voor de onderzeebootbestrijding inmiddels ook de beschikking gekregen over een extra squadron aan de wal gestationeerde maritieme patrouillevliegtuigen, die de taak van het inmiddels verkochte, enige vliegekampschip, Hr. Ms. Karel Doorman, hebben overgenomen. De verwerving van nucleair voortgestuwde onderzeeboten bleek niet haalbaar. Het Korps Mariniers, na

de onafhankelijkheid van Indonesië al sterk ingekrompen, werd nog verder gereduceerd.

De luchtverdedigingsorganisatie groeide in die periode naar een echt internationaal geïntegreerd systeem. De eerste grote stap werd gezet in 1954, bij de oprichting van vier „air defence regions” onder verantwoordelijkheid van SACEUR. In mei 1957 ging de Noordatlantische Raad (NAR) akkoord met het plan voor een „Early Warning System” voor ACE. Dat systeem werd gefinancierd uit het NAVO-infrastructuurfonds. Het project is in 1962 afgerond. Toen werd ook een aanvang gemaakt met het integreren van de verschillende inmiddels onder operationeel commando van SACEUR gestelde luchtverdedigingsmiddelen en het Early Warning System. In de periode van 1965 tot 1973 is een verbeteringsprogramma uitgevoerd onder de verzamelnaam „Growth to full NADGE” (NATO Air Defence Ground Environment). Ook daarna is het systeem regelmatig aan de eisen van de tijd aangepast. De belangrijkste aanpassing betrof de incorporatie van een „Airborne Early Warning and Control System (AWACS)”, waarvan de in Geilenkirchen gestationeerde „NATO Airborne Early Warning (NAEW)”-eenheid deel uitmaakt.

Ook de KLu participeert in deze multinationale eenheid, die onder verantwoordelijkheid van SACEUR haar taak uitvoert voor alle MNC's. De Nederlandse GLGW-eenheden, jachtvliegtuigen in de luchtverdedigingsrol en het controle- en rapporteringsstation CRC in Nieuw Milligen opereren volledig geïntegreerd in NATINAD.

Enkele recente ontwikkelingen

In de jaren '80 is er sprake van een toenemende invloed van de budgettaire problemen op het defensiebeleid. De reden daarvan is niet alleen een verminderde economische groei in het merendeel van de lidstaten, maar ook het grotere belang dat wordt toegeschreven aan een sterkere conventionele verdediging in het afschrikingsvermogen. De ontwikkeling op nucleair-strategisch gebied heeft immers geleid tot twijfel over de geloofwaardigheid van — vroegtijdige — inzet van kernwapens. Voorts blijft, althans in ons land, het streven gericht op een vermindering van de rol van het kernwapen. Dat heeft ook gevolgen voor de Nederlandse krijgsmacht. De zowel conventioneel

als nucleair inzetbare Nike-systemen bv. worden vervangen door het volledig conventionele Patriot-systeem, en er worden hogere eisen gesteld aan de conventionele middelen van alle krijgsmachtdelen.

De zeer hoge defensieuitgaven leiden in de VS tot een ongekend begrotingstekort. Mede daardoor beginnen de Verenigde Staten, die stellen dat zij een onevenredig groot aandeel in de gezamenlijke defensie hebben, erop aan te dringen dat de Europeanen een groter aandeel van de NAVO-verdediging voor hun rekening nemen.

Als gevolg van deze ontwikkelingen komt een structurele zwakte van het bondgenootschap aan het daglicht. De noodzakelijk geworden nauwe samenwerking, zowel op militair-operationeel als op militair-technisch en -industrieel gebied, blijkt een moeizaam proces te zijn. Handhaving van de soevereiniteit van de lidstaten en hun individuele belangen op industrieel-technologisch en sociaal-economisch gebied zijn begrijpelijke verklaringen voor de terughoudendheid tot grotere internationale samenwerking. Dat de Europese landen meer Amerikaans defensiematerieel aanschaffen dan omgekeerd vormt nog een extra complicerende factor. Dat alles neemt echter niet weg dat een gemeenschappelijke, eensgezinde aanpak door de lidstaten de enige weg lijkt tot het in stand houden van een deugdelijke conventionele verdediging.

Het recente nieuwe beleid van de Sovjet-Unie blijkt een en ander nog eens te verscherpen. Gorbatsjovs optreden lijkt ertoe te leiden dat hij aanzienlijke invloed krijgt op de ontwikkeling binnen het bondgenootschap. Naar vaak wordt aangenomen gedwongen door interne economische problemen lijkt onder het bewind van Gorbatsjov de wapenwedloop min of meer tot stilstand te kunnen komen. Wapenbeheersingsovereenkomsten die tot nu toe volkomen onhaalbaar leken blijken nu opeens wel mogelijk te zijn, of lijken dat in de niet al te verre toekomst in ieder geval te worden.

Conceptuele ontwikkelingen

Onder deze omstandigheden ligt het voor de hand dat de behoefte aan nieuwe strategische en operationele concepties zich opnieuw en sterker aandient. Concepties en doctrines hebben een belangrijke functie in het proces van gemeenschappelij-

ke beleidsvorming, gericht op rationalisatie van de defensieorganisatie. Hoewel de strategie van de flexible response onaantastbaar lijkt, ontstaan er binnen de krijgsmachten debatten over nieuwe operationele concepties, waarbij vooral de geïntegreerde oorlogvoering aandacht krijgt. Bij land- en luchtmacht krachten lijkt die ontwikkeling te gaan in de richting van een steeds nauwere samenwerking binnen het kader van de gezamenlijke land/luchtoorlogvoering. KL en KLu zijn ten nauwste bij die ontwikkelingen betrokken. Hoewel een soortgelijke integratie ook van belang is in het kader van een gezamenlijke zee/luchtoorlogvoering, krijgt m.b.t. de KM vooralsnog een ander aspect de meeste aandacht. Onder invloed van de meer voorwaarts gerichte maritieme strategie, die vooral in de Verenigde Staten tot ontwikkeling komt, krijgt de KM (evenals de Royal Navy) meer aandacht voor de Noordflank en de Noorse Zee. Dit overigens onder handhaving van de doelstelling tot het beveiligen van de „sea lines of communication” over de Atlantische Oceaan.

Een belangrijk kernpunt van de maritieme strategie is de inzet van de Amerikaanse „carrier battle groups”. Verder speelt het strategische belang van Noord-Noorwegen een belangrijke rol. De Amerikaanse eenheden zullen echter aan het begin van een conflict waarschijnlijk nog niet in het operatiegebied aanwezig zijn. De Europese NAVO-marines leveren een wezenlijke bijdrage door het vullen van die lacune in tijd en ruimte. Tevens dienen zij de voor een ontplooiing van de VS-eenheden noodzakelijke vrijheid van handelen te verzekeren.

De KM speelt op die ontwikkeling in. De escortegroepen worden taakgroepen. De groep maritieme patrouillevliegtuigen opereert in samenwerking met de VS vanuit IJsland in de Noorse Zee en een deel van het Korps Mariniers maakt deel uit van de UK/NL Amphibious Force, die in Noord-Noorwegen opereert. Gelet op de geografische ligging van dit nieuwe operatiegebied zal samenwerking van vlootverbanden en op de wal gestationeerde vliegtuigen in de gezamenlijke zee/lucht-oorlogvoering in de nabije toekomst ongetwijfeld aan belang winnen. Daarbij zal overigens ook een nog verder gaande integratie met de operaties van landstrijdkrachten in Noorwegen de nodige aandacht moeten krijgen.

De grotere belangstelling voor wat gemakshalve de Noordelijke Maritieme Regio wordt genoemd legt de ingewikkelde bevelstructuur in dit gebied duidelijk bloot. Zo vallen Noorwegen en zijn territoriale wateren grotendeels via CINCNORTH onder SACEUR, terwijl de Noorse Zee zelf deel uitmaakt van het SACLANT-gebied. De speciale positie van de commandant van de Amerikaanse Strike Fleet is een extra complicerende factor. Voor wat betreft de luchtverdediging spelen zowel UK Air als andere onder SACEUR ressorterende NAVO-verbanden een rol. De UK/NL Amphibious Force ressorteert i.v.m. andere mogelijke opdrachten onder SACLANT, en dient voor inzet in Noorwegen eerst ter beschikking van SACEUR te worden gesteld. Ten slotte zullen in voorkomend geval ook nog eenheden van de onder SACEUR's bevoegdheid vallende ACE Mobile Forces (waaraan Nederland een bataljon mariniers en een squadron jachtvliegtuigen levert) in dit gebied opereren. Door dit alles kunnen gemakkelijk coördinatieproblemen ontstaan.

De landstrijdkrachten worden, evenals de van oorsprong meer technisch georiënteerde andere krijgsmachtdelen, geconfronteerd met de introductie van zeer moderne systemen. Daardoor wordt het gevechtveld zowel in de diepte als in de hoogte uitgebreid. Was er in het begin van de jaren '70 nog steeds sprake van volledig grondgebonden gevechten van divisies en een luchtoorlog die min of meer op zichzelf stond, nu is o.m. door de verbetering van grondgebonden luchtverdedigingssystemen, en de introductie van (gevechts)helikopters en „Unmanned aerial vehicles (UAV's)” een goede onderlinge afstemming van het gebruik van de diverse middelen meer dan ooit noodzakelijk. Ook de grotere nadruk op de elektronische oorlogvoering speelt daarin een belangrijke rol. Actieve storingsmaatregelen van lucht- en/of grondgebonden systemen storen zich niet aan vakgrenzen. Bij onvoldoende coördinatie bestaat het gevaar dat de eigen C³I op onaantoonbare wijze worden gedegradeerd.

Gezien het strategische denken in zowel de Sovjet-Unie als de Verenigde Staten lijkt de noodzaak tot een vermindering van de afhankelijkheid van nucleaire wapens eerder groter dan kleiner te worden. Daaraan kan alleen worden tegemoetgekomen indien de conventionele component in de NAVO-verdediging voldoende sterk is om in geval

van agressie de opvolgende WP-echelons te weerstaan. De „Follow-On Forces Attack” (FOFA)-conceptie wordt thans bij de NAVO ingevoerd.

Op zich bevat die conceptie weinig nieuws. De doelstellingen van FOFA en de al lang bestaande Air Interdiction-operaties zijn niet wezenlijk verschillend. Het nieuwe zit vooral in de schaal en de wijze waarop nu opvolgende echelons zullen moeten worden aangegrepen. Dat betreft zowel kwalitatieve als kwantitatieve aspecten. Alhoewel de benodigde middelen nog niet in voldoende mate aanwezig en vaak zelfs nog niet eens voldoende zijn ontwikkeld, staat wel vast dat zij zeer kostbaar zullen zijn. Verwacht mag dan ook worden dat deze systemen altijd tot de schaarse middelen zullen behoren. Om de FOFA-behoefte binnen financieel aanvaardbare grenzen te houden, ontwikkelt met name COMNORTHAG een alternatief voor de slijtageoorlog in voorste lijn: de mobiele oorlogvoering met inzet van reserves op het operationele niveau. CINCENT gaat op dit spoor verder en geeft in zijn „operational principles” een eerste aanzet voor een theoretische onderbouwing van de conceptie van de gezamenlijke land/lucht-oorlogvoering. Tegelijkertijd wordt in NAVO-verband het „Conventional Defence Improvement Initiative” gestart. Daarbij komt het „Conceptual Military Framework” tot ontwikkeling, dat richting moet geven aan de nationale planning-activiteiten op lange termijn. Om de kosten van de toekomstige conventionele middelen binnen de perken te houden en om duplicatie en ongewenste concurrentie binnen de Alliantie te voorkomen, wordt een „Conventional Arms Planning System” opgesteld, waarbij een nieuwe poging wordt gedaan de operationele behoeftstelling leidinggevend te maken bij het gemeenschappelijk ontwikkelen van militair materieel. Dat alles leidt tot een sterke mate van integratie.

Ook de luchtverdedigingssystemen en -concepties worden nog steeds verder ontwikkeld. In 1980 is de daarvoor bestaande overlegstructuur aangepast. Onder het „NATO Air Defence Committee” ressorteren drie „panels”. Het „Panel on Air Defence Philosophy” houdt zich bezig met de verdere ontwikkeling van concepties en doctrines. Dit forum is onder meer nauw betrokken geweest bij de bepaling van het NAVO-standpunt inzake de CTBM-dreiging. Een ander belangrijk aan-

dachtspunt vormt de verhouding in de te leveren inspanning m.b.t. defensieve en offensieve operaties in het kader van het bevechten van het lucht-overwicht. Het „Panel on Airspace Management and Control Systems” houdt zich voornamelijk bezig met de C³-structuren, en het „Panel on Air Defence Weapons” tracht te komen tot het opstellen van gezamenlijke programma’s op het gebied van de wapenpakketten.

De Nederlandse krijgsmacht participeert in deze forums, waarbij onderlinge afstemming tussen de krijgsmachtdelen wordt bereikt in het Interservice Overleg- en Coördinatie-orgaan Luchtverdediging (IOCL). Behalve de krijgsmachtdelen en de Centrale Organisatie hebben ook vertegenwoordigers van het ministerie van buitenlandse zaken en de Nederlandse Permanente Vertegenwoordiging en Permanente Militaire Vertegenwoordiging bij de NAVO daarin zitting. In dit forum worden ook mogelijkheden tot nationale samenwerking op luchtverdedigingsgebied uitgewerkt.

In al deze ontwikkelingen valt te constateren dat ook op het gebied van doctrineontwikkeling de NAVO een steeds sterker integrerende rol gaat spelen. Nederland moet daaraan natuurlijk deelnemen. Van een volledig zelfstandig nationaal besluitvormingsproces is immers geen sprake meer.

Perspectief

Nederland onderschrijft het veiligheids- en defensiebeleid van de NAVO en de huidige strategie van het aangepaste antwoord en de voorwaartse verdediging. Dat houdt in dat ook ons land wordt geconfronteerd met de noodzaak tot versterking van de conventionele verdediging, de principes van de geïntegreerde oorlogvoering, maritieme operationele concepties, zoals vastgelegd in het Tri-MNC Concept of Maritime Operations, en CINCENT’S en AAFCE’S uitgangspunten. Doctrines en de daaruit voortvloeiende uitgangspunten t.a.v. krijgsmachtvorming zullen steeds meer in bondgenootschappelijk verband worden ontwikkeld. Aan een dergelijke benadering valt niet te ontkomen. Wil Nederland in deze ontwikkeling blijven participeren dan is het noodzakelijk dat behalve handhaving van de vertegenwoordiging in de relevante NAVO-comités en hoofdkwartieren tevens een

nationaal beleidsdocument wordt ontwikkeld waarin de invloedsfactoren worden geanalyseerd en de uitgangspunten voor doctrineontwikkeling en krijgsmachtdeelvorming worden beschreven. Het Defensie Strategisch Plan — aangevuld met de operationele concepties van de krijgsmachtdelen — zal die functie kunnen vervullen. Op die manier zullen wij in staat zijn onze bijdragen in internationale forums in overeenstemming met het vigerende beleid en onderling samenhangend te presenteren. Bovendien is een dergelijke benadering evenzeer noodzakelijk voor een evenwichtig vaststellen van nationaal te stellen prioriteiten.

Ook andere landen hebben met budgettaire problemen te kampen. Dat dwingt ertoe te proberen mogelijk bestaande knelpunten in bondgenootschappelijk verband op te lossen. Momenteel kunnen bv. problemen worden onderscheiden m.b.t. het handhaven en opstellen van voldoende eenheden, het scheppen van voldoende flexibiliteit in tijd en ruimte, het handhaven en in een aantal gevallen opvoeren van de effectiviteit van eenheden en het aanleggen en onderhouden van voldoende voorraden. Internationale samenwerking, zowel op materieelgebied als v.w.b. bi- of multinationale eenheden, biedt daarbij mogelijkheden die zeker moeten worden onderzocht. Internationale materiële samenwerking heeft echter niet zelden geleid tot kostenstijgingen i.p.v. de beoogde besparingen. Aan het nut van bi- of multinationale eenheden van slechts geringe omvang kan men eveneens twijfelen. Doel daarbij lijkt eerder het zichtbaarder maken van politieke solidariteit dan het verhogen van de gezamenlijke gevechtskracht. Hoewel dat op zich zeker een goed doel is mag het in een tijd van toenemende druk op de defensiebudgetten niet meer het enige argument zijn.

Zowel op het strategische, het operationele, het tactische als het tactisch-technische niveau is samenwerking noodzakelijk. Op het strategische en operationele niveau is de aandacht voor het tonen van de politieke verbondenheid van wezenlijk belang. Op deze niveaus lopen de militaire belangen en doelstellingen van de naties vaak parallel. Dat maakt concrete operationele en organisatorische samenwerking tussen verschillende landen in principe mogelijk. Maar al te vaak worden gemeenschappelijke belangen op deze hogere niveaus van de leer van de oorlog naar de achtergrond ge-

drukt, vooral door de aandacht voor procedures en samenwerkingsverbanden op het tactische en tactisch-technische (uitvoerings)niveau. Desondanks bestaan er ook op deze niveaus nog steeds aanzienlijke verschillen tussen de landen, ook in de Centrale Sector. Ook daar is dus meer samenwerking noodzakelijk. Het opheffen van die verschillen tussen de landen zou wel eens een inspanning kunnen vergen die, zowel in operationeel als in financieel opzicht, niet opweegt tegen de opbrengst. Juist daar kan meer samenwerking en integratie tussen de nationale krijgsmachtdelen, waarbij het noodzakelijke overleg via kortere en minder ingewikkelde lijnen kan verlopen, van groot belang zijn. Doordat men nationaal, zowel letterlijk als figuurlijk dezelfde taal spreekt heeft een dergelijke samenwerking ook in oorlogstijd voordelen. Oefeningen kunnen ook in een kleiner organisatorisch kader op elkaar worden afgestemd, waardoor zij juist op deze niveaus meer rendement kunnen opleveren. Ten slotte kunnen nieuwe, ook nationaal te ontwikkelen, doctrines en procedures op het gebied van de samenwerking tussen krijgsmachtdelen nationaal worden getest. Overigens mag e.e.a. nooit ten koste gaan van de op de hogere niveaus noodzakelijke flexibiliteit en solidariteit.

Bij al deze vormen van noodzakelijke samenwerking is het van groot belang te bestuderen in welke deelgebieden samenwerking het meeste rendement kan opleveren en waar zij dus allereerst dient te worden nagestreefd. Daarbij kan niet worden ontkend dat krijgsmachtdelen vanuit de historie bepaalde verschillende hoofd-interessegebieden hebben. Zowel structuur als cultuur hebben zich vanuit de aan die interessegebieden ontleende taken ontwikkeld. De oorlogvoering te land vraagt een andere manier van denken dan die in de lucht of op zee, en omgekeerd. Het aankwelen van wederzijds begrip ruimt misverstanden en vooroordelen op en biedt de mogelijkheid de sterke punten van de respectieve krijgsmachtdelen, waaronder hun werkwijze en cultuur, uit te buiten. Daarbij kan de voorgenomen colokatie van de stafscholen ook een bijdrage leveren.

Bij het ter hand nemen van reorganisaties dient een open oog te bestaan voor deze positief te waarderen verschillen. Gerelateerd aan de in het Conceptual Military Framework genoemde Key

Mission Components betekent dit dat, bv op het gebied „sea control”, „defeat the lead echelon”, en „attain and maintain a favourable air situation”, het geen hout snijdt de primaire verantwoordelijkheid van resp. zee-, grond- en luchtmacht te ontkennen. Dat betekent niet dat daar geen wederzijdse ondersteuning mogelijk is, doch uitsluitend dat de ultieme verantwoordelijkheid moet worden gelegd bij de instanties die daartoe op grond van hun ervaring en organisatie- en cultuurpatronen het geschiktst zijn.

Bij andere KMC's ligt de situatie echter duidelijk anders. „FOFA”, „Rear area operations” en ook „Power projection” liggen in het directe interessegebied van alle krijgsmachtdelen. Een volledige en gelijkwaardige integratie met op de feitelijke operatie afgestemde en dus mogelijk wisselende beslissingsbevoegdheden zal het synergetische effect van de verbonden krijgsmachtdelen op deze gebieden dan ook het best kunnen optimaliseren. Het lijkt verstandig zowel nationaal als internationaal vormen van interkrijgsmachtelijke operationele samenwerking, voor zover nog niet aanwezig, op die gebieden te concentreren.

De steeds verder gaande integratie heeft ook gevolgen voor de NAVO-bevelsstructuur. Daarbij kan een tendens ontstaan in de richting van meer commando-organen op lagere niveaus die met, vooral, de tactische onderlinge afstemming worden belast. Indien integratie op de hogere niveaus uitblijft, mag men echter twijfelen aan het rendement van invoering van de principes van geïntegreerde oorlogvoering op het strategische en vooral operationele niveau. Mogelijke dimensieveranderingen kunnen ons anders tegen de geografische achtergronden van de huidige commandostructuur doen aankijken. Dit noopt tot heroriëntatie, zoals door het DPC enkele jaren geleden dan ook besloten. Daarbij lijken bv. de positie van CINCHAN en COMAAFCE in aanmerking te komen voor een eventuele herwaardering. Overigens is een en ander ook nationaal gezien van belang. Men denke aan de taak en positie van NTC na invoering van een o.a. met de luchtverdediging van de Nederlandse zee- en luchthavens te belasten Groep Geleide Wapens Nederland.

Ten slotte nog een opmerking over de aan de gang zijnde besprekingen op het gebied van de wapenbeheersing. Beter ware te spreken over wapenma-

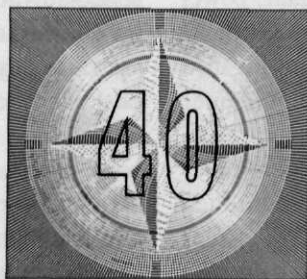

nagement. Het gaat niet om bewapenen of ontwapenen. Het mag uitsluitend erom gaan de veiligheid te vergroten, en dat zou wel eens een combinatie van bewapenen en ontwapenen kunnen betekenen. Die relatie moet duidelijk zijn, ook aan het grote publiek. Goede „public relations” zijn in de komende jaren van groot operationeel belang.

Het codewoord voor wapenmanagement is reactietijd. Deze parameter dient bepalend te zijn voor het denken en doen van een ieder die zich be-

zighoudt met wat thans wapenbeheersing wordt genoemd.

Met de bovenstaande, mogelijke ontwikkelingen dient de Nederlandse krijgsmacht zeker rekening te houden. Het is verstandig tijdig inzicht daarin te hebben. Zowel nationaal als internationaal moet een zodanige invloed kunnen worden uitgeoefend dat het gemeenschappelijke operationele belang niet wordt overschaduwed door andere, al dan niet gemeenschappelijke, belangen.

TENTOONSTELLING

»De essentie van defensie«

Deze expositie in het Defensievoorlichtingscentrum te Den Haag wordt op 5 april geopend en is t/m 25 juni (èn van 10 okt. t/m 29 dec.) gratis te bezichtigen.

De tentoonstelling besteedt met dia's, tekeningen, objecten en geluid aandacht aan de defensie-inspanningen van Nederland en veel andere landen. Hoofdpunten zijn uiteraard het ontstaan van de jubilerende NAVO, de relatie met het Warschau-Pact, en het huidige veiligheidsbeleid (de rol van kernwapens, krachtsverhoudingen, wapenbeheersing, wapenbesprekingen tussen Oost en West).

Het Defensievoorlichtingscentrum bevindt zich op de hoek van Kalvermarkt en Korte Houtstraat (ingang Korte Houtstraat 21). Het is geopend van maandag t/m vrijdag, van 9 tot 17 uur; 's avonds en op zaterdag na afspraak met mw. Sprangers (070 - 18 83 16) of mw. Offers (18 83 18) die u gaarne nadere informatie verstrekken en met wie u ook een groepsbezoek (max. 40 personen) kunt arrangeren.

W. Nazarenko
kolonel

De militaire doctrine van de Sovjet-Unie

Een strategie ter voorkoming van oorlog

De militaire doctrine is de militaire politiek, de militaire ideologie en de militaire strategie van een staat. Als een staat strijdkrachten heeft, dan heeft hij ook een militaire doctrine. Die wordt niet uitgevonden en niet verzonnen „uit het niets”, op „een onbeschreven blad”, maar vloeit voort uit het maatschappelijke stelsel van een staat en zijn politiek en is bepalend voor de houding van de staten ten opzichte van de fundamentele vraagstukken van oorlog en vrede.

Jarenlang na de oorlog hebben zowel wij als het Westen de militaire macht beschouwd als het toonaangevende element van de buitenlandse politiek, in ieder geval in de betrekkingen tussen de twee militair-politieke bondgenootschappen, de twee stelsels. Weliswaar vormden de VS en hun NAVO-bondgenoten de initiatiefnemers tot de militarisering van de internationale betrekkingen, maar omdat wij deze manoeuvre om ons in een bewapeningswedloop te betrekken niet goed hadden voorzien, droegen ook wij vervolgens in niet geringe mate een steentje bij tot een dergelijke ontwikkeling van de gebeurtenissen. En zelfs nadat ons land met de Verenigde Staten pariteit op het gebied van kernwapens had bereikt, die een absolute garantie vormde tegen het ongestraft toepassen van militair geweld tegen de Sovjet-Unie en haar bondgenoten, lieten wij unieke mogelijkheden tot vermindering van de defensie-uitgaven liggen. Wij bleven optreden volgens het principe van het nadoen wat de NAVO-landen deden, zowel op het geopolitieke als op het zuiver materiële vlak.

Dat heeft onbetwistbaar een negatieve uitwerking op de samenstelling van onze economie gehad.

In zijn boek „De perestrojka en het nieuwe politieke denken voor ons land en voor de hele wereld” stelt Mikhail Gorbatsjov met nadruk:

Het zij verre van mij iedere stap in de buitenlandse politiek van de SU gedurende de laatste decennia te idealiseren. Er zijn ook fouten voorgelaten.

Inderdaad, wij hebben niet altijd de kansen benut onze veiligheid te garanderen met politieke middelen. In onze buitenlandse politiek werden de militaire middelen soms onnodig verabsoluteerd en de politiek en de militaire strategie waren niet altijd op elkaar afgestemd.

Tòch is de Sovjetrussische politiek, ondanks de gemaakte fouten, nooit haar hoofdrichting — het garanderen van de vrede en de veiligheid van de volken — ontrouw geworden. Het is niet toevallig dat het nieuwe politieke denken zich in onze dagen langzaam maar zeker een weg aan het banen is en dat de situatie ten goede verandert. In de laatste twee à drie jaar is de confrontatie in de aangelegenheden tussen de staten begonnen plaats te maken voor samenwerking. In de Sovjetrussische-Amerikaanse betrekkingen hebben zich positieve verschuivingen afgetekend. Het verdrag over de afschaffing van de raketten voor de middellange en korte afstand (INF/TNF) is gesloten en van kracht geworden. Op het gebied van de ontwapening is prioriteit gegeven aan het sluiten van een

* * Het leek de redactie een goede gedachte in dit nummer, ter gelegenheid van het 40-jarig jubileum geheel gewijd aan de NAVO, ook een bijdrage op te nemen van de hand van een auteur uit de Sovjet-Unie. In de lange geschiedenis van de Militaire Spectator een unieke gebeurtenis en wellicht symbolisch voor toekomstige ontwikkelingen. Red.

verdrag over een 50%-reductie van de strategische offensieve wapens van de SU en de VS. Er zijn mogelijkheden ontstaan om het gevaar van de militaire confrontatie in Europa te verminderen. De directe dreiging van een kernoorlog is minder geworden.

Door politieke functionarissen van Oost en West is al erkend dat een nucleaire oorlog als middel voor het oplossen van geschillen ondenkbaar is; dat daarin geen overwinnaars noch overwonnenen kunnen zijn en dat zulk een conflict alleen maar kan eindigen met de ondergang van de beschaving. Hierover bestaat geen verschil van mening; het is een onbetwiste waarheid. Dat is een principieel nieuw verschijnsel in de relatie tussen de politiek en de militaire strategie, dat de nucleaire oorlog als middel om politieke doeleinden te bereiken, op een dialectische manier afwijst. De nucleaire oorlog heeft zijn voornaamste eigenschap verloren: het vermogen in een gewapende strijd de overwinning te behalen.

En hoe staat het met de conventionele, de niet-nucleaire oorlog? De toepassing van nieuwe, moderne technologieën, met behulp waarvan men de effectiviteit van sommige conventionele soorten wapens tientallen malen kan vergroten, heeft ertoe geleid dat ook de niet-nucleaire oorlog geen doelmatig middel voor de politiek kan zijn, dat wil zeggen dat ook deze onaanvaardbaar aan het worden is. Althans op het grondgebied van de in industrieel opzicht ontwikkelde landen. In Europa bijvoorbeeld, waar atoomcentrales met een totaal van 200 energieblokken zijn gelegen, alsmede een grote hoeveelheid chemische en olieverwerkende ondernemingen, zou zelfs een conventioneel conflict tot verwoestingen leiden die heel goed zijn te vergelijken met de gevolgen van een kernoorlog. Het risico, waarmee het bewuste gebruik van militair geweld om bestaande problemen, bv. tussen Oost en West, op te lossen, gepaard gaat is uitermate groot.

Toch laat een nuchtere beoordeling van de ontstane militair-politieke realiteit zien dat in onze tijd de veiligheid van een land vooralsnog niet kan worden gegarandeerd met alleen politieke middelen, zonder strijdkrachten. Hun bijdrage tot het verzekeren van de veiligheid moet echter een an-

De auteur, kolonel Wladimir Nazarenko (1935) is doctor in de militaire wetenschappen. Hij is onder meer werkzaam geweest als docent aan de Froenze-academie en is thans plaatsvervangend hoofdredacteur voor ontwapeningsproblemen bij het persagentschap Nowosti.

dere zijn; men dient nu de functies van een leger ondergeschikt te maken aan slechts één enkel doel: het voorkómen van een oorlog. Tot deze conclusie is de politieke leiding van de Sovjet-Unie en van de andere landen van het Warschau-Pact gekomen. Die conclusie is erop gebaseerd dat een oorlog — of het nu een nucleaire of een conventionele betreft — tussen de NAVO en het Warschau-Pact niet kan worden gewonnen. Zelfs als men een oorlog zou beginnen met het toepassen van alleen conventionele bewapening, zou deze op zichzelf in de eerste plaats voor Europa een catastrofe worden en bovendien snel en onvermijdelijk uitgroeien tot een wereldomvattende nucleaire ramp. Noch grootscheepse offensieve acties in het kader van het „Theater van Militaire Operaties”, noch een zich voortslepende oorlog tussen Oost en West zijn volkomen irreëel. Juist daarom vormt het voorkómen van oorlog op basis van een betrouwbare verdediging de kern van de militaire doctrine van de Sovjet-Unie en die van het Warschau-Pact. De op dit moment bestaande militair-strategische pariteit tussen de SU en de VS en het Warschau-Pact en de NAVO is een zeer gewichtige factor voor het voorkomen van een oorlog en het in toom houden van de agressor. Omdat bij deze pariteit de mogelijkheid wordt veiliggesteld om hem tijdens tegenacties gegarandeerd onaanvaardbare schade toe te brengen, maakt zij iedere poging een oorlog te ontketenen onzinnig.

In mei 1987 werd op de Berlijnse conferentie van het Politieke Consultatieve Comité zoals bekend het document aangenomen „Over de militaire doctrine van de Warschau-Pactstaten”, waarvan de militaire doctrine van de SU deel uitmaakt. Vanzelfsprekend ging het ook vroeger in de militaire activiteit van de SU om de strijd tegen de oorlog, maar toen was de doctrine alleen op het politieke vlak defensief; de Sovjet-Unie was niet van plan als eerste, tegen wie dan ook, een oorlog

te beginnen. Het militair-technische gedeelte ervan en de militaire strategie waren offensief. De aanval werd beschouwd als de voornaamste vorm van militaire acties. Nu is de strijd tegen de oorlog en het afwenden daarvan in het allereerste begin, die voor het eerst is opgenomen in de definitie van onze doctrine, op de voorgrond geplaatst en de voornaamste en meest bepalende taak geworden. De militaire strategie van de SU is non-offensief geworden en er is ook een door-en-door defensieve gerichtheid aan verleend.

Indien er tussen de politieke en militair-technische aspecten van een doctrine geen tegenstellingen zijn, indien die versmolten en op een organische manier onderling zijn verbonden en met elkaar in overeenstemming zijn terzake van de doeleinden en de methoden om de defensieve taken te regelen, dan is een militaire doctrine dus defensief. Dit alles wordt al reëel in praktijk gebracht, in de concrete strategische besluiten en handelingen, in de plannen voor de ontwikkeling van de strijdkrachten, in hun organisatorische opbouw, de technische uitrusting en de operationele voorbereiding van de staven en de gevechtstraining van de troepen. De strijdkrachten van de USSR en van onze bondgenoten leggen een zeer grote terughoudendheid aan de dag bij het houden van militaire oefeningen; deze zijn gering van schaal en omvang en bovendien alleen gericht op het uitwerken van defensieve taken.

De voornaamste eis die heden ten dage aan de strijdkrachten van de USSR wordt gesteld komt erop neer dat ze bij het uitvoeren van de defensieve taken moeten uitgaan van het principe van tegenacties en dat hun opbouw wordt gerealiseerd op basis van het militaire evenwicht en de defensieve toereikendheid.

Wat is de kern van het principe van de tegenacties? Die bestaat uit het afslaan van een aanval, het voorkomen van een vijandelijke doorbraak in de diepte, het vasthouden van ingenomen linies, het verhinderen dat een aanzienlijk deel van het eigen grondgebied wordt verloren, in een kort tijdsbestek toebrengen van een nederlaag aan doorgebroken vijandelijke formaties, het terugslaan daarvan en het herstellen van de situatie aan de staatsgrens. Het combineren van de strategische verdediging en de aanval (de tegenaanval) op

operatief-tactische schaal is als geheel niet in tegenspraak met de defensieve gerichtheid van de militaire doctrine van de SU, aangezien het gaat om acties van troepen tegen een agressor op het eigen grondgebied.

De ratio van het principe van de defensieve toereikendheid komt erop neer dat de samenstelling, de kwantiteit en de kwaliteit van de bewapening, waarmee de troepen zijn uitgerust strikt in evenredigheid moeten zijn met het niveau van de militaire dreiging en moet worden vastgesteld op grond van de reële behoeften voor een betrouwbare verdediging. Ze is nauw verbonden met het principe van het militaire evenwicht van krachten. Een verlaging van het niveau van dat evenwicht hangt niet alleen af van de Sovjet-Unie en de landen van het Warschau-Pact, maar ook van de VS en de NAVO-landen.

Wat betreft radicale veranderingen in de organisatiestructuur en de samenstelling van de strijdkrachten en de vermindering van het aandeel van de offensieve wapensystemen, die hangen af van de vraag welk niveau van de wederzijdse beperking van de troepen en wapens men zal kunnen bereiken en welke de reële krachtsverhouding zal worden in de regio's en in totaliteit. Daarom is nu een overgang vereist naar een radicale vermindering van strijdkrachten en bewapening, vooral in Europa. Door een wezenlijke vermindering van de militaire potentiëlen van het Warschau-Pact en de NAVO kan in ons werelddeel uiteindelijk een toestand worden bereikt, waarin de twee militair-politieke bondgenootschappen eenheden en middelen zullen overhouden die noodzakelijk zijn voor de verdediging, maar die onvoldoende zijn om er offensieve operaties mee uit te voeren.

De landen van het Warschau-Pact achten het van primaire betekenis hun militaire doctrine een strikt defensief karakter te verlenen door middel van een afzwakking van de gewapende confrontatie in Europa. Daarom zijn zij tijdens de bijeenkomst van het Politieke Consultatieve Comité in Warschau in juli 1988 met een zorgvuldig door-dachte en evenwichtige conceptie gekomen voor een militaire ontspanning in etappes in dit werelddeel, die mogelijkheden opent voor een radicale reductie van conventionele strijdkrachten en bewapening in het gebied van de Atlantische Oceaan

tot de Oeral. Daarin zijn precies en duidelijk de aangrijpingspunten omschreven „ter ontwarring” van de omstrede problemen op het punt van de ontwapening, gebaseerd op de dialoog en het in acht nemen van het evenwicht in de belangen. De militaire ontspanning en de Europese ontwapening worden gepresenteerd als een zich dynamisch ontwikkelend proces, dat is onderverdeeld in relatief zelfstandige maar tegelijkertijd onderling verbonden fasen, die ieder afzonderlijk een bepaald, tevoren tussen de partijen overeengekomen, doel moeten bereiken.

Men stelt zich voor in de eerste fase de voornaamste aandacht te concentreren op de vraag, hoe men op basis van wederkerigheid de objectief ontstane asymmetrieën bij de afzonderlijke soorten wapens en de wanverhouding bij de afzonderlijke strijdkrachten tussen de twee militair-politieke bondgenootschappen kan opheffen. Als resultaat daarvan moeten de partijen overgaan tot, vergeleken met de huidige, aanzienlijk lagere niveaus qua aantallen troepen en bewapening.

Een principieel belangrijk element van het programma vormt de tweede fase van de ontwapening waarin, uitgaande van de bereikte niveaus, de strijdkrachten van elk der partijen met ca. 25% (ongeveer 500.000 man) moeten worden vermindert door middel van een ontbinding van eenheden en formaties van verschillende wapens en dienstvakken, met een gelijktijdige ontmanteling van hun organieke bewapening. Tegelijk zou een omvorming van de militaire structuren van de blokken moeten worden gerealiseerd in de richting van het geleidelijk eruit verwijderen van de componenten, die op militair-technisch en operationeel terrein een offensieve bedreiging voor de andere partij vormen.

Men beoogt in de derde fase het proces voort te zetten van een wederzijds gecontroleerde en evenwichtige „fysieke” inkrimping van de bewapening, in nauwe samenhang met de gestelde taak de strijdkrachten een strikt defensief karakter te verlenen.

Het is evident dat de desbetreffende taak tot doel heeft het gevaar van een verrassingsaanval in eerste instantie te verminderen en vervolgens op te heffen. Dat moet eveneens worden bevorderd door langs de contactlijn tussen de blokken een

strook (een zone) met een verlaagd bewapeningsniveau te creëren, waaruit in de eerste plaats destabiliserende wapensystemen zouden moeten worden teruggetrokken, zoals vliegtuigen van de aanvalsluchtmacht, tactische raketten, kanonnen van de vèdragende artillerie, alsmede gevechtshelikopters en tanks. Vervolgens zou men de gehele militaire infrastructuur in die strook kunnen elimineren, waarbij alle soorten van troepenactiviteit daarin worden uitgesloten. En dit allemaal onder een effectieve controle, met inbegrip van inspecties ter plaatse.

Wat de tactische kernbewapening betreft, in de voorstellen van het Warschau-Pact is het duidelijk omschreven: zonder een volledige afschaffing daarvan zijn de problemen ten aanzien van het garanderen van veiligheid en versterking van de stabiliteit op het Europese continent niet op te lossen. De oplossing van dit probleem laten liggen voor later betekent onvermijdelijk dat men een sluis opent voor de uitvoering van plannen ter modernisering ervan; dat zou onvermijdelijk veel van wat in deze richting is bereikt in gevaar brengen, en in de eerste plaats het INF/TNF-verdrag. Door de socialistische landen is een uitweg uit de ontstane situatie voorgesteld: in de naaste toekomst afzonderlijke onderhandelingen over een vèrgaande beperking, en vervolgens ook de afschaffing, van de tactische kernwapens te beginnen, en deze te voeren met het doel een wederzijds aanvaardbare overeenkomst te sluiten.

Het is erg gecompliceerd in Europa een strategische stabiliteit te verzekeren, zonder het nemen van maatregelen van beperkende aard ten aanzien van omvang, duur en aantal van de te houden oefeningen, de verplaatsingen van troepen en materieel, zonder de controlemaatregelen tot het zelfstandig optreden van de luchtstrijdkrachten en de marine uit te strekken en zonder de openbaarheid op militair gebied uit te breiden.

De voorstellen van de Warschau-Pactlanden voor het opstellen van een nieuwe generatie maatregelen om te komen tot vertrouwen en veiligheid zijn gebaseerd op het karakter van hun militaire doctrine en gericht op het bereiken van het voornaamste doel: het reduceren van de militaire potentiëlen van het Warschau-Pact en de NAVO tot het niveau van de defensieve toereikendheid.

Het spreekt vanzelf dat de militaire confrontatie niet in één ogenblik tot een minimaal niveau kan worden gereduceerd. Het zou nauwelijks realistisch zijn te veronderstellen dat men de militaire bondgenootschappen zo niet vandaag, dan toch morgen kan afschaffen. Maar mettertijd kan deze taak worden uitgevoerd. En om over te gaan van woorden naar daden is het nodig dat men begrijpt dat de bewapeningswedloop niet alleen onzinnig is, maar ook gevaarlijk. Men moet deze eerst tot staan brengen en vervolgens terugdraaien om te komen tot een stelsel waarin wederzijds de verdediging een overwicht heeft op de aanval. Alleen in

dat geval zal men het politieke en het militair-technische aspect van de militaire doctrine volledig met elkaar in overeenstemming kunnen brengen. In dit verband stellen de Sovjet-Unie en de socialistische staten aan de NAVO-landen voor op wederzijdse basis af te zien van het toepassen van militair geweld en de verplichting op zich te nemen vredelievende betrekkingen te onderhouden. En als radicale maatregel bevestigen ze hun voorstel het Noordatlantische Verbond en het Verdrag van Warschau gelijktijdig te ontbinden en als eerste stap de militaire organisaties daarvan op te heffen.

prof. dr. H. W. Tromp

hoogleraar-directeur Polemologisch Instituut RU Groningen

De NAVO: op weg naar een tweestromenland?

Het veertigjarig bestaan van de NAVO zal ongetwijfeld leiden tot twee soorten bespiegelingen.

Aan de ene kant zal erop worden gewezen dat 40 jaar NAVO samenvalt met een veertigjarige periode van vrede, waarmee impliciet wordt gesuggereerd dat het beste beleid een continuering van het bestaande beleid is. Aan dezelfde kant zal erop worden geattendeerd dat in die veertig jaar niet alleen geen oorlog tussen Oost- en Westeuropa is uitgebroken, maar dat ook alle conflicten tussen NAVO-lidstaten zijn „beheerst”, zelfs de Grieks-Turkse controversen die nooit tot een oplossing zijn gebracht maar ook nooit tot een rechtstreekse oorlog zijn geëscaleerd. Ten slotte zal soms in bedekte termen melding worden gemaakt van het succes dat vele oprichters van de NAVO destijds als eerste doel voor ogen heeft gestaan: Duitsland is verdeeld gebleven en heeft na de politieke en militaire integratie van de Bondsrepubliek in de NAVO en de EG (en van de DDR in Warschau-Pact en Comecon) nooit meer de bedreigende Centraaleuropese machtspositie kunnen innemen die tot twee wereldoorlogen leidde.

Er is echter ook een andere kant. Daar zal ongetwijfeld worden geconstateerd dat gedurende het veertigjarig bestaan van de NAVO oorlogvoering een continubedrijf is geworden, in stand gehouden door nog steeds groeiende, wapen producerende

industrieën die hun bestaansrecht ontlene aan het Oost-Westconflict.¹ En zal daar worden vastgesteld dat de meeste van die oorlogen een directe consequentie zijn van dat Oost-Westconflict, dat niet in Europa maar wel in de rest van de wereld werd en wordt uitgevochten in de vorm van „proxy wars”, zoals in Korea, Vietnam, Afghanistan, Namibië, Nicaragua, enz. De conclusie zal worden getrokken dat de NAVO zichzelf heeft overleefd, haar doelstellingen voorbij is geschoten, en als primair militaire alliantie is verworden tot een toeleveringsbedrijf voor wapenorders in het kader van een strategie waarin verdediging wordt gelijkgesteld met de dreiging met massale zelfmoord. Misschien zal ook nog worden opgehaald dat die „afschrikingsstrategie” berust op denkfouten en historische misinterpretaties: de conclusie dat het bestaan van de NAVO 40 jaar de vrede heeft gegarandeerd, berust op dezelfde logica als die van de man die ter afschrikking van olifanten zijn huis in Manhattan roze verfde en de afwezigheid van olifanten in Manhattan vervolgens opvatte als bewijs dat zijn afschrikingsstrategie werkte. Dat er eerder een periode van meer dan veertig jaar Europese vrede is geweest (1870-1914), en dat de Duitse Keizer Wilhelm II, 25 jaar na zijn ambtsaanvaarding in 1913, als een vredesvorst werd gehuldigd, is een historisch feit dat bij jubilea als 40 jaar

¹ De consequenties hiervan werden voor velen pas duidelijk door de kennelijk in aanbouw zijnde fabrieken voor chemische wapens in Libië en voor biologische wapens in Irak, voor zover het acht jaar lang voortduren van de oorlog tussen Irak en Iran al niet meer dan een vingerwijzing was. Recent hierover *Der Spiegel* (1989)(3,4) over „Der Giftgasskandal” en „Export um jeden Preis: Tod im Angebot”, alsmede de gegevens over wapenexport en wapenhandel, jaarlijks gepubliceerd in de jaarboeken van bv. het Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI). Voor een overzicht van oorlogen en conflicten in 1988: *L'Etat des Conflicts dans le Monde. Le Monde, Dossiers et Documents*. Parijs (1988).

Een andere consequentie, wier betekenis pas langzaam wordt beseft is de voor iedereen toegenomen beschikbaarheid van alle soorten wapens die gedurende de ruim 40 jaar durende be-

wapeningswedloop zijn geproduceerd. Niet alleen terroristen en criminele organisaties hebben geen moeite aan wapens te komen, er dreigt nog een nieuwe wapeningswedloop: tussen burgers. In de VS, waar op dit punt geen restrictieve wetgeving bestaat, stierven in 1984 en '85 meer Amerikanen door vuurwapens (62.897), dan er sneuvelden gedurende ruim 8 jaar oorlog in Vietnam. Intussen blijkt de Chinese exportversie van het Russische AK-47 machinegeweer de consumentenmarkt in de VS te veroveren als vervanging van revolvers en pistolen. Deze ontwikkelingen wordt meestal geen nieuwswaarde toegekend, behalve wanneer het gaat om een opvallende massamoord, zoals op 17 jan. jl., toen een 36-jarige met een AK-47 het vuur opende op een kinderspeelplaats. (*Armed America: more guns, more shootings, more massacres. Times Int.* (1989)(6 feb.).)

NAVO ook niet op grote belangstelling hoeft te rekenen. Ten slotte zal ongetwijfeld erop worden gewezen dat de NAVO formeel een bondgenootschap is, maar feitelijk verdeeld was en is door diepgaande tegenstellingen in opvattingen en belangen, die tot dusverre alleen niet tot catastrofes hebben geleid omdat de NAVO nooit als eenheid hoefde op te treden.

De meeste van deze bespiegelingen zijn ook bij vorige jubilea gehoord; maar terwijl de honden blaffen trekt de karavaan verder. In het algemeen is nooit voldoende reden gezien voor een fundamentele beleidswijziging. De uitgangspunten bleven principieel ongewijzigd. De NAVO ontleent ook na 40 jaar haar bestaansrecht in de eerste plaats aan dezelfde veronderstelling die in 1949 tot haar oprichting leidde, namelijk dat de Sovjet-Unie agressieve intenties zou kunnen hebben en in laatste instantie alleen door een afdoende militaire macht van veroveringsoorlogen in West-Europa zou kunnen worden weerhouden.

In het algemeen lijken politieke veranderingen zich in een evolutionair tempo te voltrekken. Revoluties en oorlogen lijken dat tempo soms te versnellen, zij het vaak in achterwaartse richting. Plotselinge, ingrijpende en fundamentele veranderingen treden echter ook in vreedstijd op. Uitgangspunten en grondslagen voor een beleid kunnen even onverwacht als plotseling worden gewijzigd. Dergelijke veranderingen zijn vaak even onvoorspelbaar als onvoorstelbaar gebleken. Brandts „Ostpolitik” leidde tot de erkenning van de DDR en tot een fundamentele verbetering van de Oost-Westbetrekkingen. De normalisering van de betrekkingen tussen de VS en China op initiatief van de regering Nixon-Kissinger veranderde hun politieke verhoudingen even plotseling als fundamenteel. Sadats bezoek aan Jeruzalem leidde tot een tevoren onvoorstelbare verbetering van de relaties tussen Egypte en Israël. De recentste revolutionaire ontwikkeling is de herstructurering van de binnen- en buitenlandse politiek van de Sovjet-Unie, die op zich weer aanleiding lijkt te zijn geweest voor ontwikkelingen die vóór 1985 onvoorstelbaar waren, zoals het INF-verdrag, de terugtrekking van de Russische troepen uit Afghanistan, de geleidelijke beëindiging van regionale conflicten (Namibië, Kambodja) en de normalisering van de betrekking tussen de Sovjet-Unie en

China. Zelfs het einde van de oorlog tussen Irak en Iran en de erkenning van Israëls bestaansrecht door de PLO zijn niet los te zien van de verschuivingen in het politieke krachtenveld, veroorzaakt door de fundamentele wijzigingen in het beleid van de Sovjet-Unie.

Paradoxaal genoeg zijn dergelijke revolutionaire veranderingen tegelijk onvoorstelbaar en normaal. Zoals een voormalig Brits ambassadeur in Iran recent opmerkte: als ik in 1970 mijn regering had voorspeld dat in de jaren '70 de Sjah in Iran zou worden afgezet via een fundamentalistische revolutie, dat ayatollah Khomeini de nieuwe machthebber zou worden, dat de OPEC-landen de olieprijs drastisch zouden verhogen en een olieboycot zouden afkondigen, dat de betrekkingen tussen Egypte en Israël zouden worden genormaliseerd, en dat er een oorlog zou uitbreken tussen Irak en Iran . . . als ik mijn regering in 1970 zou hebben geadviseerd met deze ontwikkelingen rekening te houden, zou ik onmiddellijk wegens incompetentie zijn ontslagen.

Politieke besluitvorming

Politiek beleid is niet het resultaat van improvisatie. Elke politieke stap is gewoonlijk het resultaat van een langdurig besluitvormingsproces, dat langs geïnstitutionaliseerde wegen verloopt, in een gewoonlijk zeer complexe organisatie. Een dergelijke organisatie (een ministerie, maar ook een multinationale onderneming) is complexer naarmate de werkelijkheid waarin zij moet opereren ingewikkelder is. De besluitvorming verloopt langzaam en langs ingewikkelde patronen omdat op elk niveau verschillen in interpretatie bestaan die tot verschillen in beleidsaanbevelingen kunnen leiden, hoewel aan elk beleid een fundamentele overeenstemming ten grondslag ligt over de aard van het probleem, waarvoor een beleid dient te worden geformuleerd en uitgevoerd.

Dat heeft zijn voor- en nadelen. De voordelen zijn evident. In de eerste plaats wordt het beleid zorgvuldig voorbereid. In alle stadia kunnen deskundigen erbij worden betrokken; en de stabiliteit van het probleem leidt ertoe dat deskundigheid kan worden geaccumuleerd. De nadelen zijn verlies aan flexibiliteit en slagvaardigheid. Na verloop van tijd deigt de organisatie niet meer in staat te

zijn adequaat op veranderingen in de probleemstelling te reageren omdat dergelijke veranderingen, zelfs als ze fundamenteel zijn, niet worden waargenomen; en als ze worden waargenomen bestaat er een sterke neiging de betekenis ervan te minimaliseren, zo niet tot nul te reduceren: de officiële NAVO-reacties op de beleidswijzigingen in en door de Sovjet-Unie tussen 1985 en 1989 kunnen als schoolvoorbeeld hiervoor gelden.²

In industriële organisaties zoals in West-Europa, de VS en Japan wordt die tendens echter sterk gecorrigeerd door de concurrentiepositie die bedrijven ten opzichte van elkaar innemen. De concurrentiepositie dwingt tot een alert beleid, met grote aandacht voor mogelijke veranderingen in de situatie. Wie het eerst „daarop inspeelt”, wint of — op zijn minst — overleeft. De organisatie die weigert zich aan veranderende omstandigheden aan te passen is gedoemd tot faillissement (waarna vaak overneming en herstructurering volgen). Overheidsorganisaties bevinden zich echter niet in een concurrentie-, maar in een monopoliepositie. De definitie van het probleem is hen vrijwel exclusief voorbehouden.³ Politieke partijen, wetenschappelijke analyses of journalistieke beschouwingen kunnen weliswaar andere visies aanbieden, maar het beleid blijft exclusief bepaald door de deskundigen die in deze organisaties zijn bijeengebracht.⁴ Hun deskundigheid is het resultaat van een langdurig en zorgvuldig selectieproces dat niet beperkt blijft tot de sollicitatieprocedure

² Een recente illustratie is de NAVO-reactie op de aankondiging inzake eenzijdige reducties van legeromvang, vernietiging van wapens en verlaging van de defensiebudgetten door de DDR, Polen, Hongarije, Bulgarije en Tsjechoslowakije: NATO sees a public relations ploy in East bloc cuts. *Int. Herald Trib.* (1989)(25 jan).

³ Afhankelijk van de bestaande politieke cultuur, zijn tegenspraak en debat mogelijk dan wel gevaarlijk. Waar het mogelijk is (in democratische stelsels) kan in principe een open discussie worden gevoerd en kunnen analyses en beschouwingen worden aangeboden uit de politiek, de wetenschap of de journalistiek, die concurreren met die van „de overheid”; maar de bureaucratische overheidsorganisatie hoeft zich daarvan niets aan te trekken. „Kindly remember that Liddell Hart does not occupy a room at the War Office”, aldus de Chef van Britse Impériale Generale Staf tegen een aantal officieren die met groeiende belangstelling hadden geluisterd naar diens lezing over de mechanisering van de oorlogvoering. De gevolgen waren ernaar. Terwijl Guderian Liddell Hart's boek verplicht stelde voor de Duitse Generale Staf en de Blitzkrieg plande, werden in Engeland de defensieuitgaven voor paardevoer verhoogd; vgl.: N.F. Dixon — *On the psychology of military incompetence*. Jonathan Cape, Londen (1976)113.

⁴ Tussen de overheidsbureaucratieën is wel een voortdurende

maar dat zich uitstrekt over de gehele carrièregang. Voor de ambtelijke deskundigen is het formuleren en uitvoeren van het beleid bovendien hun hoofdtaak, waarbij zij kunnen steunen op zowel hun persoonlijke ervaring als op het institutionele geheugen (precedenten). Maar het belangrijkste blijft dat zij daarbij een monopoliepositie innemen: het voorbereiden en uitvoeren van een politiek beleid blijft hun prerogatief. Het politieke beleid wordt, ook in officieel democratische stelsels, beheerst door overheidsbureaucratieën.⁵

Een van de meest centrale problemen waarmee technologisch geavanceerde samenlevingen dan ook worden geconfronteerd, is het gebrek aan aanpassingsvermogen van hun steeds omvangrijker en logger wordende bestuurlijke organisaties. Overheidsbureaucratieën kunnen (hoeven niet!) efficiënt en effectief opereren zolang de centrale problemen waarmee zij hebben te maken, fundamenteel ongewijzigd blijven. In dat geval kan de expertise accumuleren, d.w.z. dat de ambtenaren hun ervaring het effectiefst kunnen gebruiken. Het opmerkelijkste uitgangspunt daarbij is dat het probleem niet wordt opgelost en dat zulks ook de bedoeling niet is. Oplosbare problemen vereisen geen institutionele organisaties als ministeries. Het beheer en bestuur inzake bv. Onderwijs, Verkeer, Landbouw, Buitenlandse zaken, Defensie is echter geïnstitutionaliseerd in de vorm van ministeries omdat het problemen betreft die niet weggaan, maar hooguit van vorm veranderen onder invloed

strijd gaande over de verdeling van de overheidsuitgaven over de departementen, maar dat is iets anders dan een debat over de uitgangspunten van het beleid. In de sector „vrede en veiligheid” is echter in toenemende mate een zekere concurrentiestrijd waar te nemen tussen de opvattingen van de departementen van buitenlandse zaken en die van defensie: een debat dat blijkbaar soms niet binnenskamers kan worden gehouden. In de Amerikaanse regering was dat maar al te vaak evident (Shultz vs. Weinberger) en ook in de Bondsregering zijn de tegenstellingen recent zeer hoog opgelopen.

⁵ Een van de aardigste en verhelderendste pogingen de werkelijkheid van de politieke besluitvorming in een democratie te laten zien, is sedert januari 1989 op de Nederlandse tv te zien, nl. de Britse serie „Yes Minister”, naar verluidt niet alleen het favoriete programma van mevrouw Thatcher maar van een meerderheid van de Britse kijkers. Laat er geen misverstand over bestaan: de serie is gebaseerd op een grondige studie van memoires en overheidsdocumenten (m.n. de Crossman-diarie) en kan worden beschouwd als een realistische beschrijving van de politieke-besluitvormingsprocessen. In boekvorm behoren de teksten tot de bestsellers in het Verenigd Koninkrijk, waar intussen de serie „Yes, Prime Minister” loopt: J. Lynn en A. Jay — *Yes Prime Minister. The diaries of the Right Hon. James Hacker*, dl 1. BBC Books, Londen (1986).

van factoren die buiten de controle van de departementen liggen. Verandering van beleid is dan ook afhankelijk van een verandering van de beschrijving van het probleem, en blijkt moeilijker naarmate het beleid op minder toetsbare premisen berust. In plaats van zekerheden worden dan vermoedens uitgangspunt voor het beleid. Vermoedens zijn echter per definitie vaag en ongrijpbaar, en als een beleid op vermoedens wordt gebaseerd, is wijzigen van dat beleid alleen mogelijk als onomstotelijk kan worden bewezen dat het uitgangspunt onjuist is; en dat is, juist omdat het op „vermoedens” is gebaseerd, vrijwel onmogelijk.

Daarbij komt dat een samenhangend geheel van vermoedens na verloop van tijd de stabiele vorm van een religie of een ideologie begint aan te nemen, vooral als er beleidsmaatregelen aan worden verbonden en als dat beleid een geïnstitutionaliseerde vorm krijgt in de vorm van een organisatie.

De NAVO: gebaseerd op onhoudbare vermoedens?

Het zijn deze problemen waarmee de NAVO na 40 jaar plotseling wordt geconfronteerd. Het fundament waarop de NAVO rust is een, destijds algemeen gedeeld, vermoeden: de dreiging van een Sovjetrussische invasie van West-Europa. Dat is altijd een vermoeden en daarmee een onbetrouwbare fundering gebleven, want een bewijs viel niet te leveren; het beleid was gebaseerd op een „worst case analysis”; het was beter het zekere voor het onzekere te nemen. In de loop van de tijd werd de veronderstelde dreiging echter verheven tot een algemeen aanvaard dogma. Het waren de ervan afgeleide problemen die de aandacht opeisten: welke wapens waar moesten worden geplaatst, welke investeringen op lange termijn moesten worden gedaan, welke omvang het defensiebudget van elk der lidstaten redelijkerwijs zou moeten hebben, welke vorm de dreiging in de toekomst zou kunnen aannemen en wat daartegen nu al zou moeten worden gedaan. Omdat beleid nooit het resultaat mag zijn van improvisatie, en omdat wapensystemen een lange „lead time” hebben, werden de ontwikkelingen van de defensie in toenemende mate op zeer lange termijn gepland, zelfs langer dan tien jaar. Wat in toenemende mate buiten de beschouwingen viel, was de mogelijkheid dat de politieke situatie ingrijpend zou

kunnen veranderen en daarmee de uitgangspunten voor het defensiebeleid. Onbegrijpelijk was dat niet: sinds 1917 was de Sovjet-Unie een betrouwbare vijand gebleken en het had nooit veel moeite gekost dat vijandbeeld te actualiseren. De tweedeling van de wereld in een onoplosbaar, ideologisch bepaald Oost-Westconflict was daarmee een onwrikbaar uitgangspunt voor het buitenlandse en het defensiebeleid geworden: niet alleen bij de NAVO, maar ook in Oost-Europa.

Want ook in de Sovjet-Unie en in Oost-Europa was het beleid in toenemende mate gebureaucratiseerd en daarmee gestagneerd: een proces dat des te ernstiger gevolgen had omdat het concurrentieprincipe ook op alle andere niveaus van de samenleving om principiële, d.w.z. ideologische, redenen was uitgebannen. De communistische partij nam een monopoliepositie in, werd van beweging tot bureaucratische organisatie (een ook bij politieke partijen normaal proces), en was bovendien door een religieus-ideologisch bepaald wereldbeeld beschermd tegen het onder ogen zien van de realiteit. Er werden dus (tot Gorbatsjov) geen redenen gezien de premissen van het beleid te herzien. De consequenties daarvan troffen de Sovjet-Unie (en de Oosteuropese staten) erger dan het Westen, en dat niet alleen omdat het Westen al in 1917 over een aanmerkelijke voorsprong in industriële en technologische ontwikkeling beschikte, maar vooral omdat in het Westen de monopolieposities van de overheidsbureaucratieën niet het gehele maatschappelijke leven beheersen; en óók omdat een zekere vorm van democratie bovendien institutionele verandering van overheidsbeleid principieel mogelijk maakt. Al zijn er aanmerkelijke verschillen in consequenties: in Nederland leiden parlementaire verkiezingen tot de benoeming van een nieuwe minister bij elk departement, in de VS betekent de verkiezing van een nieuwe president dat aan de top van de federale regering de belangrijkste 3000 posities opnieuw worden bezet.

De consequenties van die stagnatie waren simpel: het buitenlandse en defensiebeleid van NAVO en Warschau-Pact werden in toenemende mate gebaseerd op gelijksoortige uitgangspunten. Dat leidde tot een gelijksoortig bewapeningsbeleid dat steeds zonder veel moeite kon worden gerechtvaardigd door te wijzen op de bewapeningsstap-

pen en de buitenlandpolitieke interventies van de ander. De plaatsing van de SS20-kernraketten en de inval in Afghanistan waren voor de NAVO illustraties voor de juistheid van haar uitgangspunten, zoals de Amerikaanse interventie in Vietnam en de invoering van de MIRV voor de Sovjet-Unie c.s. bewijzen waren voor de juistheid van de hunne. Verschillen in opvatting bleven beperkt tot discussies over welke tegenmaatregelen (nieuwe wapensystemen, verhoging of verdeling van defensieuitgaven) moesten worden genomen; verschillen in opvatting die echter nooit zo groot waren dat ze niet door diplomatieke formuleringen in een slotcommuniqué konden worden overbrugd.

De veranderingen in de Sovjet-Unie kwamen onverwacht en plotseling, ze waren even ondenkbaar als onvoorstelbaar, en ze bleken fundamenteel. Er gingen jaren voorbij voordat de Westelijke regeringsbureaucratieën begonnen te begrijpen dat de uitgangspunten van het defensiebeleid waren aangetast en dat de regering Gorbatsjov bezig was de fundamentele reden voor het bestaan van de NAVO (en het Warschau-Pact) weg te nemen.⁶ Zoals gebruikelijk in vorige episodes, werden de redevoeringen, voorstellen en maatregelen van Gorbatsjov geïnterpreteerd als behorende tot de bekende toeterdiplomatie, waarin onhaalbare en irrealistische voorstellen worden gedaan ten behoeve van (vooral de eigen) publieke opinie.

Langzaam maar zeker werd echter duidelijk dat er méér aan de hand was. Het „geen woorden maar daden“-devies begon aan overtuigingskracht te verliezen toen Gorbatsjov een eenzijdige stopzetting van kernproeven aankondigde en dat anderhalf jaar volhield, hoewel de VS bleven weigeren in te gaan op zijn uitnodiging dat ook te doen. Toen Gorbatsjov in 1986 een topconferentie met president Reagan in Reykjavik forceerde en daar de verblufte Amerikanen met een compleet ontwapeningsplan confronteerde, brak paniek uit. Reagan, die niet werd gehinderd door een overmaat aan deskundigheid, en die zich in 1983 al een onverwacht tegenstander van nucleaire afschriking had getoond, bleek de voorstellen in principe te hebben aanvaard. Alleen omdat hij weigerde af te zien van zijn (nu onhaalbaar gebleken) droom,

⁶ De pregnantste samenvatting stamt van Gorbatsjovs adviseur Georgi Arbatov in een interview in *Time*: „We nemen jullie je vijand af”.

het „Strategisch Defensie Initiatief”, ging het niet door. Daarop nodigde Gorbatsjov in februari 1987 ca. 1000 vertegenwoordigers van het Westelijke bedrijfsleven, de politiek, de kerken, de cultuur, de wetenschap en de militairen uit om hen in het Kremlin rechtstreeks over zijn ingrijpende plannen te informeren en zo de westelijke publieke opinie te bereiken.⁷ Zijn reden geeft de tot nog toe pregnantste beschrijving van de koersverandering die zijn regering beoogt; voor wie die rede heeft gehoord of gelezen, was het INF-verdrag evenmin een verrassing als de terugtrekking uit Afghanistan of de in december 1988 in New York aangekondigde eenzijdige ontwapeningsstappen (verrassend waren misschien de in januari 1989 volgende aankondigingen van eenzijdige ontwapeningsstappen door de DDR, Polen, Tsjecho-Slowakije, Bulgarije en Hongarije).

Parallel hieraan werd duidelijk dat een al even fundamentele herstructurering van de maatschappij in de Sovjet-Unie was begonnen, waarvan het belangrijkste element voor de NAVO lijkt dat de ideologische tegenstelling dreigt te verdwijnen. Monopolieposities worden afgeschaft, democratie wordt ingevoerd, voorzichtig wordt een vrije markteconomie geïntroduceerd, corrupte partijleden worden afgezet, voor het gerecht gedaagd en veroordeeld, dissidenten werden vrijgelaten, restricties op emigratie werden opgeheven, „joint ventures” met Westelijke ondernemingen worden mogelijk gemaakt en aangemoedigd, de persvrijheid en de vrijheid van meningsuiting worden stelselmatig vergroot, westelijke publikaties (bv. *Time*, *Newsweek*, en de *International Herald Tribune*) zijn nu in Moskou te koop. Tegelijk worden pogingen ondernomen de roebel convertibel te maken een noodzakelijke stap om regulair te kunnen deelnemen aan de wereldeconomie), en westelijke banken hebben in betrekkelijk korte tijd tientallen miljarden dollars in de Sovjet-Unie geïnvesteerd.

Dergelijke abrupte veranderingen hebben in het Westen geleid tot zeer tegenstrijdige reacties. De meest orthodoxe interpretatie is dat het gaat om een inhaalmanoeuvre, die beoogt de Sovjet-Unie sterker te maken, waarna de ideologisch bepaalde doelstellingen als wereldverovering beter bin-

⁷ Voor een verslag van die bijeenkomst: H. Tromp — Gorbatsjov ontvangt de wereld. *Elseviers Mag.* (1987)(28 feb).

nen het bereik van de mogelijkheden zullen liggen. In dezelfde lijn ligt de opvatting dat het in feite gaat om een politiek offensief dat erop is gericht de tegenstellingen binnen de NAVO zo te vergroten dat een uiteenvallen van het bondgenootschap onvermijdelijk wordt, en waarna opnieuw het scenario van de wereldverovering in werking treedt.

Een middenpositie wordt ingenomen door opvattingen die erop neerkomen dat het nog onduidelijk is wat de precieze bedoelingen van de Sovjet-Unie zijn; een positie die ertoe leidt dat steeds opnieuw wordt gevraagd om nog méér „bewijzen” in de vorm van „daden”, en dat voortdurend erop wordt gewezen dat nog niet alle dissidenten uit gevangenis of werkkamp zijn ontslagen, dat nog niet alle militairen Afghanistan hebben verlaten, dat nog niet iedereen die dat wil de Sovjet-Unie mag verlaten, of dat het defensiebudget nog niet is verlaagd, ook al is het aangekondigd, en vooral, dat het maar de vraag is of de regering Gorbatsjov in staat zal zijn dit beleid door te zetten, en of het niet zal komen tot bv. een militaire staatsgreep en een hernieuwing van een soort Stalinistische dictatuur. Het vèrgeandst zijn de analyses waarin de ontwikkelingen in de Sovjet-Unie worden beschreven als een „revolutie van boven”, die de grondslagen voor het NAVO-defensiebeleid heeft ondermijnd en die dwingt tot een fundamentele herziening van de prioriteiten in het overheidsbeleid, met name ten aanzien van de defensie.

Deze laatste stroming wordt sterker naarmate Gorbatsjov meer van zijn beleidsintenties in beleid omzet. Zij dreigt echter de overhand te krijgen door andere politieke ontwikkelingen. Want het ziet er naar uit dat de agenda voor de volgende jaren niet langer zal worden beheerst door het militaire veiligheidsbeleid, de zg. „high politics”, en de daarvan afgeleide klassieke thema's als „burden sharing”, modernisering, en wapenbe-

heersingsbesprekingen. De modernisering van de slagveldkernwapens van de NAVO, waarop door de defensiebureaucratieën onverkort wordt aangedrongen, lijkt bv. politiek nauwelijks haalbaar⁸, en het is de vraag of andere ambitieuze en kostbare investeringsprojecten die beogen de defensie tegen het Warschau-Pact in de volgende eeuw op peil te houden (zoals de Jäger 90; ontwikkelingskosten geschat op DM 100 miljard), al niet lang vóór die tijd van de agenda zullen worden afgevoerd, volgens het recept dat ook op SDI wordt toegepast.⁹

Waarschijnlijker is dat de herstructurering van de Sovjet-Unie ook tot een herstructurering in het Westen zal leiden, in de betekenis dat de politieke prioriteiten in betrekkelijk korte tijd geheel zullen worden herzien. Een van de belangrijkste redenen hiervoor zou wel eens kunnen zijn dat de problemen die de Sovjet-Unie dwongen tot een fundamentele koerswijziging, vrijwel identiek zijn aan de problemen waarmee de leden van de NAVO zich zien geconfronteerd, zoals de volgende.

1. Een toenemende vergiftiging van het milieu met industrieel, chemisch en nucleair afval met ernstige gevolgen voor drinkwatervoorziening, voedselproductie, luchtvervuiling, enz., versterkt door toenemende onzekerheid over de veiligheid van nucleaire energiebedrijven (Windscale, Harrisburg, Tsjernobyl, Biblis) en chemische fabrieken (Seveso, Bhopal, Sandoz).¹⁰
2. Ernstige economische problemen t.g.v. de vernietiging van kapitaal en grondstoffen in de zg. bewapeningswedloop, leidend tot sociale en maatschappelijke problemen; alcoholmisbruik in de SU en druggebruik in de VS hebben bv. een dusdanig niveau bereikt dat Gorbatsjov en Reagan „de oorlog hebben verklaard” aan resp. alcohol en drugs. Andere symptomen: analfabetisme, werkloosheid, onderontwikkeling en armoede t.g.v. gebrek

⁸ Een van vele symptomen: *Der Spiegel* (1989)(1)18-20, meldt dat volgens recente gegevens 68% van de bevolking niet bereid is meer geld voor bewapening uit te geven, tegen 16% wel („Wir sind doch nicht im Krieg”).

⁹ De nieuwe Amerikaanse minister van defensie Tower verklaarde in januari 1989 dat het SDI nooit zou kunnen doen wat president Reagan voor ogen stond toen hij het programma in het leven riep: een verklaring die de zoveelste stap was op een weg naar een geleidelijke en betrekkelijk geruisloze minimalisering van de investeringen in SDI: *Int. Herald Trib.* (1989)(26 jan).

¹⁰ Een illustratie: het zal naar schatting twintig jaar en minimaal \$ 100 miljard kosten om de gevolgen van de nucleaire milieuvervuiling t.g.v. de aanmaak van kernwapens in de VS teniet te doen. In het laatste budget van de Reagan-administratie is voor het eerste jaar \$ 900 miljoen uitgetrokken. Het in dit opzicht belangrijkste document van de laatste jaren, tegelijk een politiek programma voor de volgende decennia, is het zg. „Brundtland Report”; officieel: *World Commission on Environment and Development — Our common future*. Oxford Univ. Press, Oxford (1987). Opmerkelijk en van uitzonderlijke betekenis is in dit verband ook de recente Kerstboodschap van Koningin Beatrix.

aan het meest elementaire onderwijs en ontwikkelingskansen.¹¹

3. Toenemende corruptie en criminaliteit, met name de corruptie in overheidsorganisaties en de georganiseerde misdaad, in de VS geïllustreerd door o.a. de beursschandalen in New York en de defensieschandalen in het Pentagon, in de SU door het proces tegen en de veroordeling van de schoonzoon van Brezjnef.

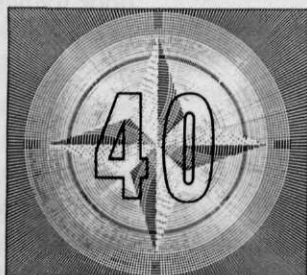
4. Toenemende binnenlandse onrust in vele vormen, variërend van onafhankelijkheidsbewegingen (SU) en rassenrellen (VS) tot politieke en criminele terroristische acties (ETA, IRA, RAF, Rode Brigades, enz.) en versterkt door steeds sterker worden (e)migratie en de vluchtelingenstromen over de gehele wereld.

5. Reële bedreigingen uit derde-wereldlanden die in de afgelopen decennia stelselmatig een vernietigingscapaciteit hebben opgebouwd, bestaande uit de modernste conventionele wapens maar ook

¹¹ In de Sovjet-Unie bestaat officieel geen werkloosheid, maar de werkelijkheid is dat in beide systemen miljoenen mensen van overheidswege een bedrag ontvangen, dat „salaris” of „uitkering” wordt genoemd, waarvoor zij niets doen. Overigens zal de „normalisering” van de Sovjetrussische economie waarschijnlijk ertoe leiden dat die verborgen werkloosheid zichtbaar wordt.

nucleaire (bv. Pakistan), chemische (bv. Libië), en biologische (naar wordt aangenomen: Irak); en een toenemende bedreiging met terroristische acties, mogelijk met die wapens, door „non-state actors” uit andere landen dan die tot NAVO en Warschau-Pact behoren (recent voorbeeld: de bomaanslag op een Panam-toestel boven Engeland).

Voor de toekomst van de NAVO zal van groot belang zijn of de organisatie in staat is op korte termijn zich aan dergelijke fundamentele veranderingen aan te passen. Het ligt voor de hand te veronderstellen dat de discussies in de komende periode voor het eerst sinds 40 jaar zullen gaan over een herziening van de uitgangspunten en over de consequenties daarvan. Dat zal hoogstwaarschijnlijk geen discussie worden tussen de VS en West-Europa en van een „tweestromenland” zal dan ook geen sprake zijn. Eerder is een „brede maatschappelijke discussie” te verwachten binnen elk van de NAVO-lidstaten over een herziening van de prioriteiten in het overheidsbeleid, en over de consequenties daarvan. De resultaten zijn, zoals gewoonlijk, wellicht even onvoorspelbaar als onvoorstelbaar.

U bent actief dienend officier van KL of KLu,

maar gaat binnenkort de dienst verlaten.

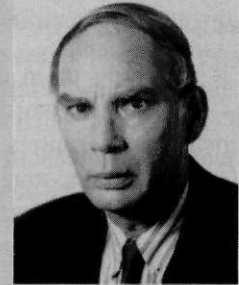
U wilt echter wèl graag maandelijks de Militaire Spectator blijven ontvangen?

Dat kân: als lid van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap (contributie f 30,- per jaar; buitenland f 40,-) vindt u hem iedere maand in de bus, en tevens viermaal per jaar „Mars in Cathedra”.

Meld u als lid bij de secretaris: Denijsstraat 135, 2551 HJ Den Haag.

G. C. Berkhof

luitenant-generaal der genie b.d., hoogleraar Strategische studies RU Leiden

De NAVO op weg naar een nieuwe strategie?

De titel van dit artikel is bedrieglijk eenvoudig. Eenvoudig: omdat iedereen begrijpt wat ermee wordt bedoeld; bedrieglijk: omdat het helaas niet zo is. Natuurlijk vereist dit enige toelichting. Allereerst het begrip strategie. Dat is, zelfs voor ingewijden, minder duidelijk dan het op het eerste oog lijkt. De termen strategie en strategisch worden namelijk maar zelden in de juiste context gebruikt. Zo lezen wij in het plaatselijke „sufferdje” dat de directie van de groentewinkel op de hoek haar strategie heeft gewijzigd: het is nu een *vershop* geworden, al is van die strategiewisseling verder weinig te merken. Ook het journaal kan er wat van. Bij beelden van enkele bebaarde krijgers die achter een bijbels aandoend heuveltje verwaarloosd over hun Kalasjnikov turen, meldt de nieuwslezer dat het hier om rebellen gaat, die strategische posities hadden ingenomen van waaruit ze door het regeringsleger slechts met moeite konden worden verdreven. Het begrip strategie heeft daarom nadere toelichting en daarmee begint dit artikel dan ook.

Ook wat onder NAVO moet worden verstaan, is niet zo duidelijk als vaak wordt gedacht. Het is een coalitie van autonome staten die vrijheid hoog in het vaandel hebben geschreven, maar die vrijheid maakt dat de eensgezindheid op velerlei gebied ver is te zoeken. Strategie is in dit verband dan ook coalitiestrategie en dat heeft, zoals wij straks zullen zien, merkwaardige gevolgen. Ten slotte dekken de woorden „op weg naar” al evenmin wat er op dit moment binnen het bondgenootschap aan de hand is. „Op weg naar” veronderstelt namelijk een plaats, een doel, en daarmee een richting, en, zo enigszins mogelijk, een snelheid.

Dit suggereert een weloverwogen beleid en dat geeft, alle verjaardagtoespraken voor de veertigjarige ten spijt, toch geen goed beeld van wat er gaande is. Waarom dan toch de titel gekozen? Dat is niet moeilijk: vanwege het vraagteken. Een

vraagteken alléén zou vermoedelijk juist zijn geweest, maar dan had de lezer volledig in het duister getast. Nu weet hij tenminste ongeveer waarover het gaat.

Strategie?

Onder politieke strategie of *grand strategy* worden veelal verstaan de kennis en de kunde van het gebruik van de politieke, militaire, economische en andere middelen van de staat — of, in het geval van een coalitie, groep van staten — ter verwezenlijking van de hoofddoelstellingen van het (buitenlandse) beleid. In vreedestijd, en zeker in het nucleaire tijdperk, is het beleid vooral erop gericht een oorlog te voorkomen onder (ten minste) het behoud van geografische integriteit, politieke en economische zelfstandigheid en culturele waarden. Deel uitmakend van de *grand strategy*, maar daaraan ondergeschikt, is de militaire strategie; de kunst en kunde van de „generaal”, „admiraal” of de „bevelhebber van de lucht- en ruimtestrijdkrachten”: het oprichten, oefenen en onderhouden van strijdkrachten en die zodanig opstellen dat ze een bijdrage leveren aan het beleid. Staat in tijd van vrede het voorkomen van oorlog centraal, in een oorlog (volgens Carl von Clausewitz „een voortzetting van het politieke overleg met andere middelen”[1]) moet de oorlogsinspanning erop zijn gericht een betere vrede te bereiken [2]. Ook de doelstelling van de militaire strategie verandert in oorlogstijd. Hoofddoel wordt dan het breken van de wil van de tegenstander onder toepassing van zodanig geweld dat de kosten (in menselijke en economische zin) minimaal worden gehouden. Strategie is dan een kunst en een kunde omdat, volgens Liddell Hart:

However far our knowledge of the science of war be extended, it will depend on art for its application. Art can not only bring the end nearer to

the means, but by giving a higher value to the means, enable the end to be extended. ([2] blz. 323)

Het is de vraag of in democratische staten een *grand strategy* kan worden geformuleerd die aan bovenstaande definities voldoet. Het hoofddoel: oorlogvoorkoming, mag dan wel algemeen worden onderschreven, over de weg hoe dat het beste te bereiken, bestaat weinig eenstemmigheid. Zelfs in een land als de Verenigde Staten draagt het buitenlandse beleid veelal het karakter van een compromis. Samuel Huntington merkt hierover op:

The most distinctive, the most fascinating and the most troublesome aspect of military policy is its Janus-like quality. Indeed, military policy not only faces in two directions, it exists in two worlds. One is international politics, the world of the balance of power, wars and alliances, the subtle and brutal uses of force and diplomacy to influence the behaviour of other states. The principal currency in this world is actual or potential military strength: battalions, weapons and warships. The other world is domestic politics, the world of interest groups, political parties, social classes, with their conflicting interests and goals. The currency here is the resources of society: men, money, material. Any major decision in military policy influences and is influenced by both worlds. [3]

Het zal duidelijk zijn dat, waar het in een groot land als de Verenigde Staten al moeilijk is een samenhangende nationale strategie uit te stippelen, dit voor de overige landen van de NAVO een nog lastiger opgave is. Dat komt omdat zij voor een niet gering deel voor hun verdediging afhankelijk zijn van de Verenigde Staten en daardoor hun strategie op de Amerikaanse moeten afstemmen en omdat, ondanks het feit dat ze een zelfde tegenstander hebben: de landen van het Warschau-Pact, ze toch de dreiging ervan verschillend ervaren. Daarbij komt dat ze in economische zin elkaars concurrenten zijn. Dat uit zich vooral in de transatlantische betrekkingen, die eind vorig jaar zelfs op een heuse „vleesoorlog” uitliepen.¹ Het is dan ook moeilijk vol te houden dat de NAVO een geïntegreerde *grand strategy* heeft in de zin zoals hierboven omschreven.

Een gezamenlijke militaire strategie dan? Ook dat lijkt betwistbaar. Het document MC 14/3, dat gewoonlijk wordt aangeduid als de „strategie van

¹ Een ander voorbeeld was de levering van aardgas uit de Sovjet-Unie via de Urengoy-pijpleiding. Daarmee was \$ 5 miljard gemoeid, de grootste Oost-Westhandelstransactie tot nu toe. De VS verboden toen de levering van onderdelen voor compressorstations en ander materieel dat voor de aanleg van de pijpleiding nodig was. De twist werd later bijgelegd.

het aangepaste antwoord”, of *flexibility in response*, heeft de titel *Strategic concept for the NATO area*. In de woordenlijst van de NAVO, AAP-6, wordt *strategic concept* als volgt gedefinieerd:

The course of action accepted as a result of the estimate of the strategic situation. It is a statement of what is to be done expressed in broad terms sufficiently flexible to permit its use in framing the basic undertakings which stem from it. [4]

Ook al omdat in de AAP-6 geen definitie van het begrip strategie wordt gegeven, is het onduidelijk of MC 14/3 nu wel of niet een militaire strategie is. Men zou het met enige kwade wil ook een „non-strategie” kunnen noemen.

MC 14/3

Verwonderlijk is dat niet. Aan de totstandkoming van MC 14/3 is namelijk een langdurig en soms bitter debat voorafgegaan waarvan de wonden ook nu nog niet geheel lijken te zijn geheeld. Het is hier niet de plaats daarop uitgebreid in te gaan (zie o.m. [5][6]). Volstaan kan worden met het noemen van de belangrijkste aspecten die in het debat aan de orde kwamen. Uitgangspunt was MC 14/2, de strategie van massale vergelding. Die voorzag in een vroegtijdig gebruik van kernwapens in antwoord op een grootscheepse aanval. Dat in mei 1957 aangenomen document maakte een einde aan het vijf jaar eerder te Lissabon genomen besluit 96 (!) divisies op de been te brengen. Dat bleek onbetaalbaar. MC 14/2 mocht echter wel goedkoop zijn en dus aantrekkelijk voor de bondgenoten, toch bleek de fundering ervan wankel. Dat bleek al enkele maanden later toen Moskou in augustus melding maakte van de succesvolle beproeving van de SS-6, de eerste intercontinentale raket, later dat jaar gevolgd door de lancering van de Spoetnik-satelliet. Die gebeurtenissen luidden een tijdperk in waarin de Verenigde Staten kwetsbaar werden en dat niet alleen voor kernwapens vervoerende bommenwerpers — daartegen kon men zich nog redelijk verdedigen — maar voor ballistische raketten die binnen een half uur Amerikaans grondgebied zouden kunnen bereiken.

Hierdoor rees de vraag hoe de „koppeling” van de verdediging van Noord-Amerika en West-Europa tot stand moest worden gebracht. Anders gezegd: zou het antwoord op de vernietiging van Amster-

dam, Bonn of Parijs hetzelfde zijn als op die van New York? Veel Westeuropese leiders betwijfelden dat. Ze zagen dan ook meer heil in een nationaal vergeldingspotentieel (het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk) of in een Westeuropese kernmacht (de Bondsrepubliek en Italië). Dat laatste werd door de meeste regeringsleiders echter gevaarlijk gevonden. Ook Willem Drees voelde weinig voor een „Duitse vinger aan de atoomtrekker”. De meeste politici wilden hun plannen voor een nationale kernmacht wel opgeven — het was ten slotte een dure aangelegenheid — als ze maar meer zeggenschap zouden krijgen over de inzet van het Amerikaanse kernwapenarsenaal.

Dat was echter onmogelijk. De *McMahon Act* van 1946, aangenomen na de vlucht van de in de Verenigde Staten werkende Britse atoomonderzoekers Burgess en MacLean, stond dat niet toe. Een wetwijziging in 1958 waarin werd bepaald dat informatie over kernenergie zou kunnen worden uitgewisseld met bevriende landen die konden aantonen dat ze „substantial progress in this field” hadden gemaakt, werd echter door het Congres gemendeerd en veranderd in: „substantial progress in the development of nuclear weapons” ([5] blz. 77). Hierdoor vielen het Verenigd Koninkrijk wel, maar Frankrijk en de overige Westeuropese NAVO-landen niet onder de termen. Voor De Gaulle, die om allerlei andere redenen (Vietnam, Suez, de dekolonisatiepolitiek, de weigering van de Amerikanen Frankrijk te laten deelnemen aan de interventie in Libanon, maar vooral hun geringe begrip voor Frankrijks rol in Europa) toch al weinig op had met de Amerikaanse politiek, was dat onverteerbaar. Hij weigerde de opslag van Amerikaanse kernwapens op Frans grondgebied, onttrok de Franse vloot aan het gezamenlijke commando en kondigde in 1966 aan dat alle Franse strijdkrachten in 1967 dit voorbeeld zouden volgen. Vooral president Kennedy, die in 1961 president Eisenhower was opgevolgd, wekte zijn wrevel op. De president, geen aanhanger van de deling van macht in de wereld, was voorstander van het non-proliferatieverdrag en had weinig oog voor het Franse streven naar een zelfstandige kernmacht. Erger nog, hij keurde dat in het openbaar af. Zijn minister van defensie McNamara deed daar in 1962 nog een schepje bovenop. In een rede in 1962 zei hij dat nationale kernmachten

„were dangerous, expensive, prone to obsolescence and lacking in credibility” [7].

Daarbij komt dat er in de eerste helft van de jaren '60 ook in de Verenigde Staten weinig eensgezindheid bestond over de doctrine die voor de intercontinentale kernmacht moest worden gekozen. Het *Strategic Air Command* (SAC), aan het eind van de jaren '50 uitgerust met B-52-bommenwerpers, was vooral gericht op het aanvallen van militaire doelen. In feite ging het hier om een voortzetting van het beleid dat in de Tweede Wereldoorlog bij de strategische bombardementen tegen Duitsland en Japan was toegepast. Vooral de commandant van het SAC, generaal Curtiss LeMay, was voorstander van een dergelijke *counterforce*-doctrine. Andere deskundigen, veelal afkomstig van instituten als de *RAND Corporation*, voelden meer voor een *countervalue*-doctrine en meenden dat ook steden en de industrie in de doelenlijst moesten worden opgenomen, al was het maar om de Sovjet-Unie van een dergelijke aanval te weerhouden (*damage limitation*). McNamara koos aanvankelijk voor de visie van LeMay, maar veranderde later van positie, mede omdat dan met een kleinere kernmacht kon worden volstaan.

Alhoewel deze discussie de Westeuropese politici niet onberoerd liet — als er in de Verenigde Staten onenigheid bestaat over zulke belangrijke zaken, worden ook de dissonanten in West-Europa groter — ging het hen toch vooral om de inspraak bij de inzet van de Amerikaanse kernwapens in West-Europa. Medezeggenschap mocht dan niet mogelijk zijn, vooral nu meer en meer inzetmiddelen door de Westeuropese landen werden bemand (en betaald), moest een manier worden gevonden hen bij de besluitvorming daarover te betrekken. Het Amerikaanse plan voor een *Multi-lateral Force* (MLF), een vloot van 25 schepen met een internationale bemanning en acht lanceerinstallaties voor Polaris-raketten, voldeed in hun visie niet omdat alleen de Amerikaanse president over de inzet zou beslissen. In 1964 werd dat experiment dan ook gestaakt. Wel waren in 1962 in Athene richtlijnen opgesteld voor de eerste inzet van kernwapens. In het kort komen die erop neer dat de Amerikaanse president zo enigszins mogelijk de bondgenoten raadpleegt. In geval van een grootscheepse verrassingsaanval met kernwapens wordt consultatie echter niet mogelijk geacht. In andere gevallen is er wel tijd voor overleg. Zou die echter kort zijn,

bv. in het geval van een beperkte aanval met kernwapens, dan wordt de beraadslaging beperkt tot de landen die het nauwst bij de inzet zijn betrokken. Het gaat hier om landen die zijn aangevallen, landen die de inzetmiddelen voor de tegenaanval leveren en/of landen vanaf wier grondgebied de wapens worden gelanceerd. Na de mening van de meest betrokken (of alle) bondgenoten te hebben vernomen, neemt de Amerikaanse president een besluit tot inzet. Unanimitieit is geen voorwaarde; evenmin is een veto mogelijk. Het gaat bij de Atheense richtlijnen (en ook bij latere aanvullingen) natuurlijk om een compromis, het enige haalbare in een coalitie van soevereine staten.

Van tenminste even groot belang is de op 14 december 1966 opgerichte Nucleaire Plangroep. Dit gremium van ministers van defensie en hun belangrijkste adviseurs, komt tweemaal per jaar bijeen en bespreekt dan de vraagstukken op het gebied van de nucleaire wapens. Als eerste onderwerp op de agenda staat gewoontegetrouw de situatie op het vlak van de intercontinentale nucleaire inzetmiddelen. De Amerikaanse minister van defensie geeft dan een overzicht van de ontwikkelingen bij de Sovjetrussische kernmacht en van de plannen van de Amerikaanse regering. Daarna komen de plannen voor de in West-Europa opgestelde Amerikaanse kernwapens aan de orde. Hierbij kan het tot fikse discussies komen. Dat was het geval bij het *enhanced radiation reduced blast weapon*, meestal neutronenwapen genoemd (neurosenwapen voor intimi), de wapens voor de middellange afstand en zal, als de voortekenen niet bedriegen, ook weer aan de dag treden bij de zg. post-INF-aanpassingen van het Amerikaanse nucleaire arsenaal in West-Europa. Desondanks is de NPG een belangrijk forum. Het stelt de Westeuropese ministers in de gelegenheid kennis op te doen in de occulte kunst van de nucleaire afschrikking, hun visie te geven over de Amerikaanse plannen voor de intercontinentale kernmacht en het beleid op het gebied van de kernwapens in West-Europa te harmoniseren, hoe moeilijk dat soms ook gaat.

Na al dit gekrakeel, Frankrijk uit het gezamenlijke militaire commando, het hoofdkwartier van de NAVO verplaatst naar Brussel en dat van de *Supreme Allied Commander Europe* naar Casteau, kon dan uiteindelijk in de vergadering van de

Noord-Atlantische Raad op 13 en 14 december 1967 MC 14/3 worden aangenomen. De basis ervan wordt als volgt omschreven:

NATO should be able to deter, and if necessary, to counter military aggression of varying scales in any region of the NATO area; this can be secured only through a wide range of forces equipped with a well balanced mixture of conventional, theatre nuclear, and strategic nuclear weapons. The purpose of this balance of forces, while retaining the principle of forward defence, is to permit a flexible range of responses combining two main capabilities: to meet any aggression by direct defence at a level judged to be appropriate to defeat the attack, and to be prepared to escalate the conflict deliberately, maintaining firm political control, if defence at the level first selected is not effective. Any aggressor must be convinced of NATO's readiness to use nuclear weapons if necessary, but he must be uncertain regarding the timing or the circumstances in which they would be used. [8] (cursivering door de auteur)

Het is duidelijk dat MC 14/3 een coalitiestrategie is; meer een declaratoire dan een actiestrategie. Het verhult tegenstellingen: kernwapens worden ingezet zo vroeg als nodig, doch zo laat als enigszins mogelijk en vormt zeker geen basis voor de bepaling van de aard en omvang van de gezamenlijke strijdkrachten of voor de operatieplannen ervan. Het is al evenmin een recept voor wapenbeheersing, al wordt daaraan in het in hetzelfde jaar verschenen Harmel-rapport grote betekenis toegekend. Latere discussies gaan dan ook niet meer over de strategie, maar over de middelen en maatregelen die nodig zijn *de strategie geloofwaardig te houden*. Toch is het een belangrijk document, na lange en vaak fundamentele debatten tot stand gekomen. De tien jaar die aan de ondertekening voorafgingen, vormden dan ook een leerproces.

Men kreeg oog voor elkaars, vaak tegenstrijdige, belangen en heeft die zo goed mogelijk op elkaar afgestemd. Ook was het een stimulans voor de ontwikkeling van nieuwe procedures (en forums) voor onderling overleg. MC 14/3 heeft geen eind gemaakt aan de discussies, maar het heeft wel het gevoel van eenheid in verscheidenheid versterkt en dat is een niet geringe verdienste.

Op weg naar MC 14/4?

Strategieën zoals in de inleiding omschreven, hebben geen eeuwigheidswaarde. Ze kennen min of meer constante determinanten (klimaat, geografische omstandigheden), langzaam veranderende

(natuurlijke hulpbronnen, grootte, opleidingspeil en sociale cohesie van de bevolking, industrieel niveau, infrastructuur en economische macht) en soms sterk wisselende determinanten (buitenlandse betrekkingen, interne politieke verhoudingen en ontwikkelingen in de militaire technologie). Soms geeft dat aanleiding tot een aanpassing van de bestaande strategie en soms moet het roer drastisch worden omgegooid en dient een nieuwe strategie te worden gekozen. Bij een coalitiestrategie is dat niet anders, al zullen de bondgenoten er de voorkeur aan geven de bestaande declaratoire strategie zo lang mogelijk te handhaven; de vlag blijft gehandhaafd, maar dekt een andere lading.

De kans dat de NAVO tot een andere strategie zal besluiten, is uiterst klein. Dat heeft niet alleen negatieve gronden — de herinnering aan een tien jaar durend gekrakeel — maar ook positieve, namelijk het feit dat ondanks zich mogelijk voordoende veranderingen, de hoofdlijnen van MC 14/3 overeind blijven. De NAVO zal immers in strategisch opzicht een defensief bondgenootschap blijven. Het Noord-Atlantisch Verdrag (art. 5) staat hiervoor borg. Voorts blijft de strategie gebaseerd op een combinatie van voorwaartse verdediging en nucleaire afschrikking, al kunnen zich daarbij accentverschuivingen voordoen.

Voorwaartse verdediging is uit militair en politiek oogpunt geboden. De ruimte voor de opslag van materieel, vliegvelden en andere vitale installaties en voor de opstelling van operationele reserves, zou namelijk afnemen, waardoor de kwetsbaarheid zou worden vergroot. Bovendien zou een meer naar het Westen gelegen verdedigingslinie inhouden dat in de Centrale Sector een groot deel van het grondgebied van de Bondsrepubliek zonder strijd wordt opgegeven. Dat zou een aanslag betekenen op het moreel van de Westduitse strijdkrachten en tevens kunnen leiden tot een neutralistische houding van de bevolking.

Ook op maritiem gebied is een voorwaarts optreden een eis. In de verhoudingen tussen NAVO en Warschau-Pact gaat het in wezen om een maritieme versus een continentale alliantie; om landmacht tegen zeemacht. De meeste studies richten zich vooral op de problemen in de Centrale Sector, die van de flanken, of op het vraagstuk van de transatlantische „koppeling”; gewis belangrijke

zaken, maar niet voldoende voor een sluitende analyse. Allereerst is zeemacht meer dan het gecombineerde vermogen van de vloten van de alliantie. Volgens de onlangs overleden grondlegger van de moderne Sovjetrussische marine, admiraal Gorsjkov, moet het vooral worden gezien als:

... the capacity of the state to place all the resources and possibilities offered by the ocean at the service of man and make full use of them to develop the economy, the health of which finally determines all facets of the life of the country, including its defence capability. [9]

Hij constateert ook dat de zee een matigende invloed uitoefent op het klimaat, een belangrijke bron van voedsel is en een goedkope transportweg en dat maritieme staten in het algemeen een grotere rijkdom hebben verworven dan continentale staten. Hij citeert met kennelijke instemming een maxime van Peter de Grote, nl. dat „een potentaat met een leger maar één hand heeft, maar hij die daarenboven ook nog een vloot heeft, over twee handen beschikt”. Ook gaat hij in detail in op de zeeslagen in de Napoleontische oorlogen, namelijk die in de Baai van Aboekir (1798) waar admiraal Horatio Nelson het Franse eskader dat Napoleons troepen in Egypte aan land had gezet vernietigde, en Trafalgar (1805), waar hij de Frans-Spaanse vloot, die de Franse operaties in Italië moest ondersteunen, verpletterend versloeg. Daarbij verlamde een zeemacht de op dat moment sterkste landmacht, al waren er nog de moed en het uithoudingsvermogen van de Spaanse guerrillero's en de Russische (en andere) soldaten voor nodig om Napoleon definitief te onderwerpen. De Tweede Wereldoorlog gaf naar zijn mening een soortgelijk beeld te zien, zei het met andere acteurs.

De relevantie van deze opmerkingen voor de NAVO is frappant. Hier wordt klare taal gesproken; helderder dan Nederlandse zoutwateraanhangers dat doorgaans doen. Zeker, die wijzen ook op de voortrekkersrol van de Nederlandse scheepsbouw, het belang van de gezamenlijke vloten voor de verdediging; het beveiligen van de *sea lines of communication* (SLOCs) en hun vrijwel niet kwetsbare aandeel in de nucleaire afschrikking in de vorm van de raketdragende onderzeeboten van de Verenigde Staten, Frankrijk en Engeland. Ook vermelden ze dat de marine een rol kan spelen bij crisisbeheersing, bv. door vlagver-

toon, het beveiligen van de internationale waterwegen (de Golf), steun aan de flanken, blokkades (Cuba 1962) en acties tegen het land (Libië, Grenada), al worden de laatste twee voorbeelden meestal niet aangehaald. Daarna verliest men zich in discussies met landmachtaanhangers over de zin of onzin van korte of lange oorlogen. Onzin, omdat het daarom niet gaat. Wat is dan essentieel?

Onze geschiedenis wijst de weg, vooral de Tachtigjarige Oorlog. Het gaat om het besef dat bij een strategisch samenspel van landmacht en marine — en in de huidige tijd lucht- en ruimtestrijdkrachten — het geheel meer is dan de som der delen. Zeestrijdkrachten kunnen alle hierboven genoemde taken uitvoeren. Ze kunnen zonder veel politiek geharrewar in een hogere staat van paraatheid worden gebracht en kunnen zich in het algemeen sneller verplaatsen dan landstrijdkrachten. Ze zijn langzamer dan luchtmacht, maar minder afhankelijk van bases en overvlieg rechten. Daardoor geven ze diepte aan het land en dat is van vitaal belang voor de NAVO; een in geografische zin verbrokkelde kartelrand aan de Eurasische landmassa. Bovendien koppelen ze de Centrale Sector en de flanken en, zeker zo belangrijk, West-Europa en Noord-Amerika. Niet door politieke verklaringen of schimmige beloftes van *extended deterrence*, hoe belangrijk ook, maar door strijdkrachten die in een oorlog kunnen en zullen worden gebruikt. De NAVO kan een slag in de Centrale Sector niet winnen met zeestrijdkrachten, maar door het handhaven van een sterke bondgenootschappelijke vloot en voldoende andere strijdkrachten kan de NAVO voorkomen dat de Sovjet-Unie een oorlog zou kunnen winnen. Die zou uitlopen op een nieuw „Trafalgar”. Admiraal Gorsjkov besefte dat en dat is een fundamenteel onderdeel van de afschrikking: het doorkruisen van de strategische plannen van de tegenstander.

Toch op weg?

De NAVO mag dan wel niet op weg zijn naar MC 14/4, toch zal aan drastische veranderingen niet zijn te ontkomen; onder handhaving van MC 14/3 wel te verstaan. Dat komt omdat zich ingrijpende wijzigingen in het strategisch krachtenveld aftekenen en dat niet alleen tussen NAVO en Warschau-

Pact, maar mondiaal. Sommige zijn voorspelbaar, andere hebben schimmiger contouren of zijn niet te kwantificeren.

Duidelijk is dat de tot nu toe vrijwel constant geachte determinanten van de strategie: geografie en klimaat, veranderlijker zijn dan tot voor kort mogelijk werd geacht. Natuurlijk waren er schommelingen in het klimaat en ging er land verloren of werd het gewonnen, maar de mens leek in de moderne tijd redelijk in staat zijn omgeving te beheersen. Zelfs was in 1977 in de VN een conventie aangenomen die de „military or any other hostile use of environmental modification techniques having widespread, long lasting or severe effects as the means of destruction, damage or injury to states party to the Convention” verbiedt [10]. Toch moeten wij constateren dat het klimaat verandert, niet door boos opzet, maar door onwetendheid en achteloosheid. Industriële activiteit, intensieve landbouw, het kappen van de regenwouden voor landbouwdoeleinden, de handige spuitbussen en goedkope koelkasten, hebben velen rijkdom en gemak gebracht, maar er is, zo blijkt, ook een keerzijde: een stijging van de temperatuur en daardoor van de zeespiegel. De gevolgen zijn nog niet exact te becijferen. Daarvoor lopen de schattingen nog te ver uiteen. Dat ze voor ons land verstrekkend kunnen zijn, ligt voor de hand en dat niet alleen door het grotere gevaar van overstromingen bij stormvloed, maar ook door een sluispende verzilting.² Verdediging daartegen zal kostbare maatregelen vergen.

Is, onder inzet van veel energie, mensen, machines en geld, een „oorlog” tegen het water nog wel te winnen (althans door de rijkere landen), dat is niet mogelijk tegen „sluipmoordenaars”, zoals drugs en AIDS. Toch kunnen die de sociale cohesie krachtig verstoren, zeker in sommige ontwikkelingslanden. Aangezien ook hiertegen de rijken zich beter kunnen beveiligen dan de armen, kan dat spanningen veroorzaken in volken en tussen staten, alhoewel ook hier geldt dat niet is te voorspellen waartoe dit alles zal leiden [12]. Zeker lijkt wel dat ze de tegenstellingen als gevolg van etnische en godsdienstige verschillen die zich nu in de

² Het Deltaplan houdt rekening met een dijkdoorbraak die eens in de 10.000 jaar voorkomt en een stijging van de zeespiegel met 25 cm. Zou de stijging 70 cm bedragen, dan zou die periode worden gereduceerd tot eens in de 1000 jaar. Handhaving van de Deltaplannorm zou naar schatting \$ 3,1 miljard vergen [11].

Sovjet-Unie, Azië en Afrika voordoen, kunnen versterken.

Verschuivingen doen zich ook voor in de handelspatronen en in de industriële en economische ontwikkeling, waarbij met name de groei van Aziatische landen opvallend is. Japan, met een BNP van \$ 26.320 per hoofd van de bevolking, is in dit opzicht nu rijker dan de Verenigde Staten (\$ 21.600), de Bondsrepubliek (\$ 20.900), Zweden (\$ 22.000) en Nederland (\$ 16.600) [13].

Toch zijn de Verenigde Staten op economisch gebied nog altijd het machtigste land ter wereld, al kampen ze met een begrotingstekort en een tekort op de handelsbalans. Het terugdringen van die tekorten zal van president Bush veel inspanning vergen. Dat is echter kinderspel vergeleken met de problemen waarmee Mikhail Gorbatsjov heeft te maken. Die moet de ganse maatschappij „herstructureren” en een nieuw elan geven om in de toekomst op economisch gebied nog enigszins bij te blijven. Ook in West-Europa dienen zich veranderingen aan. Het „Europessimisme” lijkt afgeschud en de 12 landen van de EG zijn ferm op weg naar 1992. Zouden de plannen worden verwezenlijkt dan ligt een groei van 4 tot 7% in het verschiet. Die groei zal echter niet uniform zijn. Sommige gebieden (Zuid-Engeland, Beieren, Zuid-Frankrijk, Noord-Spanje en het gebied rond Milaan) zullen sneller groeien dan andere, mede als gevolg van de beschikbare infrastructuur, lagere loonkosten en dergelijke. Minder gunstig gelegen streken zullen hierdoor letterlijk „aan de kant van de weg” komen te liggen.

Ook de ontwikkelingen in de technologie verlopen sprongsgewijs, vooral op het gebied van micro-elektronica en de informatietechnologie. Op het militaire vlak tekent zich een nieuwe „revolutie in de krijgskunde” af, die vermoedelijk grotere gevolgen zal hebben dan de invoering van grote aantallen kernwapens in de jaren '50. Dat komt omdat, in tegenstelling tot kernwapens die vooral in afschrikingsstrategieën passen, dit soort wapens in militair opzicht effectief kan worden gebruikt. Het gaat hier in wezen om ontwikkelingen in twee technologische richtingen.

Ten eerste zullen ontwikkelingen in de micro-elektronica, sensortechnologie en nieuwe materialen, wapens mogelijk maken die, ten opzichte van de huidige, vele malen trefzekerder zijn en boven-

dien in staat zijn hun doelen zelfstandig op te zoeken. Deze „verkenning/aanvalssystemen”, zoals ze door Sovjetrussische deskundigen worden genoemd, zullen strategische missies kunnen vervullen, zoals aanval van doelen in het achterland en verdediging tegen raketten, maar ze kunnen ook op het operationeel/tactische vlak worden toegepast. Te denken valt dan aan *Follow-on forces attack*, luchtverdediging en missies tegen schepen. Dergelijke wapens zouden na de tweede helft van de jaren '90 kunnen worden ingevoerd.

Ten tweede kunnen in het begin van de volgende eeuw wapens ter beschikking komen die zijn gebaseerd op nieuwe doorbraken in de natuurkunde. Te denken valt aan lasers met een hoog energieniveau, atomaire-deeltjeswapens en radiofrequentiewapens. Deze laatste gebruiken *phased array*-antennes of gyrotrons die verschillende niet-lineaire combinaties elektromagnetische golven uitzenden en die, afhankelijk van de uitgestraalde frequenties en het energieniveau, mensen grondig in de war kunnen brengen of doden en elektronische componenten kunnen storen of vernietigen. Zou hiertegen geen verdediging kunnen worden gevonden, dan is het niet onmogelijk dat bepaalde categorieën wapens hun effectiviteit grotendeels verliezen. Te denken valt aan bemande vliegtuigen en helikopters, satellieten in een lage baan en bovenwaterschepen.

Hoewel de gevolgen van deze ontwikkelingen moeilijk zijn te overzien, lijkt wel duidelijk dat wapens gebaseerd op „de revolutie in de natuurkunde”, waarin de Sovjet-Unie een voorsprong lijkt te hebben, de wapens die zijn gebaseerd op „de revolutie in de micro-elektronica”, waarin het Westen onbetwistbaar op kop ligt, grotendeels zullen neutraliseren.

Duidelijk is ook dat wij, als gevolg van alle bovengenoemde ontwikkelingen, aan de vooravond staan van een periode die zal worden gekenmerkt door grote veranderingen in het strategische krachtenveld. Wat er precies zal gebeuren, is vrijwel niet te voorspellen. Zeker is wel dat de in essentie bipolaire wereld geleidelijk zal veranderen. Er zullen nieuwe regionale machtscentra ontstaan en de kloof tussen rijk en arm kan groter worden. Dat komt de stabiliteit niet ten goede, ook al omdat meer landen moderne wapens zullen verwerven. De recente invoering van raketten voor de

middellange afstand en de vergrote interesse voor chemische wapens zijn daarvan voorbeelden. Dat maakt lokale oorlogen destructiever en de uitslag ervan minder voorspelbaar. Ook wordt directe interventie voor de grote mogendheden gevaarlijker. Dat leidt vermoedelijk tot een opleving van de interesse voor indirectere strijdmethoden, zoals bv. voorzien in de Amerikaanse *Low-intensity warfare doctrine*.

Indien wij ons beperken tot NAVO en Warschau-Pact, dan lijkt het aannemelijk dat zowel de betrekkingen in als tussen beide allianties zullen veranderen. De fundamentele tegenstellingen zullen niet ingrijpend veranderen, maar ze kunnen een ander karakter krijgen, althans indien Gorbatsjov erin slaagt zijn *perestroika*-politiek op zijn minst ten dele uit te voeren en hij bovendien de etnische tegenstellingen en nationalistische tendensen binnen de perken weet te houden. Een mislukking ervan, die zeker niet is uit te sluiten, kan echter centrifugale krachten oproepen in de andere Oosteuropese landen, zeker als die niet erin slagen hun economie onder controle te krijgen. Dat kan leiden tot een herleving van de „Brezjnevdctrine” en daardoor tot scherpere Oost-Westtegenstellingen. Die ontwikkelingen zijn door de Westerse landen vrijwel niet te beïnvloeden. Leningen bieden enig soelaas om de voedselschaarste wat te verlichten, maar dat heeft nauwelijks invloed op het reorganisatieproces zelf en *joint ventures* werken alleen als *perestroika* is geslaagd en zover is het nog lang niet.

Ook binnen de NAVO zijn veranderingen te verwachten. Die hebben echter, door de andere aard en wordingsgeschiedenis, een ander karakter dan in Oosteuropa. Zeker lijkt wel dat de Verenigde Staten, mede door hun economische problemen, niet langer bereid lijken \$ 120 tot 140 miljard per jaar aan de verdediging van West-Europa bij te dragen. De roep om een betere verdeling van de defensielasten zal dan ook luider worden, zeker als „1992” meer in zicht komt. Ook de rede van Gorbatsjov eind 1988 voor de VN kan daartoe bijdragen. Alhoewel niet duidelijk is wat de daarin aangekondigde eenzijdige reductie van troepen en uitrusting in militair opzicht voorstelt [14], zal zij de Sovjetrussische positie bij de *Conventional Stability Talks* krachtig versterken. Logisch lijkt dat op meer symmetrische reducties zal worden aangedrongen. Dat zou de Amerikanen een uitweg bieden troepen terug te trekken. Tegelijkertijd zal het voor de meeste Westeuropese bondgenoten moeilijker worden hun bijdrage aan de gezamenlijke verdediging te vergroten. Niet zozeer omdat ze het geld daarvoor niet hebben, maar omdat demografische problemen dat erg moeilijk maken en, belangrijker, de publieke opinie zich daartegen zal verzetten. Wel is te verwachten dat de prijsstijgingen van militair materieel geleidelijk zullen worden omgebogen. Voor een deel is dit een uitvloeisel van „Europa 1992”. Dat laat ook de defensie-industrie niet ongemoeid. Door fusies en meer samenwerking zullen er grotere (internationale) firma's ontstaan en zal de concurrentie

Literatuur

1. C. von Clausewitz — *On war* (vert./annot. M. Howard en P. Paret). Princeton Univ. Press, Princeton N. J. (1984)505.
2. B. H. Liddell Hart — *On strategy*. New American Library, New York (1974)353.
3. S. P. Huntington — *The common defense: strategic programmes in national politics*. New Columbia Univ. Press, New York (1961)1.
4. *Glossary of basic military terms and definitions* (AAP-6). NAVO, Brussel (1971)2-136.
5. W. Park — *Defending the West: a history of NATO*. Wheatsheaf Books, Brighton (1986).
6. L. Freedman — *The evolution of nuclear strategy*. Houghton Mifflin, Boston (1981).
7. W. L. Kohl — *French nuclear diplomacy*. Princeton Univ. Press, Princeton N. J. (1971)222.
8. *The North Atlantic Treaty Organisation*. NATO Information Service, Brussel (1984)139.
9. S. G. Gorshkov — *The seapower of the state*. Pergamon Press, Oxford (1977)2.
10. *SIPRI Yearbook 1987*. Oxford Univ. Press, New York (1987)459.
11. T. Goemans — The sea also rises: the ongoing dialogue of the Dutch with the sea, in: R. A. Warrick en P. D. Jones — *The greenhouse effect: impacts and policies*. *Forum for Applied Research and Public Policy* (1988)(Fall)58.
12. W. H. McNeill — *Plagues and peoples*. Penguin Books Ltd, Harmondsworth (1985).
13. *The world in 1989*. The Economist Publications, Londen (1989)71-75.
14. G. C. Berkhof — Het Kerstspel van Gorbatsjov. *Parool* (1988)(15 dec).
15. C. H. Whitehurst — The US merchant marine: a report card, dl 2. *Naval Forces* (1988)(9)42.

groter worden. De rol van de overheid verandert daardoor. Het gunnen van orders aan „nationale kampioenen” zal verminderen en geleidelijk worden vervangen door een systeem van open inschrijving.

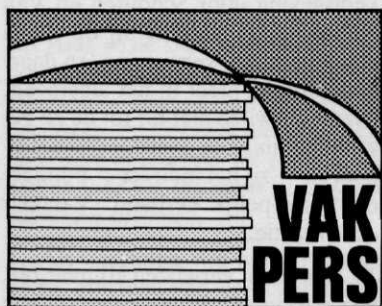
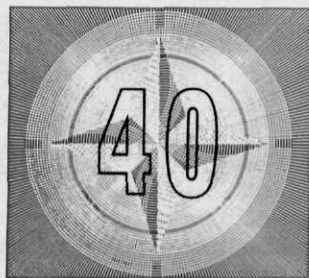
MC 14/3 zal al die veranderingen wel overleven. Of dat zonder slag of stoot zal gaan, is moeilijk te zeggen. Veel zal afhangen van de bekwaamheid van de politici de tegenstellingen binnen de perken te houden en van de inspanning die ze zich getroosten om de bevolking voor te lichten. Dat is in een periode van verandering van vitaal belang.

Andere recepten zijn er eigenlijk niet, of het moest zijn dat met spoed moet worden gezocht naar mogelijkheden om wapens als radiofrequentiewapens aan banden te leggen of, als dat niet lukt, een verdediging ertegen te vinden. Voorts

dient blijvende aandacht te worden geschonken aan de handhaving van de zeemacht³, terwijl ten slotte ook de nodige inventiviteit aan de dag moet worden gelegd bij het zoeken naar wegen om door samenwerking de defensiekosten te verlagen.⁴ Maar dat was de lezer reeds duidelijk, dunkt mij.

³ Daarbij moet ook worden gedacht aan een versterking van de koopvaardijvloot. Door de hoge lasten zijn veel reders gedwongen onder een goedkope vlag te varen en bemanningen uit lage-lonenlanden in dienst te nemen. Volgens een studie bedragen de jaarlijkse loonkosten van een Nederlands containerschip met een Nederlandse bemanning \$ 1,28 miljoen. Zou met een Poolse of Chinese bemanning worden gevaren, dan zouden die kosten resp. \$ 338.000 en \$ 250.000 bedragen [15].

⁴ Daarbij moet mede worden gedacht aan internationale eenheden die zowel een politiek belang dienen en goedkoper en effectiever zijn. Dat gaat niet op voor de onlangs opgerichte Duits/Franse brigade, maar het zou wel kunnen gelden voor gezamenlijke veldhospitaal en helikopterregimenten en/of eenheden van een beveiligende strijdmacht die *reeds in vredes-tijd* onder bevel van de legergroepscommandanten worden gesteld.

NAVO-strategie: de noodzaak van terugkeer naar de uitgangspunten

Het is zelfbedrog te denken dat een puur conventioneel evenwicht in Europa mogelijk zou zijn. Nucleaire wapens kunnen leiden tot „self-deterrence” ofwel „eigen-afschrik-

king”. De hoop op een strategisch zelfstandig West-Europa is ontdaan van enige realiteit. Het zijn deze en andere uitspraken die dr. Rühle in zijn artikel over de toestand van de NAVO-strategie in het post-INF-tijdperk als gepeperde uitspraken heeft verwerkt. Gelet op zijn geloofspapieren als Hoofd Afdeling Plannen van het ministerie van defensie van de BRD van 1982 tot oktober 1988 en nu als hoofd van een trainingsprogramma in nationale veiligheid voor Westduitse regeringsfunctionarissen, moet Rühling de nodige autoriteit worden toege-dicht.

Schr. is van mening dat juist in de tijd waarin slogans als „denuclearisatie”, „conventionele afschrikking” en „conventioneel overwicht” opgeld doen, de gehele afschrikkingstheorie — in feite de NAVO-strategie — op haar waarde

moet worden onderzocht. Hij geeft eerst een uiteenzetting over het verschil tussen conventionele en nucleaire afschrikking. Hij bevestigt de weinig originele gedachte dat de conventionele optie veel duurder is en in essentie in de geschiedenis nooit echt oorlogvoorkomend is geweest. Beide vormen van afschrikking hebben dan ook hun eigen geldigheidsgebied en kunnen elkaar niet vervangen. De nucleaire dreiging werkt immers niet effectief op het niveau van afpersing en kleinschalige militaire conflicten. De nucleaire garantie is gekoppeld aan zg. vitale zaken. Waar een zaak vitaal is of wordt, is evenwel niet geheel duidelijk en wordt voornamelijk door de VS bepaald. In het huidige tijdsbestel is de Amerikaanse veiligheidsgarantie nog steeds een noodzakelijk gegeven voor de West-Europeanen. Dat de laatsten in toene-

mende mate hieraan trachten te ont- komen door de „Europeanisering van Europa's verdediging" is een feit. En dat dit feit voorlopig een ijdele hoop zal blijven komt voort uit het gegeven dat West-Europa zowel de strategische noodzakelijke middelen als de (geografische) diep- te ontbeert.

De nucleaire garantie wordt door de leden aan weerszijden van de Atlan-

Deze rubriek bevat uittreksels uit binnen- en buitenlandse publicaties. De verantwoordelijkheid van de redactie beperkt zich tot een juiste weergave van de inhoud van de artikelen.

tische Oceaan niet ondubbelzinnig in tijd en plaats gedefinieerd. Een oud zeer dat is geformaliseerd in de sinds 1967 geldende strategie van de „Flexible response". In feite is die strategie niets meer dan het beter invullen van de conventionele dimensie op de onderste sporten van de „conflict ladder". Hoewel hier zeker sinds '67 vooruitgang is geboekt, blijft de onbalans onrustbar- end. Een situatie die verbeterde met de introductie van de INF-wa- pens, die binnen het Europese thea- ter effectief tegen Russisch gebied konden worden ingezet. Nu deze optie is weg-onderhandeld, komt de onbalans pijnlijker dan ooit bloot te liggen.

De nieuwe uitdaging aan de NAVO is de eerste trede van de NAVO- strategie — „direct defense" — na- der in te vullen, met als oogmerk met conventionele middelen de ter- ritoriale integriteit te waarborgen gedurende de tijd die nodig is om conflict-beëindigende onderhande- lingen te voeren, zonder dat escala- tie naar een nucleair niveau noodza- kelijk wordt. „Forward defence" blijft daarbij een sleutelbegrip. Be- halve voor conventionele verbete- ringen pleit schr. om redenen van de synergetische relatie evenzeer voor modernisering van het nucleaire ar- senaal van de NAVO. Hij wijst erop dat het tussen NAVO en WP niet zo- zeer gaat om een „evenwicht tussen

de strijdkrachten", maar om de „balance of perceived vulnerabili- ties". Een modernisering van het nucleaire arsenaal heeft inderdaad tot doel de kwetsbaarheid van het „hartland" van het WP zeker te blij- ven stellen.

Tot zover verschaft Rühle nog geen bijzondere nieuwe gezichtspunten in zijn evaluatie van de NAVO-stra- tegie. Het venijn zit dan ook in de staart van het artikel. Met zorg con- stateert hij de „veelbelovende" vooruitgang van de „Strategic arm reductions talks" (START) in Genève die wel eens sterke reducties (tot 50%) van het strategische arsenaal van de VS kunnen opleveren. Dat leidt z.i. tot een ontkoppeling van de VS voor West-Europa. Tegelijkert-ijd beoogt de post-INF nucleaire modernisering juist het versterken van deze garantie. Hij signaleert dan ook twee tegengestelde krach- velden, die in de euforie van de ont- wapeningsdiscussie aan beide zijden van de Atlantische Oceaan niet op hun waarde worden getoetst. Ten overvloede herinnert hij ons eraan dat vooral West-Europeanen wel erg schrokken toen Reagan in 1986 in Reykjavik bereid bleek vrijwel de gehele strategische NAVO-pilaar te slechten. Rühle roept dan ook op tot bezinning en de noodzaak de NAVO-strategie weer fundamen- teel te formuleren.

Sinds het verschijnen van dit artikel is de euforie als gevolg van de reeks opmerkelijke voorstellen van Gor- batsjov alleen nog maar toegenom- en. Dat maakt de eis voor een nuchter en rustige bezinning op de NAVO-strategie alleen maar drin- gender. In dit feestjaar voor de 40- jarige NAVO is het goed te beden- ken dat de huidige strategie haar dienst heeft bewezen en nog steeds bewijst. Aan een geactualiseerde strategie dienen dezelfde onver- vreembare eisen te worden gesteld.

Dr. H. Rühle — NATO strategy: the need to return to basics. *Strate- gic Rev.* (1988) (Fall).

B. A. C. DROSTE, kol KLu

Operatieve kunst en tactiek

Hoewel dit artikel van kol Schouten en kol Van Vels (*MS 157*(1988)(11) 512) nog een vervolg krijgt, acht ik het nuttig nu al enkele kanttekenin- gen te maken bij de manier waarop zij het begrip *culminatiepunt* hante- ren (blz. 514). De betekenis die zij aan dit door von Clausewitz geïntro- duceerde begrip geven, wijkt naar mijn mening nogal af van de door die schrijver zelf gegeven omschrij- ving, die tot nu toe ook steeds in andere publicaties wordt gevolgd. Daartoe reken ik tevens nationale voorschriften en die van bondgeno- ten, alsmede een nog in ontwerp zijnde bijlage bij ATP-35(A).

Op grond van deze afwijkende bete- kenisgeving door Schouten en Van Vels ontstaat wellicht bij de lezers van hun artikel verwarring, en daar- door draagt, meer in het algemeen, deze werkwijze niet bij tot de zo ge- wenste „unité de doctrine" in natio- naal en — zij het indirect — bondge- nootschappelijk verband. Vandaar deze reactie.

1. Allereerst verwijzen zij naar blz. 935 e.v. in een uitgave van C. von Clausewitz' *Vom Kriege* uit 1972. In dat jaar is geen Duitse druk van dit werk verschenen. Ik ga daarom bij mijn commentaar maar uit van de 19e en laatste druk (Dümmler, Bonn, 1980), omdat die inderdaad op de aangegeven plaats (blz. 935- 945) een apart, niet genummerd, hoofdstuk bevat over dit onderwerp („Über den Kulminationspunkt des Sieges"), toegevoegd na het laatste hoofdstuk van het 7e Boek („Der Angriff").

2. Het culminatiepunt kan alléén goed worden begrepen, wanneer men het koppelt aan von Clausewitz' opvatting over de relatie tussen aanval en verdediging. Het gaat hier om twee van zijn kernthema's. Vlak voor zijn dood in november 1831 heeft von Clausewitz in de zg. „Nachricht" in *Vom Kriege* die kernthema's nog eens opgesomd. Ik citeer het voor dit onderwerp relevante daaruit (blz. 182/183):

... daß die Verteidigung die stärkere Form mit dem negativen Zweck, der Angriff die schwächere mit dem positiven Zweck ist; (...) daß sich jeder Angriff im Vorgehen schwächt.

3. Vanuit dit uitgangspunt over de verhouding tussen aanval en verdediging, die hij al in het 6e Boek („Verteidigung") verder heeft uitgewerkt, komt von Clausewitz dan tot het begrip culminatiepunt, dat logischerwijs past in zijn conceptie van de (tegen)aanval. In het 7e Boek komt overigens het culminatiepunt al eerder ter sprake dan op de door Schouten en Van Vels bedoelde plaats. Ik citeer eerst de door von Clausewitz in hfdst. 5 („Kulminationspunkt des Angriffs") gegeven omschrijving van het begrip (blz. 879):

Es gibt strategische Angriffe, die unmittelbar zum Frieden geführt haben — aber die wenigsten sind von der Art, und die meisten führen nur bis zu einem Punkt, wo die Kräfte noch eben hinreichen, sich in der Verteidigung zu halten und den Frieden abzuwarten. — Jenseits dieses Punktes liegt der Umschwung, der Rückschlag; die Gewalt eines Rückschlages ist gewöhnlich viel größer, als der Kraft des Stoßes war. Dies nennen wir den Kulminationspunkt des Angriffs.

4. Als oorzaken van het onvermijdelijk ontstaan van een culminatiepunt in elke aanvallende operatie worden door hem gegeven (blz. 877):

1. durch den Zweck des Angriffs, das feindliche Land selbst zu besetzen; dies tritt meistens erst nach der ersten Entscheidung ein, aber mit der ersten Entscheidung hört so der Angriff nicht auf;
2. durch das Bedürfnis der angreifenden Armeen, das Land hinter sich zu besetzen, um sich die Verbindungslinien zu sichern und leben zu können;
3. durch Verluste in Gefechten und durch Krankheiten;
4. Entfernung von den Ergänzungsquellen;

5. Belagerungen, Einschließungen von Festungen;

6. Nachlassen in den Anstrengungen;

7. Abtreten von Verbündeten.

Aber diesen Schwierigkeiten gegenüber befinden sich auch einige, die den Angriff verstärken können (...) so kann z.B. die Schwächung des Angriffs durch die Schwächung der Verteidigung zum Teil oder ganz aufgewogen oder überwogen werden. Dies letztere ist selten der Fall; ...

Het is duidelijk dat in deze opsomming door de tijd achterhaalde elementen zitten (bv. pt 5), maar de onafwendbaarheid van het ontstaan van een culminatiepunt in elke aanvallende operatie is nog steeds geldig. Het leidt bij von Clausewitz, in ieder geval in het door Schouten en Van Vels bedoelde hoofdstuk, tot een uitspraak over de planning van beide gevechtsvormen (aanval en verdediging) op het operationele niveau (blz. 944):

Es ist also wichtig, beim Entwurf des Feldzuges diesen Punkt richtig festzuhalten, sowohl für den Angreifenden, damit er nicht über sein Vermögen unternehme, (...) als für den Verteidiger, damit er diesen Nachteil, in welchen sich der Angreifende begeben hat, erkenne und benütze.

Tot zover von Clausewitz' benadering van het begrip „Kulminationspunkt".

5. Dat de hedendaagse opvattingen hiermee nog steeds overeenstemmen, blijkt bv. uit Appendix B van FM 100-5 („Operations". Dept. of the U.S. Army, Washington DC (1986)181-182), waarin „culminating points" als een van de sleutelbegrippen van de planning voor het operationele niveau worden beschreven:

... every offensive operation will sooner or later reach a point where the strength of the attacker no longer significantly exceeds that of the defender, and beyond which continued offensive operations therefore risk overextension, counterattack and defeat. In operational theory, this point is called the culminating point. (...) the attacking commander must sense when he has reached or is about to reach his culminating point, whether intended or not, and revert to the defense at a time and place of his own choosing. For his part, the defender must be alert to recognize when his opponent has become overextended and be prepared to pass over to the counteroffensive before the attacker is able to recover his strength.

6. Voorts is het dienstig melding te maken van een aan ATP-35(A) toe te voegen bijlage over het operationele niveau („The operational level of war", 2nd Draft to Annex A to Introduction to ATP-35(A), (1988) A-7, 8), waarin over het plan van commandanten op genoemd niveau wordt gezegd:

(022. a. The Operational Level Plan (...) will be broad in scope and may include:

(1) ...

(2) Predicted culminating points for enemy and friendly offensive operations.

Toegegeven, het gaat hier om een nog niet geratificeerd ontwerp, maar er is geen reden aan te nemen dat dit element niet in de definitieve bijlage zal worden gehandhaafd. Duidelijk is dat ook in deze NAVO-visie het culminatiepunt een direct aan de aanval gerelateerd begrip is.

7. Ten slotte zij gewezen op het gestelde in VS 2-1386 (Gevechtshandleiding (1988) dl III, hfdst. 32, subpar. 3202), waarin als kenmerken van het offensief worden genoemd: verrassing, concentratie, snelheid en flexibiliteit. Het kenmerk snelheid wordt vervolgens nader uitgewerkt en daaruit citeer ik:

Een hoge operationele snelheid bij de uitvoering van het offensief is noodzakelijk teneinde aan de operationele doelstellingen te voldoen voordat door eigen troepen het culminatiepunt is bereikt.

8. Ik heb deze citaten gebruikt om duidelijk te maken dat het begrip culminatiepunt zowel nationaal als bondgenootschappelijk gemeengoed (aan het worden) is, inhoudelijk in lijn met de tekst en de bedoeling van von Clausewitz. Daarom heb ik ook bezwaar tegen de manier waarop kol Schouten en Ikol Van Vels met dit begrip omgaan. Zij hebben de directe koppeling aan het aanvallend optreden losgelaten, waardoor een geheel afwijkend begrip ontstaat.

9. Wat is immers hùn invulling van het culminatiepunt? Letterlijk staat er (blz. 514, 1.kol):

Om tot die beslissende slag — het culminatiepunt in de veldtocht — te komen was het (ten tijde van von Clausewitz; EvW) noodzakelijk de tegenstander op de juiste tijd en plaats tot die beslissende

veldslag te dwingen en daarbij zelf op uur U in een gunstige uitgangspositie te verkeren. Door een juiste keuze van het culminatiepunt blijkt ook een aanvallende, die t.g.v. een grootschaliger integratie een overwicht in gevechtskracht heeft, uit zijn evenwicht te kunnen worden gebracht.

10. Na enkele voorbeelden uit de moderne krijgsgeschiedenis, waarin deze afwijkende betekenisgeving van het culminatiepunt wordt „geïllustreerd”, nl. als iets wat men zou moeten nastreven i.p.v. juist te vermijden, gaan schrs. onder het kopje „De culminatiepunten in de moderne oorlogvoering” verder met hun beschouwing. Zij zeggen daarin (blz. 514/515) over de operationele defensieve campagne van AFCENT:

Die doelstelling is gericht op het vernietigen van de vijandelijke hoofdmacht, ofwel op het culminatiepunt. Omdat er in feite drie achtereenvolgende TVD's-West tegenover AFCENT staan, zal CINCENT drie achtereenvolgende culminatiepunten moeten bepalen.

11. Vervolgens moeten naar hun mening ook de operationele NAVO-commandanten op legergroeps- en legerkorpsniveau zelf hun aanvullende culminatiepunten bepalen, voor zover die niet samenvallen met die van CINCENT (blz. 515, l.kol):

Tijdens de resp. fasen van de campagne (...) zullen telkens zoveel mogelijk middelen tot gelding moeten worden gebracht en wel in het gebied waar de beslissing wordt gezocht en geleid door het niveau, dat het culminatiepunt in die fase nastreeft.

12. *Samenvattend:* kol Schouten en lkol Van Vels beschrijven in wezen „het beslissende offensieve moment” of „het beslissende aanvallende optreden”, dat plaatsvindt in een defensief totaal kader van een gevecht of, zoals zij zeggen: campagne. Daarvoor moeten zij dan níét het begrip „culminatiepunt” hanteren. Dát is iets geheel anders! Immers, een als beslissing bedoelde tegenaanval (soperatie) wordt uitgevoerd ná het culminatiepunt in het vijandelijke offensief, op een door de verdediger daarvoor gunstig beoordeeld moment en met inachtneming van de noodzakelijke reactie- en uitvoeringstijd. Alléén op de allerlaagste niveaus zullen deze beide momenten nagenoeg direct op el-

kaar kunnen volgen. En zelfs dát is geen noodzaak, ten hoogste een mogelijkheid, waarvan men al dan niet gebruik maakt. Het gaat er immers slechts om de vijand aan te vallen, zolang zijn „offensieve voortzettingcapaciteit” nog niet is hersteld. Hoe hoger het niveau, hoe meer tijd de voorbereidingen vergen. Het optimisme dat tegenwoordig in sommige kringen bij het denken over en plannen van — vooral grootschalig — offensief optreden opgeld doet, met voorbijgaan aan von Clausewitz' stelling van de inherente voordelen van de verdediging, is bovendien m.i. nogal ongegrond. Ik hoop daarop echter in een binnenkort in dit blad te publiceren beschouwing wat dieper in te gaan. Op dit ogenblik ging het mij slechts om het zo spoedig mogelijk wegnemen van mogelijke misverstanden in een — weer actueel geworden — doctrinaire kwestie, die niet uitsluitend, maar óók nauw verband heeft met het optreden op het operationele niveau, een terrein waarover tegenwoordig in brede kring wordt gesproken en geschreven, niet het minst via de Militaire Spectator.

F. J. D. C. EGTER VAN WISSEKERKE, lkol inf

Offensief optreden, maar hoe?

1. *Inleiding.* Bij de start van deze serie is door lkol P. H. de Vries en maj P. L. E. M. Everts gesteld dat zij willen bijdragen „aan het vormen van een helder beeld over het waarom en hoe van offensief optreden” (in de verdediging; EvW/K), met als doel „een bijdrage te leveren aan de introductie van de nieuwe gevechtshandleiding en zo mogelijk het bevorderen van eenheid van opvatting over de daarin vastgelegde doctrine” (MS 157(1988)(7) 309). Inmiddels zijn wij enkele maanden — en vier afleveringen van hun serie — verder. In die periode is ook de „officiële” doctrineontwikkeling verdergegaan, zodat de definitieve 3e druk van VS 2-1386 (Gevechtshandleiding) op 1

oktober 1988 door de Chef Landmachtstaf kon worden vastgesteld; die uitgave is inmiddels verspreid.

2. *Doel van ons commentaar.* Hoewel op het moment dat wij dit schrijven, het vijfde en laatste deel in de serie (het offensief optreden op brigade- en lager niveau) nog moet verschijnen, achten wij het toch gewenst nu al commentaar te leveren op de benadering van de schrs. in hun afleveringen 3 en 4 (MS 157(1988)(10); 158(1989)(2)). Wij zijn nl. van mening dat daarin een wijze van denken over offensief optreden op legerkorps- en divisie niveau doorklinkt, die niet in overeenstemming is met strekking en inhoud van de inmiddels vastgelegde doctrine. Onderstaand onze argumentatie voor deze visie. Wij verwijzen daarbij in voorkomend geval naar (sub)paragrafen uit het voorschrift.

3. *Het behandelen van slechts één offensieve optie.* Schrs. gebruiken in afl. 3 een bepaald scenario voor het offensief optreden op legerkorpsniveau. Dat mondt uit in een zg. „contramanoeuvre” met een tankzware divisie. Die optie heeft sterke overeenkomst met de in subpar. 3136 beschreven legerkorps „tegenstoot”. Het achterwege laten van een bespreking van de in diezelfde subpar. genoemde andere offensieve mogelijkheden voor gebruik van de legerkorpsreserve lijkt ons niet juist. Het ontbreekt de argeloze lezer nu aan een breder referentiekader, waardoor hij niet de noodzakelijke vergelijking kan maken met andere opties als bv. een legerkorpsstegenaanval, gericht op het hernemen van terrein teneinde de voortzetting van de verdediging op eigen of lager niveau (weer) mogelijk te maken. Zo'n tegenaanval vindt dieper in het vak plaats en werpt zijn schaduw niet zo vooruit op de voorafgaande verdedigende fase. In bredere zin werken schrs. een belangrijk beginsel van de nieuwe doctrine onder tafel: offensief optreden is niet meer als vroeger doel op zich, maar middel naast andere middelen om voortzetting van het defensief/de verdediging zoveel mogelijk te begunstigen en op een bepaald niveau beslissend te beïnvloeden. De opties voor inzet van de reserve zijn

daarom ook principieel gelijkwaardig (zie subpar. 3136 en par. 4241-4242). Kortom: de hele benadering van de schrs. geeft o.i. een veel te simpel en sjabloonmatig beeld van het optreden van en binnen een legerkorps. En dat is nu juist wat de nieuwe doctrine heeft willen uitbannen door steeds nadruk te leggen op alternatieven, nuanceringen en ingebouwde flexibiliteit.

4. Het beschreven scenario en zijn effecten voor de verdediging op lager niveau. Door het legerkorps wordt een offensief optreden uitgevoerd dat uiteindelijk als een keurslijf blijkt uit te werken voor de divisie- en brigadeniveaus. Deze krijgen immers als prioriteitstaak opgedragen de voorwaarden te creëren voor de contramanoeuvre. Daardoor kunnen zij — zo blijkt uit afl. 4 — nauwelijks zelf bepalen hoe zij de verdediging voeren en welke manoeuvre ruimte zij daartoe gebruiken. Daarmee wordt hun gehele optreden, met inbegrip van hun manoeuvre vorm, in wezen van boven opgelegd. Zij worden ook beperkt in hun hindernisplanning door het opdragen van „barrier-restricted/free zones”. Ten slotte worden hen onvoldoende middelen toegewezen om bv. zelf met een tegenaanval hun verdediging te stabiliseren, of op andere wijze een succesvolle verdediging gedurende langere tijd vol te houden. Conclusie: aan de verdedigende fase kan door deze niveaus geen effectieve inhoud worden gegeven. Waar het eigenlijk om draait is het feit dat de schrs. een achterhaalde besluitvormingsmethode suggereren. De nieuwe doctrine propageert immers dat de (voorlopige) plannen van een hoger niveau éérs worden doorgesproken met de lagere niveaus, teneinde de noodzakelijke terugkoppeling te realiseren, alvorens die plannen vast te leggen. Dat geldt met name voor offensief optreden relatief vóórin het vak, waar de lagere niveaus immers eerst en tegelijkertijd zelf moeten optreden.

5. De uitvoerbaarheid van de contramanoeuvre. Allereerst vragen wij ons af of de schrs. hun belofte wel waar maken, in de zin dat zij met hun contramanoeuvre inder-

daad het 1e operationele echelon verslaan, door het gros daarvan te vernietigen. Wie nl. afb. 3 en 7 vergelijkt, moet vaststellen dat uiteindelijk de tankdivisie van het leger en het zelfstandig tankregiment *niet* worden aangevallen. Hoe daarmee wordt afgerekend blijft onduidelijk. Deze eenheden zijn immers nog steeds in staat het offensief voor het leger voort te zetten. In de tweede plaats vragen wij ons af of het reëel is de huidige offensieve doctrine nader te introduceren en daarbij een groot aantal middelen op te sommen die voor de uitvoering ervan kennelijk noodzakelijk zouden zijn (drones/RPV's, ATACMS, „special forces”, doorbrekings- en overschrijdingsmiddelen, alsmede luchtmobile eenheden en bewapende helikopters), maar die voorshands niet ter beschikking staan. Tegen de tijd dat dit wel het geval is, kan altijd nog worden gediscussieerd over de flexibelste en efficiëntste wijze van offensief optreden. Wel hebben wij thans reeds ernstige bedenkingen tegen de methode waarop de aanval binnen de penetratie wordt uitgevoerd (blz. 466). In plaats van een flitsende actie, waarbij de vijandelijke eenheden worden „uitgemaanoeuvreerd”, zien wij een drijfjacht. Deze werkwijze, waarbij het hele aanvalsvak tegelijkertijd aanvaldoel wordt gemaakt, staat haaks op de vigerende aanvaldoctrine, als beschreven in VS 2-1386, deel VI. Bovendien is het op deze wijze twijfelachtig of de noodzakelijke reorganisatie om de evt. aanval van het 2e operationele echelon af te slaan wel snel genoeg kan worden gerealiseerd.

6. Het divisieoptreden. Een enkel woord nog over de in afl. 4 geschetste divisietegenstoot. Schrs. suggereren dat dit feitelijk de enige offensieve optie is, en stellen expliciet dat „op divisieniveau (. . .) zelden of nooit een tegenaanval zal kunnen worden uitgevoerd”. Het daartoe gevoerde betoog overtuigt ons niet, omdat bv. wordt gesuggereerd dat een tegenaanval een gehele penetratie (gerekend vanaf de oorspronkelijke vrw) zou moeten tenietdoen. Dat is in tegenspraak met geest en letter van de huidige doctri-

Operatieve kunst en tactiek

Het doet ons veel genoegen dat Ikol Egter van Wissekerke, die zozeer is betrokken bij het ontwikkelen en uitdragen van de KL-doctrine, de gelegenheid heeft gevonden een fundamentele reactie op onze artikelen te geven.

1. Hoewel Ikol Egter die uitgave van *Vom Kriege* niet heeft kunnen vinden, blijven wij ons toch baseren >

ne (zie VS 2-1386 subpar. 4612). Daar gaat het immers om het plaatselijk hernemen van een sector in een laatste strook van een vóórbrigade, hetgeen aanmerkelijk minder vijandelijke gevechtskracht impliceert. Ook hier leidt de betoogtrant van de schrs. tot zodanige uitspraken, dat de lezer gemakkelijk zou kunnen menen dat hier de vigerende doctrine „aan het woord” is. Gelukkig is die doctrine veel flexibeler opgezet, iets wat een globale blik in VS 2-1386 al snel aantoonst.

7. Conclusie. Hoe zeer wij ook de poging van de schrs. waarderen een bijdrage te leveren aan heldere beeldvorming over het waarom en hoe van het offensief optreden, wij moeten helaas concluderen dat zij zijn blijven steken in sjablonen, waardoor zeker geen goede introductie wordt gegeven van de nieuwe gevechtshandleiding, die juist vindingrijk en genuanceerd denken en handelen veronderstelt. Ook de eenheid van opvatting is hiermee bepaald niet gediend.

F. J. D. C. EGTER VAN

WISSEKERKE, Ikol inf

G. D. Th. KEUNING, Ikol inf

op de „18. Auflage, ausgegeben anläßlich des 141. Todestages von Carl von Clausewitz” (16 nov. 1972). Lkol Egter stelt dat het begrip culminatiepunt moet worden gezien in het ruimere kader van von Clausewitz' opvatting over aanval en verdediging. De essentie van zijn commentaar is dat bij een (strategische) aanval op een bepaald moment een situatie ontstaat waarin de beschikbare krachten in feite nog slechts voldoende zijn om over te gaan tot de verdediging. Dat omslagpunt wordt door von Clausewitz als „Kulminationspunkt” aangeduid. E.e.a. betekent dat de aanval na het passeren van dat omslagpunt kwetsbaar is voor (tegen)aanvallen van de initieel verdedigende partij.

2. Het strategisch offensief optredende WP zal ook met zo'n culminatiepunt te maken krijgen. De vraag is evenwel op welk niveau. Het WP kent immers tactische, operatieve en strategische echelons, waarbij het op een zo hoog mogelijk niveau het synergetisch effect wil realiseren. Aan NAVO-zijde willen wij dat synergisme reduceren door Counter-C³ en andere FOFA-acties. Vandaar dat wij de diverse combinaties van mogelijke synergismereducties, culminatiepunten op verschillende niveaus van het offensief optredende WP en beschikbare eigen tegenaanvallende reserves moeten overwegen in de — simultaan plaatsvindende — bvt-processen op de verschillende NAVO-echelons. Dat levert een veelheid aan opties op. Omdat wij zo lang mogelijk zo veel mogelijk opties willen houden, streven AFCENT, NORTHAG en legerkorps elk op hun niveau die synergiedegradatie bij het WP na en scheppen daarmee gunstige omstandigheden voor de resp. ondercommandanten. Tegelijkertijd bereiden de beschikbare reserves zich voor op twee inzetopties (i.c. een defensieve en een offensieve). Als de situatie zich zo ontwikkelt dat bepaalde opties voor een beslissend tegenaanvallend optreden uitvoerbaar blijken, bepalen de operatieve commandanten in overleg op welk niveau de offensieve inzet van operatieve reserves het

meeste rendement heeft. Op die manier lopen wij aan NAVO-zijde niet achter de ontwikkelingen aan, maar zijn wij tijdig op de beslissend geachte fase(n) voorbereid.

3. Lkol Egter stelt dat wij in wezen „het beslissende offensieve moment” of „het beslissende aanvallende optreden in een defensief totaalkader” beschreven hebben, hetgeen von Clausewitz „die Entscheidung” noemt. Door aan het — actief nagestreefde — hoogtepunt in het verdedigend optreden het begrip culminatiepunt te koppelen — waarbij slechts een overgang naar een verdedigend optreden resteert — zouden wij verwarring kunnen zaaien.

4. Omwille van een zo zuiver mogelijk gebruik van de terminologie ware het mogelijk beter geweest in MS 157(1988)(11) de hoogtepunten op de door lkol Egter aangegeven manier te beschrijven: „Kulminationspunkt” in het aanvallend optreden en „Entscheidung” in het verdedigend optreden. In wezen hebben wij de door de resp. NAVO-commandanten geïdentificeerde (WP-)culminatiepunten in het offensieve optreden gecombineerd met de diverse mogelijke (NAVO)-hoogtepunten in het defensieve optreden. Indien de NAVO het WP d.m.v. FOFA kan beroven van het vermogen een synergetisch effect op strategisch niveau te realiseren, blijven alleen de „Kulminationspunkte” per operatief echelon van het WP over. Gezien de relatieve schaarste aan NAVO-middelen moeten legergroeps- en legerkorpscommandanten in overleg bepalen welke inzet van operatieve reserves per fase en per deel van de legergroepssector het meest gewenst is. De offensieve inzetoptie(s) van die reserve(s) zoeken „die Entscheidung”. Het is daarbij mogelijk dat een bepaald legerkorps zelfstandig het defensief moet blijven voeren. Indien dat legerkorps de WP-tegenstander in zijn sector kan beroven van het vermogen een synergetisch effect op operatief niveau te realiseren, blijven alleen de „Kulminationspunkte” per tactisch echelon

van het WP over. De op een lokale „Entscheidung” gerichte offensieve-inzetoptie van die legerkorpsreserve zal daaraan zijn gerelateerd.

5. Wij stellen lkol Egter van Wisskerke's toetsing van ons, in de praktijk wortelend, betoog erg op prijs. Zijn — op een volgend artikel vooruitlopend — commentaar duidt op de mogelijkheid de sterke punten van de verdedigende actie over het voetlicht te brengen. Wij zien met belangstelling uit naar dat artikel, want alleen via de confrontatie der meningen komen wij tot overeenstemming en vernieuwing. En bovendien willen ook wij graag een structureel flexibele defensieorganisatie die zoveel mogelijk opties biedt voor een succesvol verdedigen van onze vrijheid in bondgenootschappelijk verband.

M. SCHOUTEN, kol gn

R. J. VAN VELS, lkol inf

Offensief optreden, maar hoe?

1. In antwoord op het (gepeperde) commentaar van lkols Egter en Keuning willen wij het volgende opmerken. Bij het beschouwen van het defensief van het legerkorps dient terdege rekening ermee te worden gehouden dat in internationaal verband wordt opgetreden. De legergroepscommandant bepaalt de doelstelling van het defensief en het kader waarbinnen het legerkorps optreedt. Het legerkorps is het primaire niveau dat inhoud moet geven aan de binnen de gestelde randvoorwaarden te behalen doelstelling. Dat is ook alleen maar mogelijk op dat niveau; het legerkorps is immers het laagste niveau waarop alle relevante aspecten kunnen worden gecoördineerd. Er is dus sprake van een „top-down”-benadering en uit dat licht bezien kan en mag een hoger niveau een lager niveau beperkingen opleggen teneinde de eigen doelstelling te bereiken (zie VS 2-1386, par. 3000 t/m 3005 en 3020).

2. Binnen de gestelde randvoor-

waarden (beperkte ruimte) is naar onze mening de doelstelling van het defensief (vernietigen van het 1e-echelonsleger) alleen mogelijk d.m.v. de legerkorps„tegenstoot” (zie *MS 157(1988)318*, afb. 10 en, VS 2-1386, par. 3136). De wijze waarop die keuze doorwerkt is naar onze mening door de critici te zwaar aangezet. Ook bij deze wijze van optreden zullen immers ruggespraak en overleg plaatsvinden. Daarbij zal in samenspraak worden vastgesteld wat noodzakelijk is om met succes in de eerste (twee) stroken te kunnen verdedigen. Die verdediging is noodzakelijk om de vijand initieel tot staan te brengen, zijn eerste echelons te slijten en het vijandelijke zwaartepunt te kunnen vaststellen. Er wordt pas teruggevallen als dat noodzakelijk is, bv. als de vijand zijn opvolgende regimenten inzet. Pas dan gaat het erom de tankdivisie uit het tweede echelon op een zodanige afstand te laten volgen, dat ze door de legerkorps„tegenstoot” in de flank kan worden aangegrepen. Buiten het vijandelijke zwaartepunt wordt het gevecht voortgezet tegen de 2e-echelons gemechaniseerde divisie. Na uitvoering van de legerkorps„tegenstoot” resterend maximaal vier regimenten, behorende tot twee divisies, en één zelfstandig tankregiment, d.w.z. zo'n 30% van het totale leger. Dat leger is daarmee feitelijk uitgevochten en heeft zeker niet langer de mogelijkheid het offensief voort te zetten.

3. Dat wij bij onze beschrijving van de legerkorps„tegenstoot” moderne middelen hebben „gebruikt” die (nog) niet beschikbaar zijn is vatbaar voor kritiek. Anderzijds merken wij op dat een aantal van deze middelen op relatief korte termijn beschikbaar komt en dat het ook mogelijk is ze van het hogere niveau in steun te krijgen. Overigens zijn wij natuurlijk te laat als wij pas over de gebruiksmogelijkheden van deze soort wapensystemen gaan nadenken als ze eenmaal in de eigen organisatie zijn opgenomen.

4. Ook t.a.v. de door ons weergegeven wijze van uitvoering van de legerkorps„tegenstoot” is onze cri-

tici kennelijk de essentie ontgaan. De doelstelling van de legerkorps„tegenstoot” — die wordt uitgevoerd in het kader van het defensief (!) — is de vijand te vernietigen ongeacht waar hij zich bevindt. Teneinde het eigen optreden volledig op dat doel te richten wordt ervan afgezien een geografisch aanvalsdoel op te dragen; dat geografische doel kan immers op een voor de vernietiging van de vijand uiteindelijk irrelevant plaats liggen. Teneinde optimaal doelgericht te kunnen optreden is het daarbij essentieel dat de uitvoerende commandant nauwkeurig op de hoogte wordt gehouden van de situatie van de vijand. Aldus worden de desbetreffende commandant alle mogelijkheden geboden een echt „flitsende” actie uit te voeren, op het moment dat de vijand is uitgemanoevreerd en het gevecht moet aangaan op onze voorwaarden.

5. De hiervoor aangeduide wijze van aanvallend optreden heeft dus een andere doelstelling en op onderdelen dus ook een andere wijze van uitvoering dan staat beschreven in deel VI van VS 2-1386. Anders dan de critici ons willen doen geloven behoeft dat geen beletsel te zijn. De gevechtshandleiding is immers een handleiding, een leidraad, die met verstand moet worden toegepast, geënt op de praktische problemen. Dat staat met zoveel woorden ook in de gevechtshandleiding vermeld (par. 1120). VS 2-1386 kan en mag geen keurslijf worden; dat zou pas echt in strijd zijn met de letter en de geest van het voorschrift.

6. Voorts willen wij nog kort ingaan op de resterende punten waarop commentaar is ingebracht.

— De principiële gelijkwaardigheid van de opties voor de inzet van reserves; deze wordt door ons vanzelfsprekend onderschreven. Met een andere opdracht en/of randvoorwaarden zou op legerkorpsniveau net zo goed kunnen worden overgegaan tot tegenaanvallen, versterken of anderszins. Dat kan bv. als op legerkorpsniveau wordt overgegaan op „meebuigen” of „belemmeren” (zie *MS 157(1988)(7)317*, afb. 7 en 8).

— De tegenaanval op divisieniveau kan overeenkomstig par. 4612 van VS 2-1386 worden uitgevoerd om het tactisch essentiële gebied van de (beide) voorbrigade(s) te herneemen. Zelfs als dat slechts in het vak van één voorbrigade behoeft plaats te vinden, zal de omvang van de penetratie zodanig zijn dat wij twijfelen aan de kans op succes van die tegenaanval. Een tegenaanval teneinde een deel van het tactisch essentiële gebied van de divisie te herneemen kan wel plaatsvinden. In dat geval zal echter veelal op „de kop” van de penetratie moeten worden aangevallen; de toe te stane penetratie zal dus relatief klein moeten zijn. Dat betekent dat de tijd/ruimtefactoren ook beperkt zijn. Maar wellicht is het mogelijk in die situatie toch met succes een tegenaanval uit te voeren. Aan die mogelijkheid refereerden wij in ons artikel toen wij spraken van: „zelden of nooit”.

7. Ten slotte willen wij de lkols Egter en Keuning oprecht danken voor hun commentaar. Enerzijds blijkt eruit dat zij onze artikelen met belangstelling hebben gelezen, anderzijds hebben zij ons de gelegenheid geboden enkele belangrijke elementen uit ons betoog nader toe te lichten. P. H. DE VRIES, lkol cav

P. L. E. M. EVERTS, maj inf

